

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΤΜΗΜΑ ΜΟΥΣΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ «ΜΟΥΣΙΚΟΛΟΓΙΑ»
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ «ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΜΟΥΣΙΚΟΛΟΓΙΑ»

ΒΑΒΟΥΛΙΩΤΗ Σ. ΕΥΑΝΘΙΑ

«Ο Κοινωνικός Ύμνος της θείας Λειτουργίας των Προηγιασμένων
Δώρων: Μελοποιητική και Μορφολογική Προσέγγιση»

Επιβλέπων Καθηγητής: Μπαλαγεώργος Κ. Δημήτριος

ΑΘΗΝΑ 2018

Στον σύζυγό μου

Αναστάσιο

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	8
ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ.....	10
ΠΗΓΕΣ- ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ.....	11
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	16

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

Α' ΕΝΟΤΗΤΑ: ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

A1. Η Λατρεία στο Χριστιανισμό.....	18
A2. Λειτουργικοί τύποι- Βυζαντινός Λειτουργικός τύπος.....	19
A3. Η Προηγιασμένη Θεία Λειτουργία.....	20
A4. Λόγοι Δημιουργίας της Λειτουργίας των Προηγιασμένων.....	21
A5. Μαρτυρίες περί της τελέσεως της Προηγιασμένης Λειτουργίας.....	22
A6. Η αρχαιότερη τυπική διάταξη των Προηγιασμένων.....	23
A7. Πιθανοί συντάκτες της Προηγιασμένης Θείας Λειτουργίας.....	23

Β' ΕΝΟΤΗΤΑ: ΤΥΠΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

Ο ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΥΜΝΟΣ ΤΗΣ ΠΡΟΗΓΙΑΣΜΕΝΗΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ (ΥΜΝΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΚΑΙ ΨΑΛΤΙΚΕΣ ΑΠΟΨΕΙΣ)

B1. Γενικές πληροφορίες για τον Κοινωνικό ύμνο.....	25
---	----

B2. Τρόπος ψαλμώδησης του Κοινωνικού ύμνου.....	25
B3. Το μέλος του Κοινωνικού ύμνου.....	26

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

ΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΩΝ ΜΕΛΟΠΟΙΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΜΕΛΟΠΟΙΗΣΕΩΝ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΥΜΝΟΥ “ΓΕΥΣΑΣΘΕ”

Εισαγωγικά.....	31
A. ΙΓ' Αιώνας: Corpus μελουργών και μελοποιήσεων.....	33
B. ΙΔ' Αιώνας: Corpus μελουργών και μελοποιήσεων.....	34
Γ. ΙΕ' Αιώνας: Corpus μελουργών και μελοποιήσεων.....	39
Δ. ΙΣΤ' Αιώνας: Corpus μελουργών και μελοποιήσεων.....	57
Ε. ΙΖ' Αιώνας: Corpus μελουργών και μελοποιήσεων.....	59
ΣΤ. ΙΗ' Αιώνας: Corpus μελουργών και μελοποιήσεων.....	68
Ζ. ΙΘ' Αιώνας: Corpus μελουργών και μελοποιήσεων.....	78

ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΜΕΛΟΠΟΙΗΤΙΚΗ ΚΑΙ ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΜΕΛΟΠΟΙΗΣΕΩΝ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΥΜΝΟΥ “ΓΕΥΣΑΣΘΕ”

Εισαγωγικά.....	88
-----------------	----

A' ΕΝΟΤΗΤΑ: ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΟΙ ΠΙΝΑΚΕΣ

Γα1. Συγκριτικός πίνακας σύνθεσης Ιωάννου του Κλαδά - Εξήγησης Κυρίλλου αρχιερέως Τήνου Μαρμαρινού.....	93
Γα2. Συγκριτικός πίνακας σύνθεσης Ιωάννου του Κλαδά - Εξήγησης Πέτρου Πελοποννησίου.....	96

B' ΕΝΟΤΗΤΑ: ΑΝΑΛΥΣΗ ΣΥΝΘΕΣΕΩΝ

Γβ1. Ανάλυση σύνθεσης Μάρκου του Ευγενικού.....	101
Γβ2. Ανάλυση σύνθεσης Μπαλασίου ιερέως.....	104
Γβ3. Ανάλυση σύνθεσης Μανουήλ του Χρυσάφου.....	107
Γβ4. Ανάλυση σύνθεσης Χρυσάφου του νέου.....	110
Γβ5. Ανάλυση σύνθεσης Θεοδούλου μοναχού.....	112
Γβ6. Ανάλυση σύνθεσης Ιωάννου Κλαδά.....	116
Γβ7. Σύγκριση των συνθέσεων σε Α' ήχο.....	118
Γβ8. Ανάλυση – σύγκριση σύνθεσης Ιωάννου Κουκουζέλου.....	122
ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	125
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	127

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παρούσα εργασία, εκπονήθηκε στο πλαίσιο του μεταπτυχιακού προγράμματος «Μουσικολογία» του τμήματος Μουσικών Σπουδών, του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. Στην αναζήτηση της θεματικής της διπλωματικής μου διατριβής, έναυσμα υπήρξε η επί του πρακτέου ενασχόλησή μου με την Βυζαντινή Μουσική. Υπηρετώντας σε αναλόγια ιερών ναών ως ψάλτρια τα τελευταία χρόνια μου κέντριζε το ενδιαφέρον η θεολογία των ακολουθιών, των ύμνων αλλά και η εμπάθυση στη μουσική ανάλυση των ψαλλόμενων μελών. Ύστερα από συζητήσεις με τον επιβλέποντα καθηγητή κύριο Μπαλαγεώργο Κ. Δημήτριο, θέμα της διπλωματικής μου εργασίας τέθηκε το εξής: «Ο Κοινωνικός Ύμνος της θείας Λειτουργίας των Προηγιασμένων Δώρων: Μελοποιητική και Μορφολογική Προσέγγιση». Οι υπό εξέταση έννοιες του παρόντος θέματος άπτονταν των μουσικών, υμνολογικών και θεολογικών μου αναζητήσεων.

Η έρευνα απετέλεσε πρόκληση για εμένα. Κι αυτό γιατί η καταλογογράφηση και μελέτη των χειρογράφων, η μεταγραφή από τους κώδικες και ο μετροφωνισμός, η ανάλυση των συνθέσεων, ήταν πρωτόγνωρες διαδικασίες καθώς δεν είχα ασχοληθεί στο παρελθόν με τα ζητήματα που μελετά η επιστήμη της Βυζαντινής Μουσικολογίας.

Επιπλέον, με την επιλογή της συγκεκριμένης θεματικής της εργασίας, ευελπιστούσα να δωθούν απαντήσεις σε ερωτήματα που αφορούν στον Κοινωνικό ύμνο των Προηγιασμένων «Γεύσασθε και ίδετε ότι χρηστός ο Κύριος»: στον τρόπο ψαλμώδησής του, το μέλος του, τις μελοποιήσεις που διαθέτουμε καθώς και τη σύγκριση μεταξύ αυτών. Ακόμη και σε ερωτήματα που θα σχετιζόνταν με τη θεία Λειτουργία των Προηγιασμένων Δώρων, δηλαδή χρόνος, λόγοι και μαρτυρίες τέλεσης, πιθανοί συντάκτες. Στην πορεία της έρευνας δίδονται απαντήσεις στα παραπάνω ερωτήματα και δημιουργούνται νέα, τα οποία είναι δυνατόν να αποτελέσουν αντικείμενο, σε μεταγενέστερες μελέτες.

Σε αυτό το σημείο θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους όσοι βοήθησαν στην ολοκλήρωση της παρούσης διπλωματικής διατριβής. Ευχαριστώ θερμά τον επιβλέποντα καθηγητή κ. Μπαλαγεώργο Κ. Δημήτριο για την επιστημονική επίβλεψη, την καθοδήγηση, τις εύστοχες παρατηρήσεις του, που συνετέλεσαν στο να ξεπεραστούν εμπόδια που ανέκυπταν κατά τη συγγραφή της εργασίας. Επίσης, ευχαριστώ από καρδιάς τον διδακτορικό φοιτητή του τμήματος Μουσικών Σπουδών Πολύκαρπο Γ. Πολυκαρπίδη, για τις πολύτιμες συμβουλές και παρατηρήσεις του και τον χρόνο που διέθεσε απαντώντας στα πολυάριθμα ερωτήματά μου. Ευχαριστώ τους διδάσκοντες της κατεύθυνσης *Βυζαντινή Μουσικολογία* κύριο Χαλδαιάκη Αχιλλέα, κύριο Αποστολόπουλο Θωμά, κυρία Κρητικού Φλώρα οι οποίοι μέσα από τη διδασκαλία τους και τις γνώσεις που προσέφεραν απλόχερα, παρείχαν τα απαραίτητα εφόδια ώστε να προσεγγιστεί ολικά το αντικείμενο της

έρευνας. Επίσης, ευχαριστίες στους συμφοιτητές μου για το κλίμα συνεργασίας και αλληλοβοήθειας που δημιουργήθηκε στη διάρκεια των μαθημάτων. Θα αποτελούσε παράλειψη η μη αναφορά στον σύζυγό μου Αναστάσιο και στους γονείς μου Σπυρίδωνα και Αγγελική, χωρίς την αμέριστη υποστήριξη και συμπαράσταση των οποίων, η ολοκλήρωση της εργασίας μου θα ήταν ανέφικτη.

30-5-2018

Ευανθία Σ. Βαβουλιώτη

ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ

Αγ.	Αγίου
αι.	αιώνας
βλ.	βλέπε
Εμμ.	Εμμανουήλ
ήχ	ήχος
Ι.	Ιερά
Ιωάν	Ιωάννου
κ.τ.λ.π.	και τα λοιπά
μ. Χ.	Μετά Χριστόν
Μ.	Μονή
NM	Νέα Μέθοδος
ο. π.	όπου παραπάνω
πλ.	πλάγιος (ήχος)
πρβλ.	παράβαλε
σ.	σελίδα
σημειογρ.	σημειογραφία
σ.σ.	σελίδες
φ.	φύλλο (χειρογράφων)
χγφ.	χειρόγραφο
1α ή 1r	1 recto (φύλλο)
1β ή 1v	1 verso (φύλλο)

ΠΗΓΕΣ – ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ

Εγκόλπιον του Αναγνώστου, Ιεραί ακολουθίαι του Εσπερινού, του Όρθρου, της Θ. Λειτουργίας

Η Καινή Διαθήκη, Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος

Αλυγιζάκη Αντωνίου, *Η οκταηχία στην Ελληνική Λειτουργική Υμνογραφία, Θεσσαλονίκη 1985*

Γεωργόπουλου Δανιήλ, *Ιερά Ανθολογία Περί των σεπτών και θείων Επτά Μυστηρίων της Εκκλησίας*

Γιαννόπουλου Στ. Εμμανουήλ, *Η Ανθηση της Ψαλτικής Τέχνης στην Κρήτη (1566-1669), Αθήνα 2004*

Γιαννόπουλου Στ. Εμμανουήλ, *Τα χειρόγραφα Βυζαντινής Μουσικής-Αγγλία, Περιγραφικός κατάλογος των χειρογράφων ψαλτικής τέχνης των αποκειμένων στις βιβλιοθήκες του Ηνωμένου Βασιλείου, Αθήνα 2008*

Δημητράκου Β. Δημητρίου, *Νέον Ορθογραφικόν Ερμηνευτικόν Λεξικόν, 1969*

Ευστρατιάδου Σωφρονίου, πρώην Λεοντοπόλεως, *Θράκες Μουσικοί, Επετηρίς Εταιρείας Βυζαντινών Σπουδών 12*

Ζησίμου Δ. Γεωργίου, *Κοσμάς Ιβηρίτης και Μακεδών- Δομέστικος της μονής των Ιβήρων, Αθήνα 2007*

Καλλινίκου Κωνσταντίνου, *Ο Χριστιανικός Ναός και τα τελούμενα εν αυτώ, Αθήνα 1969*

Καραγκούνη Χαρ. Κωνσταντίνου, *Η παράδοση και εξήγηση του μέλους των Χερουβικών της Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής Μελοποιΐας, Αθήναι 2003*

Μέγα Λεξικόν της ελληνικής γλώσσης, τόμ. Α', εν Αθήναις 1901

Μεταλληνού Γεωργίου Δ., *Η θεολογική μαρτυρία της εκκλησιαστικής λατρείας, Αθήνα 1996*

Μουσικολογική Περιοδική Έκδοση Ανατολής το Περιήχημα, τεύχος 1^ο, Αθήνα 2014

Μπαλαγεώργου Κ. Δημητρίου –Κρητικού Ν. Φλώρας, *Τα Χειρόγραφα Βυζαντινής Μουσικής –Σινά. Κατάλογος περιγραφικός των χειρογράφων κωδίκων βυζαντινής μουσικής των αποκειμένων στην βιβλιοθήκη της ιεράς μονής του όρους Σινά, τόμος Α', Αθήνα 2008.*

–, *Τα Χειρόγραφα Βυζαντινής Μουσικής –Σινά. Κατάλογος περιγραφικός των χειρογράφων κωδίκων βυζαντινής μουσικής των αποκειμένων στην βιβλιοθήκη της ιεράς μονής του όρους Σινά, τόμος Β' (υπό έκδοση).*

Μωραΐτου Ν. Δημητρίου, *Επίτομος Λειτουργική, Μέρος Α', Γενικόν, Αθήναι 1966*

Μωραΐτου Ν.Δημητρίου, *Η λειτουργία των Προηγιασμένων,Θεσσαλονίκη 1955*

Παναγιωτάκη Μ. Νικολάου, *Η μουσική στην Κρήτη κατά τη Βενετοκρατία-Μαρτυρίες, «Θησαυρίσματα» 20*

Παπαδοπούλου Κ. Μιχ Άρχοντας Νοταρίου του Οικουμενικού Θρόνου, *Λειτουργική- Τα τελούμενα εντός του ναού, Αθήνα 1992*

Παπαδόπουλου Ι. Γεωργίου, *Ιστορική Επισκόπηση της Βυζαντινής Εκκλησιαστικής Μουσικής από των Αποστολικών χρόνων μέχρι των καθ' ημάς (1-1900μ.Χ.), Κατερίνη 1990*

Ράλλη Γ.- Ποτλή Μ., *Σύνταγμα θείων και ιερών κανόνων, τόμος Γ', Θεσσαλονίκη 2002*

Σμέμαν Αλέξανδρου , *Η Εκκλησία προσευχομένη, Αθήνα 2011*

Σμέμαν Αλέξανδρου, *«Θεολογία και Ευχαριστία», στο : Θεολογία, Αλήθεια και Ζωή, Αθήνα 1962*

Σοφιανού Ζ. Δημητρίου, *Τα χειρόγραφα των Μετεώρων- Κατάλογος περιγραφικός των χειρογράφων κωδίκων των Αποκειμένων εις τας μονάς των Μετεώρων- Τα χειρόγραφα της Μονής του Αγίου Στεφάνου, τόμος Γ', Αθήναι 1986*

Στάθη Θ. Γρηγορίου, *Βυζαντινοί και Μεταβυζαντινοί Μελουργοί- Ιωάννης Παπαδόπουλος ο Κουκουζέλης και Μαίστωρ, (στ' μουσικολογική σπουδή), Αθήναι 1987*

Στάθη Θ. Γρηγορίου, *Η Δεκαπεντασύλλαβος Υμνογραφία εν τη Βυζαντινή Μελοποιΐα*, Αθήναι 1977

Στάθη Θ. Γρηγορίου, «Μανουήλ Χρυσάφης ο Λαμπαδάριος (μέσα 15^{ου} αιώνας), *Βυζαντινοί Μελουργοί*, Μέγαρο Μουσικής Αθηνών 1994-1995-κύκλος Ελληνικής Μουσικής

Στάθη Θ. Γρηγορίου, *Οι αναγραμματισμοί και τα μαθήματα της Βυζαντινής Μελοποιΐας*, Αθήναι 1979

Στάθη Θ. Γρ., *Τα Χειρόγραφα Βυζαντινής Μουσικής –Άγιον Όρος. Κατάλογος περιγραφικός των χειρογράφων κωδίκων βυζαντινής μουσικής των αποκειμένων εν ταις βιβλιοθήκαις των ιερών μονών και σκητών του Αγίου Όρους*, τόμος Α', Αθήναι 1975.

–, *Τα Χειρόγραφα Βυζαντινής Μουσικής –Άγιων Όρος. Κατάλογος περιγραφικός των χειρογράφων κωδίκων βυζαντινής μουσικής των αποκειμένων εν ταις βιβλιοθήκαις των ιερών μονών και σκητών του Αγίου Όρους*, τόμος Β', Αθήναι 1976.

–, *Τα Χειρόγραφα Βυζαντινής Μουσικής –Άγιον Όρος. Κατάλογος περιγραφικός των χειρογράφων κωδίκων βυζαντινής μουσικής των αποκειμένων εν ταις βιβλιοθήκαις των ιερών μονών και σκητών του Αγίου Όρους*, τόμος Γ', Αθήναι 1993.

–, *Τα χειρόγραφα Βυζαντινής Μουσικής –Άγιον Όρος. Κατάλογος περιγραφικός των χειρογράφων κωδίκων βυζαντινής μουσικής των αποκειμένων εν ταις βιβλιοθήκαις των ιερών μονών και σκητών του Αγίου Όρους*, τόμος Δ', Αθήναι 2015.

Τα χειρόγραφα Βυζαντινής Μουσικής –Μετέωρα. Κατάλογος περιγραφικός των χειρογράφων της ελληνικής ψαλτικής τέχνης, βυζαντινής και μεταβυζαντινής των αποκειμένων εις τας βιβλιοθήκας των ιερών μονών των Μετεώρων, Αθήνα 2006

Στρομπάκη Μιχαήλ, Νικόλαος Δοχειαρίτης και η συμβολή του στην ψαλτική τέχνη, Αθήνα 2007

Τρεμπέλα Ν. Παναγιώτου, *Αι τρεις Λειτουργίαι κατά τους εν Αθήναις κώδικας*, Αθήναι 1997

Τρεμπέλα Παναγιώτου Ν. , *Δογματική*, τόμος 3, Αθήναι 1961

Τρεμπέλα Ν. Παναγιώτου, *Λειτουργικοί τύποι Αιγύπτου και Ανατολής (Συμβολαί εις την ιστορίαν της χριστιανικής λατρείας)*, Εν Αθήναις 1961

Φιλοξένους Κυριακού, *Θεωρητικόν στοιχειώδες της μουσικής: κατά τον κανονισμόν των τριών Διδασκάλων του νέου συστήματος, Γρηγορίου Πρωτοψάλτου, Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος και Χρυσάνθου Προύσης* περιέχον [...], Εν Κωνσταντινουπόλει 1859

Φουντούλη Μ. Ιωάννου, *Κείμενα λειτουργικής τεύχος Γ' Θείαι λειτουργίαι*, Θεσσαλονίκη 2005

Φουντούλη Ιωάννου Μ., *Λειτουργική Α'-Εισαγωγή στη θεία λατρεία*, Θεσσαλονίκη 2007

Φουντούλη Ιωάννου Μ., *Τελετουργικά θέματα τόμος Α'*, Αθήνα 2002

Χαλδαιάκη Α. Αχχιλέως, *Βυζαντινομουσικολογικά, τόμος Β'- Ιστορία*, Αθήνα

Χαλδαιάκη Γ. Αχιλλέα, *Τα Χειρόγραφα Βυζαντινής Μουσικής –Νησιωτική Ελλάς-Υδρα. Κατάλογος περιγραφικός των χειρογράφων μουσικών κωδίκων των αποκειμένων εν ταις βιβλιοθήκαις των ιερών μονών, των ιερών ναών ως και λοιπών συλλογών της νησιωτικής Ελλάδος. Υδρα, τόμος Α'.* Αθήναι 2005.

Χατζηγιακουμή Κ. Μανόλη, *Η Εκκλησιαστική Μουσική του Ελληνισμού μετά την άλωση (1453-1820) – Σχεδιάσμα Ιστορίας*, Αθήναι 1999

Χατζηγιακουμή Κ. Μανόλη, *Μουσικά Χειρόγραφα Τουρκοκρατοίας (1453-1832)*, τόμος Α', Αθήναι 1975

Χρυσάνθου, *Θεωρητικόν Μέγα της Μουσικής, συνταχθέν μεν παρά Χρυσάνθου Αρχιεπισκόπου Διρραχίου του εκ Μαδύτων, εκδοθέν δε υπό Παναγιώτου Γ. Πελοπίδου Πελοποννησίου, δια φιλοτίμου συνδρομής των ομογενών, εν Τεργέστη [...]* 1832, σ. 174 § 389

Επισκόπου Ψαριανού Διονυσίου Α. Μητροπολίτου Σερβίων και Κοζάνης, *Η θεία Λειτουργία*, Αθήναι 1986

Dmitrievskij Aleksej, *Opisanie liturgitseskich Rukopisej*, Reinheim 1917, Τόμος I, σ. 174

Dmitrievskij Aleksej, Τόμος III

Patrologia Graeca

St. Parenti ed El. Velkovska, *L' Eucologio Barberini Gr. 336, Bibliotheca « Ephemerides Liturgicae» «Subsidia» 80*, Roma 1995

The Liturgy of Saint Clement or According to the use of the Apostolical Constitutions, Edited by the Rev. J. M. Neale, M.A., Warden of Sackville college, London J. T. Lyall Place, Eaton Square 1858

ΨΗΦΙΑΚΟΙ ΔΙΣΚΟΙ

Ιλισιώτες ψάλτες, Αλληλούια, ψάλλει ο Χορός Ψαλτών της Σχολής Βυζαντινής Μουσικής, ι.ν. Αγίας Μαρίνης Άνω Ιλισίων με χοράρχη τον Γρηγόριο Γ. Αναστασίου, [Αθήνα 2010]

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο Χριστιανισμός, ως εκκλησία Χριστού, ιδρύθηκε την ημέρα της Πεντηκοστής, με την επιφοίτηση του Αγίου Πνεύματος στους Αποστόλους. Από εκείνη τη στιγμή ο Χριστιανισμός εκδηλώνεται ως διδασκαλία αλλά κυρίως ως λατρεία¹. Η Θεία λατρεία τελείται εντός του ναού και αποκτά με αυτόν τον τρόπο συλλογική μορφή. Ο Θεός λατρεύεται από την Εκκλησία ως καθολική οντότητα². Η θεία Λειτουργία αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο της Θείας λατρείας. Οι πιστοί, συμμετέχοντας στο μυστήριο της Θείας Κοινωνίας, μεταλαμβάνοντας δηλαδή το Σώμα και το Αίμα του Κυρίου, λαμβάνουν την αληθινή ζωή και παύουν να είναι πνευματικά νεκροί: «... εάν μη φάγητε την σάρκα του υιού του ανθρώπου και πίνητε αυτού το αίμα, ουκ έχετε ζωήν εν εαυτοίς. ο τρώγων μου την σάρκα και πίνων μου το αίμα έχει ζωήν αιώνιον, και εγώ αναστήσω αυτόν εν τη εσχάτη ημέρα. η γαρ σαρξ μου αληθώς εστί βρώσις, και το αίμα μου αληθώς εστί πόσις....»³.

Εκτός από τις θείες Λειτουργίες του Ιωάννου του Χρυσοστόμου και του Μεγάλου Βασιλείου, τελείται τις καθημερινές της Μ. Τεσσαρακοστής-Τετάρτη και Παρασκευή- η Λειτουργία των Προηγιασμένων Δώρων. Σύμφωνα με τον Ιωάννη Φουντούλη: «Η θεία Λειτουργία τῶν Προηγιασμένων εἶναι μία ἀπό τίς ὠραιότερες καί κατανυκτικότερες ἀκολουθίες τῆς Ἐκκλησίας μας. Συγχρόνως μία διαρκῆς πρόκληση γιά τή συχνή θεία κοινωνία τῶν μυστηρίων. Μία φωνή ἀπό τήν ἀρχαία ζωντανή παράδοση τῆς Ἐκκλησίας μας πού λέγει ὅτι ὁ πιστός δέν μπορεῖ νά ζεῖ τή ζωή τοῦ Χριστοῦ, ἂν δέν ἀνανεώνει διαρκῶς τήν ἔνωσή του μέ τήν πηγὴ τῆς ζωῆς, τό Σῶμα καί τό Αἷμα τοῦ Κυρίου». Ως Κοινωνικός ὕμνος της θείας Λειτουργίας των Προηγιασμένων Δώρων, ψάλλεται το «Γεύσασθε και ἴδετε ὅτι χρηστός ὁ Κύριος· Αλληλούια». Στην παρούσα εργασία, αποπειρώμεθα να προσεγγίσουμε μελοποιητικά αλλά και μορφολογικά τον εν λόγω Κοινωνικό Ὑμνο. Η εργασία χωρίζεται σε τρία μέρη. Αναλυτικότερα, το πρώτο μέρος χωρίζεται σε δύο ενότητες. Η πρώτη ενότητα αφορά στη Λειτουργική Ανάλυση της Προηγιασμένης θείας Λειτουργίας παρατίθενται

¹ π. Μεταλληνού Γεωργίου (<https://www.impantokratoros.gr/D2B93E87.el.aspx>)

² Ο.π.

³ Ιωάν. στ', 53-56

δηλαδή οι λόγοι δημιουργίας της Λειτουργίας, μαρτυρίες περί τελέσεώς της, η αρχαιότερη τυπική διάταξη, πιθανοί συντάκτες. Η δεύτερη ενότητα αφορά στην τυπική ανάλυση. Δίδονται πληροφορίες για τον Κοινωνικό ύμνο, για τον τρόπο ψαλμώδησής του και για το μέλος του αυτό καθ' αυτό. Το δεύτερο μέρος, περιλαμβάνει αναλυτική παρουσίαση των μελοποιών αλλά και των μελοποιήσεων του Κοινωνικού ύμνου «Γεύσασθε και ίδετε ότι χρηστός ο Κύριος», ανά αιώνα. Παρατίθενται βιοεργογραφικά στοιχεία των 58 μελοποιών που έχουν συνθέσει τον Κοινωνικό ύμνο και των 101 μελοποιήσεών τους. Στο τρίτο μέρος, επιχειρείται μελοποιητική και μορφολογική ανάλυση των μελοποιήσεων του Κοινωνικού ύμνου, στους επιλεγέντες ήχους Α' και πλ. Α'. Προκαταρκτικώς, συγκρίνεται η σύνθεση του Ιωάννου του Κλαδά με την εξήγησή της από τον Κύριλλο αρχιερέα Τήνου τον Μαρμαρινό καθώς και η ίδια σύνθεση επίσης, με την εξήγησή της από τον Πέτρο Πελοποννήσιο. Στη συνέχεια, αναλύονται οι συνθέσεις των Μάρκου Ευγενικού, Μπαλασίου ιερέως, Μανουήλ του Χρυσάφου, Χρυσάφου του νέου, Θεοδούλου μοναχού, Ιωάννου του Κλαδά και συγκρίνονται μεταξύ τους. Τελευταία αναλύεται η σύνθεση του Ιωάννου Κουκουζέλου σε πλ. Α' ήχο και συγκρίνεται με τις συνθέσεις του Α' ήχου.

Α΄ ΕΝΟΤΗΤΑ: ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

Α1. Η λατρεία στο Χριστιανισμό

Η ανάγκη για λατρεία του Θεού αποτελεί κοινό χαρακτηριστικό των πιστών όλων των θρησκειών. Η λατρεία είναι συνδεδεμένη άρρηκτα με τη θρησκεία. Και οι δύο όροι σχετίζονται με το καθολικό και διαχρονικό φαινόμενο, τη σχέση του ανθρώπου με το θείο⁴. Θρησκεία καλείται το αποτέλεσμα της έμφυτης τάσης του ανθρώπου για αναζήτηση, επικοινωνία και ένωση με το θείο (με την οικουμενική του διάσταση). Ο όρος λατρεία προσδιορίζει τη συνάντηση των πιστών- της εκάστοτε θρησκευτικής ομάδας- με το λατρευόμενο θείο μέσω πράξεων αίλου, αφοσίωσης και αγάπης που του αποδίδονται⁵. Όσον αφορά στη θεία λατρεία στο χριστιανισμό, στηρίζεται στις διδαχές και εντολές του Ιησού Χριστού για προσευχή⁶ και για τα μυστήρια⁷. Όσον αφορά στην προσευχή, διαφοροποιείται σε ομαδική προσευχή, που όπως προαναφέρθηκε αποτελεί τη λατρεία στην Εκκλησία και σε ατομική, η οποία πηγάζει από την ανάγκη του εκάστοτε πιστού να επικοινωνήσει με το θείο⁸. Όσον αφορά στα μυστήρια, το κέντρο και αποκορύφωμα της Ορθόδοξης λατρείας είναι η Θεία Λειτουργία, που περικλείει το μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας, το οποίο άφησε παρακαταθήκη ο Ιησούς Χριστός κατά την τέλεση του Μυστικού Δείπνου⁹. Η Θεία Λειτουργία είναι ανάμνηση της Ζωής του Ιησού Χριστού αλλά και Κοινωνία του Σώματος και Αίματος του Κυρίου¹⁰. Είναι το κατ' εξοχήν Μυστήριο της Εκκλησίας, η πιο σημαντική ακολουθία, η οποία αποτελεί το κέντρο και το σκοπό της λειτουργικής ζωής της Εκκλησίας¹¹. Κατά τον π. Αλέξανδρο Σμέμαν, αποτελεί το τέλος και την ολοκλήρωση των άλλων μυστηρίων¹². Όλες οι τελετές καθώς και τα μυστήρια,

⁴ Πρβλ. Πρωτοπρεσβύτερου Γεωργίου Δ. Μεταλληνού, *Η θεολογική μαρτυρία της εκκλησιαστικής λατρείας*, Αθήνα 1996, σ. 14 και Μωραΐτου Ν. Δημητρίου, *Επίτομος Λειτουργική, Μέρος Α΄, Γενικόν*, Αθήνα 1966, σ. 19

⁵ Ο.π. Μεταλληνού, σ. 15

⁶ Λουκ. 11, 2-4

⁷ Φουντούλη Μ. Ιωάννου, *Λειτουργική Α΄-Εισαγωγή στη θεία λατρεία*, Θεσσαλονίκη 2007, σ. 23

⁸ Πρβλ. Πρωτοπρεσβύτερου Μεταλληνού Δ. Γεωργίου, σ.σ. 15-16

⁹ Λουκ., 22,20 : «Τούτο ποιεΐτε εις τήν ἑμὴν ἀνάμνησιν»

¹⁰ Πρωτοπρεσβύτερου Καλλινίκου Κωνσταντίνου, *Ο Χριστιανικός Ναός και τα τελούμενα εν αυτώ*, Αθήνα 1969, σ. 283

¹¹ π. Σμέμαν Αλέξανδρου, *Η Εκκλησία προσευχομένη*, Αθήνα 2011, σ. 37

¹² π. Σμέμαν Αλέξανδρου, «Θεολογία και Ευχαριστία», στο : *Θεολογία, Αλήθεια και Ζωή*, Αθήνα 1962, σ. 113

προπαρασκευάζουν αλλά και ολοκληρώνονται μέσω της θείας Λειτουργίας¹³. Στην ερμηνεία της θείας Λειτουργίας, ο Νικόλαος Καβάσιλας αναφέρει: «Της αγίας τελετής των ιερών μυστηρίων έργον μεν η των δώρων εις το θείον σώμα και αίμα μεταβολή· τέλος δε, το τους πιστούς αγιασθήναι, δί'αυτών αμαρτιών άφεςιν, και βασιλείας ουρανών κληρονομίαν, και τα τοιαύτα λαβόντας. Παρασκευή δε και συντέλεια, προς εκείνο το έργον, και του'το το τέλος, ευχαί, ψαλμωδίαι, και ιερών Γραφών αναγνώσεις, και πάντα, απλώς, τα προ του αγιασμού των δώρων, και μετά τον αγιασμόν ιερώς γινόμενα, και λεγόμενα»¹⁴.

A2. Λειτουργικοί τύποι- Βυζαντινός Λειτουργικός τύπος

Κατά του πρώτους αιώνες του Χριστιανισμού, επικρατούσε ένα ενιαίο λειτουργικό πλαίσιο μέσα στο οποίο τελούνταν η χριστιανική λατρεία, σε όλες τις εκκλησίες¹⁵. Ωστόσο, η σχετική ελευθερία που επικρατούσε από μέρους των προεστώτων και αντιπροσώπων της Εκκλησίας, έδινε τη δυνατότητα για διαφοροποίηση των ευχών από περιοχή σε περιοχή, που συνετέλεσε στη διαμόρφωση των κατά τόπους λειτουργικών τύπων¹⁶. Διακρίνονται δύο βασικοί λειτουργικοί τύποι: οι Ανατολικοί και οι Δυτικοί λειτουργικοί τύποι¹⁷. Οι Ανατολικοί λειτουργικοί τύποι διαίρουνται σε δύο μεγάλες οικογένειες σύμφωνα με τα αρχαία πατριαρχεία της Ανατολής: την Αλεξανδρινή και την Αντιοχειανή οικογένεια- με τους επιμέρους λειτουργικούς τους τύπους. Ο επικρατέστερος από τους παραπάνω λειτουργικούς είναι ο Βυζαντινός λειτουργικός τύπος, βάσει των διατάξεων του τυπικού του, γίνεται σήμερα η τέλεση όλων των ακολουθιών του νυχθημέρου, στις Εκκλησίες του ορθόδοξου ανατολικού κόσμου. Αρχικά, η λειτουργική παράδοση της Εκκλησίας του Βυζαντίου προερχόταν από τη Θράκη, την Έφεσο, και τη Μ. Ασία¹⁸. Με την ανάδειξη της Κωνσταντινούπολης ως πρωτεύουσας της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, η λειτουργική παράδοση επηρεάζεται αφ' ενός από πατριάρχες προερχόμενους από την Αντιόχεια και την Καππαδοκία και αφ' ετέρου από την εκκλησιαστική τάξη του παλατιού της Κωνσταντινούπολης. Ο εν λόγω λειτουργικός τύπος δεν παρέμεινε εν χρήσει μόνο στο Βυζάντιο αλλά εξαπλώθηκε και σε Ορθόδοξες Εκκλησίες των Βαλκανίων και της Ρωσίας, στη Νότια Ιταλία, στην Αντιόχεια και στην Αλεξάνδρεια. Σταδιακά

¹³ Φουντούλη Μ. Ιωάννου, *Λειτουργική Α'*, σ. 183

¹⁴ PG 150, 368-369

¹⁵ Τρεμπέλα Ν. Παναγιώτου, *Λειτουργικοί τύποι Αιγύπτου και Ανατολής (Συμβολαί εις την ιστορίαν της χριστιανικής λατρείας)*, Εν Αθήναις 1961, σ. 1

¹⁶ Πρεσβυτέρου Κωνσταντίνου Καλλινίκου, σ.σ. 296-297

¹⁷ Ο.π. Φουντούλη Ιωάννου, *Λειτουργική Α'*, σ. 185

¹⁸ Πρβλ. Τρεμπέλα Ν. Παναγιώτου, *Λειτουργικοί τύποι Αιγύπτου και Ανατολής*, σ. 5 και σ.324-325

επικράτησε έναντι των άλλων λειτουργικών τύπων. Περιλαμβάνει όλο το νυχθήμερο προσευχητικό σχήμα, το οποίο υποστήριζαν παλαιότερα δύο τυπικές διατάξεις- η κοσμική και η μοναστική-, τις περιστασιακές ακολουθίες και τα μυστήρια. Τρία λειτουργικά κείμενα υποστηρίζουν την τέλεση του μυστηρίου της θ. Ευχαριστίας, του Μεγάλου Βασιλείου, το αποδιδόμενο στον Άγιο Ιωάννη Χρυσόστομο αλλά με αντιοχειανή προέλευση και το κείμενο των Προηγιασμένων θείων δώρων.

A3. Η Προηγιασμένη Θεία Λειτουργία

Στο τυπικό της ανατολικής ορθόδοξης εκκλησίας απαντώνται δύο τύποι λειτουργιών. Η μεν συνήθης λειτουργία που πραγματοποιείται με την καθαγίαση των δώρων και ακολουθεί κοινωνία των πιστών και του κλήρου (Μ. Βασιλείου και Ιωάννου του Χρυσοστόμου) και η δε προηγιασμένη λειτουργία στη οποία δεν γίνεται καθαγίαση των τιμίων δώρων, πραγματοποιείται ωστόσο κοινωνία των πιστών και του κλήρου¹⁹. Όσον αφορά στη προηγιασμένη θεία λειτουργία, εννοούμε την ακολουθία εκείνη που συνδέεται στην ακολουθία του εσπερινού και περιλαμβάνει την μεταφορά των προηγιασμένων θείων δώρων από την ιερά πρόθεση στο θυσιαστήριο. Περιβάλλεται κατά το πρότυπο της θ. λειτουργίας με ευχές προπαρασκευαστικές και ευχαριστήριες πριν τη μετάληψη και μετά από αυτή αντίστοιχα και ακολουθεί η συνήθης απόλυση της θ. λειτουργίας²⁰. Κατά τη λειτουργία δεν τελείται Θυσία, δε γίνεται δηλαδή ,μεταβολή του άρτου και του οίνου σε Σώμα και Αίμα Χριστού. Τα τίμια δώρα καθαγιαζονται στη λειτουργία του Σαββάτου ή της Κυριακής και φυλάσσονται στο Άγιο αρτοφόριο της Αγίας Τράπεζας και απλώς προσφέρονται προς μετάληψη στους πιστούς- για αυτό και Προηγιασμένη θ. Λειτουργία. Η Θεία Λειτουργία των Προηγιασμένων Δώρων είναι μία ιδιαίτερη λειτουργία που πραγματοποιείται τις καθημερινές της Μ. Τεσσαρακοστής, συνήθως Τετάρτη και Παρασκευή. Ουσιαστικά πρόκειται περί μίας εσπερινής συνάξεως που έχει ως κύριο σκοπό τη Μετάληψη των πιστών. Σύμφωνα με τον Θεόδωρο Στουδίτη: «Άκουσον δη μοι, τέκον, καλώς το πώς δει την των προηγιασμένων επιτελείν τελετήν. Εν γαρ τοι ταις άλλαις ιερουργίαις ανακεκαλυμμένως και ανενσοιάστως η ιερουργία επιτελείται· εν δε γε ταύτη συνεσκιασμένως και πενθηρώς· διο και μυστικωτέρως εις παν η τελετή γίνεται»²¹. Εκτός από τη θεία Λειτουργία των Προηγιασμένων του Βυζαντινού λειτουργικού τύπου που τελείται σήμερα, υπάρχουν αναφορές για Αλεξανδρινή λειτουργία Προηγιασμένων του

¹⁹ Μωραΐτου Ν. Δημητρίου, *Η λειτουργία των Προηγιασμένων*, Θεσσαλονίκη 1955, σ. 5

²⁰ Φουντούλη Μ. Ιωάννου, *Κείμενα λειτουργικής τεύχος Γ' Θείαι λειτουργίαι*, Θεσσαλονίκη 2005, σ.σ. 150-151

²¹ PG 99, 1688

αποστόλου Μάρκου, εκ της οποίας σώζεται η ευχή μετά την μετάληψη των θείων δώρων²². Επίσης, τελούνταν και Ιεροσολυμιτική Προηγιασμένη Λειτουργία φερόμενη υπό το όνομα του Αγίου Ιακώβου του αδελφοθέου, της οποίας σώζονται τα διακονικά των κατηχουμένων και των φωτιζομένων²³.

A4. Λόγοι Δημιουργίας της Λειτουργίας των Προηγιασμένων

Οι βασικότεροι λόγοι που συνετέλεσαν στην ανάγκη για δημιουργία της χαρακτηριστικής λειτουργίας της Ιεράς περιόδου της Τεσσαρακοστής είναι δύο. Αφ' ενός λόγω της απαγόρευσης της τέλεσης θείας Λειτουργίας την πένθιμη περίοδο της Μ. Τεσσαρακοστής- καθώς η θεία Λειτουργία έχει αναστάσιμη χροιά- και αφ' ετέρου λόγω της συνήθειας των πιστών των πρωτοχριστιανικών χρόνων να κοινωνούν καθημερινώς. Τον πρώτο λόγο επικυρώνει ο ΜΘ' κανόνας της εν Λαοδικεία συνόδου-που πραγματοποιήθηκε περί το 363- στον οποίο γίνεται λόγος για απαγόρευση της τέλεσης της θείας λειτουργίας την Μεγάλη Τεσσαρακοστή εκτός από τα Σάββατα και τις Κυριακές²⁴. Ο ΝΑ' κανόνας της παραπάνω συνόδου αναφέρει επίσης, τη μετάθεση του εορτασμού μνήμης μαρτύρων τα Σάββατα και τις Κυριακές²⁵. Όπως προαναφέρθηκε, στα πρωτοχριστιανικά χρόνια οι πιστοί συνήθιζαν να κοινωνούν εκτός από τις Κυριακές, τα Σάββατα και τις καθημερινές. Ο σκοπός της δημιουργίας της εν λόγω λειτουργίας ήταν η κάλυψη των αναγκών των πιστών για κοινωνία τις καθημερινές της Μ. Τεσσαρακοστής όπου απαγορευόταν η τέλεση οποιασδήποτε άλλης λειτουργίας²⁶. Αυτή τη συνήθεια επιδοκιμάζουν και πατέρες της Εκκλησίας, όπως ο Μεγάλος Βασίλειος, ο οποίος στην επιστολή του προς Καισαρείαν Πατρικίαν, αναφέρει ότι οι πιστοί οφείλουν να μετέχουν των Αχράντων μυστηρίων πολύ συχνά, ει δυνατόν καθημερινώς.²⁷ Στη συνέχεια, επισημαίνει ότι σε περιόδους διωγμών που οι πιστοί δεν είχαν τη δυνατότητα να κοινωνούν καθημερινώς ή σε περιπτώσεις ερημιτών μοναχών που επίσης δεν είχαν αυτή τη δυνατότητα, διατηρούσαν στα σπίτια τους και στα κελιά τους αντίστοιχα θεία Κοινωνία και μεταλάμβαναν μόνοι τους κάθε μέρα χωρίς την παρουσία ιερέως²⁸. Από

²² Πρβλ. Μωραΐτου Δημ., σ. 8 και Φουντούλη Μ.Ιωάννου, *Λειτουργική Α'*, σ.σ. 263-265

²³ Πρβλ. Φουντούλη Μ. Ιωάννου, *Κείμενα Λειτουργικής*, σ.σ. 429-491

²⁴ Γ. Ράλλη-Μ. Ποτλή, *Σύνταγμα θείων και ιερών κανόνων*, τόμος Γ', Θεσσαλονίκη 2002, σ. 216: «Ότι οὐ δεῖ ἐν τῇ Τεσσαρακοστῇ ἄρτον προσφέρειν, εἰ μὴ ἐν Σαββάτῳ καὶ Κυριακῇ μόνον».

²⁵ Ο.π. σ. 218: «Ότι οὐ δεῖ ἐν τῇ Τεσσαρακοστῇ μαρτύρων γενέθλια ἐπιτελεῖν, ἀλλὰ τῶν ἁγίων μαρτύρων μνήμας ποιεῖν ἐν τοῖς σαββάτοις καὶ ταῖς Κυριακαῖς».

²⁶ Πρβλ. Φουντούλη Μ. Ιωάννου., *Κείμενα Λειτουργικής*, σ. 149

²⁷ ΡΓ 32, 484

²⁸ Ο.π.

εκείνους τους μοναχούς φαίνεται ότι άρχισε να διαμορφώνεται η ακολουθία της εν λόγω λειτουργίας που περιελάμβανε προσευχές πριν τη μετάληψη, ένα είδος κοινωνικού κατά την κοινωνία και ευχαριστία μετά την μετάληψη. Η παραπάνω ακολουθία είναι γνωστή με τον όρο «Τυπικά» και αρχικά περιελάμβανε ευχές πριν και μετά την μετάληψη²⁹.

A5. Μαρτυρίες περί της τελέσεως της Προηγιασμένης Λειτουργίας

Οι πρώτες αναφορές που αφορούν στη λειτουργική διαμόρφωση της Προηγιασμένης, απαντώνται στο Πασχάλιο Χρονικό περί τα μέσα του ζ' αιώνα, όπου αναγράφονται τα εξής: «Τούτω τω έτει επί Σεργίου πατριάρχου Κων/λεως από της α' εβδομάδας των Νηστειών ινδικτιώνος δ' ήξαοντο ψάλλεσθαι μετά το, Κατευθυνθήτω, εν τω καιρώ του εισάγεσθαι τα προηγιασμένα δώρα εις το θυσιαστήριον από του σκευοφηλακίου μετά το ειπείν τον ιερέα, « Κατά την δωρεάν του Χριστού σου», ευθέως άρχεται ο λαός· «Νυν αι δυνάμεις των ουρανών συν ημίν αοράτως λατρεύουσιν· ιδού γαρ εισπορεύεται ο βασιλεύς της δόξης. Ιδού θυσία μυστική τετελειωμένη δορυφορείται· πίστει και φόβω προσέλθωμεν, ίνα μέτοχοι ζωής αιωνίου γενώμεθα. Αλληλούια. Τούτο δε ου μόνον εν ταις νηστειαίς προηγιασμένων εισαγομένων ψάλλεται, αλλά και εν άλλαις ημέραις, οσάκις αν προηγιασμένα γένηται»³⁰. Αργότερα, περί τα τέλη του ζ' αιώνα και συγκεκριμένα το 692, επίσημη διάταξη που κανοναρχεί την τέλεση της θείας λειτουργίας των Προηγιασμένων κατά τις ημέρες της Μ. Τεσσαρακοστής είναι ο 52^{ος} κανόνας της εν Τρούλω Πανθέκτης Συνόδου· « Εν πάσαις της αγίας Τεσσαρακοστής των νηστειών ημέραις παρεκτός Σαββάτου και Κυριακής και της αγίας του Ευαγγελισμού ημέρας γινέσθω η των Προηγιασμένων ιερά λειτουργία»³¹. Ωστόσο, οι μαρτυρίες από τον ια' αιώνα και ύστερα πληθαίνουν. Ο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Μιχαήλ Κηρουάριος(1043-1059) είχε αναφερθεί στην Προηγιασμένη Λειτουργία, σε πραγματεία του περί της εν λόγω λειτουργίας³². Επιπροσθέτως, ο Συμεών Θεσσαλονίκης στα έργα του «Εκθεσις της ορθοδόξου πίστεως» και «Ερωτήσεις και αποκρίσεις» αναφέρεται στην προαναφερθείσα λειτουργία³³. Επιπλέον, στο έργο του «Τα Άπαντα» γίνεται λόγος για τέλεση της τριθέκτης ενωμένης με τη λειτουργία κατά τη διάρκεια της Μεγάλης Τεσσαρακοστής εφ' όσον δεν τελείται τέλεια θεία

²⁹ Πρβλ. Ιωάννου Μ.Φουντούλη, *Κείμενα Λειτουργικής*, σ. 150

³⁰ PG 92, 989

³¹ http://users.uoa.gr/~nektar/orthodoxy/tributes/regulations/056_en_troyllw.htm

³² Παναγιώτου Ν. Τρεμπέλα, *Δογματική*, τόμος 3, Αθήναι 1961, σ. 165: «Εμβάλλεται ο προαγιασθείς και προτελειωθείς άγιος Άρτος εις το Μυστικόν Ποτήριο και ούτως ο εν τούτω οίνος εις άγιον Αίμα του Κυρίου μεταβάλλεται και πιστεύεται μεταβάλλεσθαι»

³³ Μωραΐτου Δημητρίου, *Η λειτουργία των Προηγιασμένων*, σ. 8

λειτουργία αυτήν την περίοδο και στη συνέχεια παρατίθεται η τυπική διάταξη της Προηγιασμένης³⁴.

A6. Η αρχαιότερη τυπική διάταξη των Προηγιασμένων

Το αρχαιότερο διασωθέν χειρόγραφο που αφορά στο τυπικό της θείας λειτουργίας των προηγιασμένων είναι ο κώδικας Barberini 336, το παλαιότερο χριστιανικό Ευχολόγιο, χρονολογούμενος στο τέλος του 9^{ου} αι. Στο Ευχολόγιο η λειτουργία των Προηγιασμένων συνδέεται με τον εσπερινό, όπως συμβαίνει και σήμερα κατά την τέλεσή της· «Ἐν δε τῷ λυχνικῷ, μετὰ τὰ ἀναγνώσματα καὶ τὸ “Κατευθυνθήτω” καὶ τὸ “Κύριε ἐλέησον”, γίνεται εὐχή κατηχουμένων ἐπὶ τῶν προηγιασμένων..»³⁵

A7. Πιθανοί Συντάκτες της Προηγιασμένης Θείας Λειτουργίας

Τα ιστορικά στοιχεία δεν επαρκούν ώστε να οριστεί με βεβαιότητα ο συντάκτης της Προηγιασμένης θείας λειτουργίας. Ως συγγραφείς φέρονται ο Ιάκωβος ο αδελφόθεος, ο Μέγας Βασίλειος, ο Επιφάνιος Κύπρου, ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος, ο πάπας Ρώμης Γρηγόριος ο Διάλογος και ο πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Γερμανός ο Α΄, ο απόστολος Πέτρος. Ο μεγαλύτερος αριθμός των επιγραφών των μουσικών χειρογράφων που δηλώνουν την έναρξη της Προηγιασμένης, δε μαρτυρούν κάποιον συντάκτη. Ωστόσο, σε κάποιες ρουμπρίκες η Προηγιασμένη Λειτουργία δηλώνεται ως δημιουργήμα του πάπα Γρηγορίου του Διαλόγου.³⁶ Στο πόνημα του Δανιήλ Γεωργόπουλου³⁷ ,δασκάλου στη σχολή της

³⁴ PG 155, 649- 652: «Νυν δε περί της εν ταις νηστείαις τριτοέκτης ερούμεν ήτις αναγακιοτάτως ηνωμένη εστί τη λειτουργίας κατά την αγίαν Τεσσαρακοστήν γινομένη εν ταις καθολικαίς εκκλησίαις παρά των κοσμικών ιερέων· η και τον τύπον αποσώζει της καθολικής μεγάλης ιεράς λειτουργίας άχρι και της μεγάλης εισόδου. Τούτο δε επενοήθη τοις αρχαίοις Πατράσι δια το μη τελείαν λειτουργίαν εν τη αγία γίνεσθαι Τεσσαρακοστή».

³⁵ St. Parenti ed El. Velkovska, L' Eucologio Barberini Gr. 336, Bibliotheca « Ephemerides Liturgicae» «Subsidia» 80, Roma 1995, σ. 45: « Ἐν δε τῷ λυχνικῷ, μετὰ τὰ ἀναγνώσματα καὶ τὸ “Κατευθυνθήτω” καὶ τὸ “Κύριε ἐλέησον”, γίνεται εὐχή κατηχουμένων ἐπὶ τῶν προηγιασμένων..».

³⁶ Σινά 1303, ΙΗ΄αι.(α΄ μισό), Αναστασιματάριον (Χρυσάφη του νέου)- Ανθολογία, χγφ. Παναγιώτου Βρανά, φ. 195r Η θεία και ιερά Λειτουργία του εν αγίοις ημών Γρηγορίου του Διαλόγου

Ιβήρων 1123, ΙΗ΄ αι.(αρχαί), Αναστασιματάριον (Χρυσάφου του νέου), φ. 165v Εἰς τὴν θείαν Λειτουργίαν του εν αγίοις πατρός ημών Γρηγορίου του Διαλόγου· ήτοι η των Προηγιασμένων

Ιβήρων 1297, ΙΗ΄ αι.(1739), Ανθολογία Εγκόλπιος, χγφ. Μελχισεδέκ ιεροδιακόνου Παντοκρατορινού, φ. 294r Η Προηγιασμένη Λειτουργία, Γρηγορίου του Διαλόγου

³⁷Γεωργόπουλου Δανιήλ, *Ιερά Ανθολογία Περί των σεπτών και θείων Επτά Μυστηρίων της Εκκλησίας*, σ. 49

Δημητσάνας, "Ιερά Ανθολογία Περί των σεπτών και θείων Επτά Μυστηρίων της Εκκλησίας εν έτει 1833", γίνεται λόγος για προηγιασμένη λειτουργία του πάπα Ρώμης Γρηγορίου του Διαλόγου. Ωστόσο, ο Δανιήλ Γεωργόπουλος, από το λόγο του Μεγάλου Βασιλείου περί κοινωνίας των αχράντων Μυστηρίων την Τετάρτη και Παρασκευή της Μ. Τεσσαρακοστής, συμπεραίνει, ότι η λειτουργία τελούνταν πριν τον Γρηγόριο Διάλογο και πιθανόν εκείνος να συνέθεσε κάποιες ευχές. Ο πατριάρχης Ιεροσολύμων Σωφρονίος σε έργο του, κάνει αναφορά στη Λειτουργία των Προηγιασμένων, επισημαίνοντας πως θεωρείται έργο είτε του Ιακώβου του αδελφοθέου είτε του Αποστόλου Πέτρου³⁸. Σε άλλες πηγές ως συντάκτες της Λειτουργίας φέρονται οι Άγιος Επιφάνιος επίσκοπος Κύπρου³⁹ και ο Γερμανός πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως⁴⁰. Οι απόστολοι που προαναφέρθηκαν δεν ήταν δυνατό να είχαν συγγράψει της παρούσα λειτουργία, καθώς πέρα από τα αρχαϊκά στοιχεία της προϋποθέτει πολυετή εξέλιξη. Ωστόσο, το ό,τι αποδίδεται σε αποστόλους υποδηλώνει την αρχαιότητά της. Συνεπώς, από τα διασωθέντα κείμενα δεν οδηγούμαστε σε έναν συντάκτη αλλά σε μία πλειάδα συντακτών ανά τους αιώνες, όπου κανείς από αυτούς δε συγκεντρώνει πιθανότητες να είναι ο συγγραφέας της.

³⁸ PG 87 Γ', 3981

³⁹ PG 43, 535-536

⁴⁰ Πρωτοπρεσβυτέρου Καλλινίκου Κωνσταντίνου, σ. 304

Β΄ ΕΝΟΤΗΤΑ: Ο ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΥΜΝΟΣ ΤΗΣ ΠΡΟΗΓΙΑΣΜΕΝΗΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ (ΥΜΝΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΚΑΙ ΨΑΛΤΙΚΕΣ ΑΠΟΨΕΙΣ)

Β1. Γενικές πληροφορίες για τον Κοινωνικό ύμνο

Όπως προαναφέρθηκε, η θεία λατρεία αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι του χριστιανισμού. Οι λατρευτικές πράξεις της Εκκλησίας μας διέπονται από ποικίλους κανόνες και διατάξεις, ώστε να διασφαλίζεται η τάξη αλλά και η συνοχή στην τέλεση της θείας λατρείας στους κόλπους της Εκκλησίας. «Πάντα ευσημόνως, και κατά τάξιν γινέσθω· ου γαρ εστίν ακαταστασίας ο Θεός, αλλ' ειρήνης, ως εν πάσαις ταις Εκκλησίαις των Αγίων»⁴¹. Αυτές οι τυπικές διατάξεις, που βρίσκονται καταχωρημένες σε εγχειρίδια που ονομάζονται Τυπικά, αφορούν στη δομή καθώς και στο χρόνο τέλεσης των νυχθήμερων ακολουθιών. Στα Τυπικά εκτός από τις διατάξεις των νυχθήμερων ακολουθιών (του μεσονυκτικού, του εσπερινού, του όρθρου, κτλ.) που εμπεριέχονται, δε θα μπορούσαν να απουσιάζουν και οι τυπικές διατάξεις της θείας Λειτουργίας. Τα ψαλτικά μέρη της θείας Λειτουργίας όπως ορίζονται από το τυπικό είναι τα τρία Αντίφωνα, Ο Τρισάγιος ύμνος, το Αλληλουϊάριον του Αποστόλου, το Χερουβικό και ο Κοινωνικός ύμνος. Ο Κοινωνικός ύμνος, ψάλλεται μετά την εκφώνηση του «Εις άγιος...»⁴². Αποτελεί καλυπτήριο ύμνο, που ψάλλεται όχι μόνο την ώρα της προετοιμασίας της θείας κοινωνίας από τους κληρικούς αποσκοπώντας στην προετοιμασία των πιστών για την κοινωνία των Αχράντων Μυστηρίων⁴³, αλλά και μετά το «Μετά φόβου Θεού...» καλύπτοντας με αυτόν τον τρόπο το χρόνο της Μετάληψης του λαού. Καθώς ψάλλεται κατά την προετοιμασία αλλά και τη μετάδοση της θείας Κοινωνίας, ονομάστηκε Κοινωνικό.

Β2. Τρόπος ψαλμώδησης του Κοινωνικού ύμνου

Οι λειτουργικές εξελίξεις που συνέβησαν στην Εκκλησία ανά τους αιώνες, δε θα μπορούσαν να μην έχουν αντίκτυπο και στον Κοινωνικό ύμνο, ως προς το ίδιο το μέλος αλλά και ως προς τον τρόπο ψαλμώδησής

⁴¹ Παύλ. Επιστολ. Α΄ Κορινθ. Κεφ. ιδ΄

⁴² Εγκόλπιον του Αναγνώστου, Ιεραί ακολουθίαι του Εσπερινού, του Όρθρου, της Θ. Λειτουργίας, , σ. 84

⁴³ Ιωάννου Μ. Φουντούλη, *Τελετουργικά θέματα* τόμος Α΄, Αθήνα 2002 σ. 288

του. Ο Κοινωνικός ύμνος που ψάλλεται σήμερα προέρχεται από ένα μόνο στίχο ψαλμού διαφορετικό για κάθε Λειτουργία. Κατά τους πρώτους αιώνες του χριστιανισμού, ο τρόπος και το ψαλλόμενο μέλος ήταν διαφορετικό. Άλλοτε ο αναγνώστης διάβαζε τον ψαλμό από τον οποίο προερχόταν το Κοινωνικό της ημέρας και ο χορός σε κάθε στίχο έψαλλε το Κοινωνικό με εφύμνιο το αλληλούια⁴⁴, είτε ψαλλόταν ο ψαλμός αντιφωνικώς με εφύμνιο το Αλληλούια⁴⁵.

Β3. Το μέλος του Κοινωνικού ύμνου

Στη λειτουργία των Αποστολικών Διαταγών ως Κοινωνικός ύμνος που ψάλλεται έως ότου κοινωνήσει όλο το εκκλησίασμα, αναφέρεται ο 33^{ος} ψαλμός: «Ψαλμός δε λεγέσθω τριακοστός τρίτος εν τω μεταλαμβάνειν πάντας τους λοιπούς· και όταν πάντες μεταλάβωσι και πάσαι, λαβόντες οι διάκονοι τα περισσεύσαντα εισφρέτωσαν εις τα παστοφόρια»⁴⁶. Ο Κύριλλος Ιεροσολύμων στις Μυσταγωγικές κατηχήσεις- εκτός των άλλων- αναφέρει το λειτουργικό πλαίσιο μέσα στο οποίο πραγματοποιείται η Θ. Λειτουργία. Επισημαίνει ότι ο ύμνος που ψάλλεται μετά το “Εις άγιος, εις Κύριος..” και προτρέπει τους χριστιανούς για τη θεία Μετάληψη, είναι το “Γεύσασθε και ιδετε”⁴⁷. Σύμφωνα με τον Ιερώνυμο, ως κοινωνικό ψαλλόταν ο λγ’ και ο μδ’ ψαλμός(Εξηρεύξατο η καρδιά μου...)⁴⁸. Στη λειτουργία του αγίου Ιακώβου του αδελφοθέου, ως Κοινωνικό φέρεται ο στίχος «Γεύσασθε και ιδετε, ότι χρηστός ο Κύριος», ο οποίος επαναλαμβάνεται πριν την κοινωνία από τον ιερέα και τους ψάλτες⁴⁹. Στην Αλεξανδρινή λειτουργία του Μ. Βασιλείου, ο λαός μεταξύ της κλάσης του άρτου και της κοινωνίας λέει τον ν’ ψαλμό και το κοινωνικό της ημέρας ενώ στη Λειτουργία του Γρηγορίου ψαλλόταν ο ρε’ ψαλμός⁵⁰. Στη λειτουργία του αποστόλου Μάρκου, ο ρν’ ψαλμός αποτελεί

⁴⁴ Επισκόπου Διονυσίου Λ. Ψαριανού Μητροπολίτου Σερβίων και Κοζάνης, *Η θεία Λειτουργία*, Αθήναι 1986, σ. 398

⁴⁵ Μουσικολογική Περιοδική Έκδοση Ανατολής το Περιήχημα, τεύχος 1^ο, Αθήνα 2014, σ. 142

⁴⁶ *The Liturgy of Saint Clement or According to the use of the Apostolical Constitutions*, Edited by the Rev. J. M. Neale, M.A., Warden of Sackville college, London J. T. Lyall Place, Eaton Square 1858, σ. 108

⁴⁷ PG 33, 1124, Κυρίλλου Μυσταγωγικές Κατηχήσεις Ε’ Είτα υμείς λέγετε· “Είς άγιος, εις Κύριος, Ιησούς Χριστός”. Αληθώς γαρ εις άγιος, φύσει άγιος· ημείς γαρ, ει και άγιοι, αλλ’ ου φύσει, αλλά μετοχή και ασκήσει και ευχή. Μετά ταύτα ακούετε του ψάλλοντος μετά μέλους θείου προτρεπομένου υμάς εις την κοινωνίαν των αγίων μυστηρίων και λέγοντος· “Γεύσασθε και ιδετε, ότι χρηστός ο Κύριος”.

⁴⁸ Ο.π., Πρωτοπρεσβυτέρου Καλλινίκου Κωνσταντίνου, σ. 358

⁴⁹ Τρεμπέλα Ν. Παναγιώτου, *Αι τρεις Λειτουργίαι κατά τους εν Αθήναις κώδικας*, Αθήναι 1997, σ. 147

⁵⁰ Ο.π., Τρεμπέλα Ν. Παναγιώτου, σ. 147

τον Κοινωνικό ύμνο. Στην αρμένικη Λειτουργία ως Κοινωνικό φέρεται το εξής με παραφθορά της λέξης “χρηστός”⁵¹:

Ο Χριστός θυόμενος μερίζεται εν τω μέσω ημών. Αλληλούια

Το σώμα αυτού δίδωσιν ημίν τροφήν και το άγιον αίμα αυτού αναψύχει ημάς. Αλληλούια

Προσέλθετε τω Κυρίω και φωτίσθητε. Αλληλούια

Γεύσασθε και ίδετε, ότι ηδύς ο Κύριος. Αλληλούια

Αινείτε τον Κύριον εκ των ουρανών. Αλληλούια

Αινείτε αυτόν εν τοις υψίστοις. Αλληλούια

Αινείτε αυτόν, πάντες οι άγγελοι αυτού. Αλληλούια

Αινείτε αυτόν, πάσαι αι δυνάμεις αυτού. Αλληλούια

Επιπλέον, στη Μοζαραβική εκκλησία, ορίζεται ως αντίφωνο του κοινωνικού ύμνου το «Γεύσασθε και ίδετε» τη χρονική περίοδο που ξεκινά από το Πάσχα μέχρι την Πεντηκοστή⁵². Σιναιτικό Κανονάριο, που παραθέτει τις τυπικές διατάξεις του όρθρου και της Λειτουργίας του Πάσχα, ως Κοινωνικό αναφέρει το εξής⁵³:

Κοινωνικόν, ήχος πλ. α’ Σώμα Χριστού μεταλάβετε

Μέγα το μυστήριον της σης Χριστέ, αναστάσεως

Σώμα Χριστού μεταλάβετε

Δείπνω παραγέγονας εκών πάθος ο αθάνατος

Σώμα Χριστού μεταλάβετε

Τότε και ο Άδης συναντήσας επικράνθη, λογοθετούμενος ψυχά απαιτούμενος

Σώμα Χριστού μεταλάβετε

Τότε και Μαρία μυρίσασα ευφράνθη, προσκυνήσασα Θεόν προ του μνήματος

Σώμα Χριστού μεταλάβετε

Είπατε τω Πέτρω και τοις λοιποίς αποστόλοις, ότι ανέστη εκ νεκρών ο αθάνατος

Σώμα Χριστού μεταλάβετε

Σε κάποιο άλλο Τυπικό, ως Κοινωνικό της Λειτουργίας της Κυριακής του Πάσχα αναφέρεται το “ Σώμα Χριστού μεταλάβετε..”, εκ γ’⁵⁴. Συνοπτικά, ως Κοινωνικός ύμνος αρχικά ψαλλόταν ένας ολόκληρος ψαλμός, ο οποίος με την πάροδο των ετών αντικαταστάθηκε από έναν στίχο -του εκάστοτε ψαλμού κατάλληλου για την κάθε Λειτουργία- ο οποίος επαναλαμβανόταν

⁵¹ Φουντούλη Μ. Ιωάννου, *Κείμενα λειτουργικής* σ.σ. 414-415

⁵² Ο.π., Τρεμπέλα Ν. Παναγιώτου, σ.σ. 147-148

⁵³ Dmitrievskij Aleksej, *Opisanie liturgitseskich Rukopisej*, Reinheim 1917, Τόμος I, σ. 174

⁵⁴ Dmitrievskij Aleksej, Τόμος III, σ. 559

ωσότου ολοκληρωθεί η μετάληψη των πιστών. Στις μέρες μας η κρατούσα διάταξη έχει ως εξής: ο αριστερός ψάλτης ψάλλει κάθε ημέρα και σε κάθε εορτή διαφορετικό Κοινωνικό ύμνο, όπως προβλέπεται από το Μηναίο⁵⁵.

Το Τυπικό της Εκκλησίας μας αποτελείται από τρεις εορτολογικούς κύκλους, τον ενιαύσιο, τον εβδομαδιαίο και τον ημερήσιο κύκλο, με Κοινωνικά που συμπίπτουν με τον κάθε κύκλο. Τα κείμενα των Κοινωνικών είναι ψαλμικά δηλαδή οι στίχοι προέρχονται από τους ψαλμούς του Δαβίδ, με εξαίρεση δύο κείμενα υμνογραφικά-“Σώμα Χριστού μεταλάβετε πηγής αθανάτου γεύσασθε” και “Ο τρώγων μου τη σάρκα και πίνων μου το αίμα εν εμοί μένει καγώ εν αυτώ είπεν ο Κύριος”. Τα Κοινωνικά που ψάλλονται σήμερα στην Ορθοδοξη Εκκλησία είναι τα κάτωθι⁵⁶:

ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΩΝ	
Τη Δευτέρα	Ο ποιών τους αγγέλους αυτού πνεύματα και τους λειτουργούς αυτού πυρός φλόγα· Αλληλούια
Τη Τρίτη	Εις μνημόσυνον αιώνιον έσται δίκαιος· Αλληλούια
Τη Τετάρτη	Ποτήριον σωτηρίου λήψομαι και το όνομα Κυρίου επικαλέσομαι· Αλληλούια
Τη Πέμπτη	Εις πάσαν την γην εξήλθε ο φθόγγος αυτών και εις τα πέρατα της οικουμένης τα ρήματα αυτών· Αλληλούια
Τη Παρασκευή	Σωτηρίαν ειργάσω εν μέσω της γης Χριστέ ο Θεός· Αλληλούια
Τω Σάββατω	Μακάριοι ους εξελέξω και προσελάβου Κύριε και το μνημόσυνον αυτών εις γενεάν και γενεάν· Αλληλούια
ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΚΥΡΙΑΚΩΝ	
Αινείτε τον Κύριον εκ των ουρανών· Αλληλούια	
ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΕΝΙΑΥΤΟΥ	
Την αρχή της Ινδίκτου	Ευλόγησον τον στέφανον του

⁵⁵ Παπαδοπούλου Κ. Μιχ Άρχοντας Νοταρίου του Οικουμενικού Θρόνου, *Λειτουργική- Τα τελούμενα εντός του ναού*, Αθήνα 1992, σ. 236

⁵⁶ *Εγκόπλιον αναγνώστου και ψάλτου*, Αθήνα 2017, σ. σ. 295-298

	ενιαυτού της χρηστότητός σου Κύριε· Αλληλούια
Τη εορτή των εγκαινίων	Κύριε ηγάπησα ευπρέπειαν οίκου σου· Αλληλούια
Εις την Ύψωσιν του Τιμίου Σταυρού	Εσημειώθη το φως του προσώπου σου Κύριε· Αλληλούια
Τη εορτή των Χριστουγέννων	Λύτρωσιν απέστειλε Κύριος τω λαώ αυτού· Αλληλούια
Τη εορτή των Θεοφανείων	Επεφάνη η χάρις του Θεού η σωτήριος πάσιν ανθρώποις· Αλληλούια
Εις την Υπαπαντήν του Σωτήρος	Εγνώρισε Κύριος το σωτήριον αυτού εναντίον πάντων των εθνών· Αλληλούια
Εις τον Ευαγγελισμόν της Θεοτόκου	Εξελέξατο Κύριος την Σιών ηρετίσατο αυτήν εις κατοικίαν εαυτώ· Αλληλούια
Εις την Μεταμόρφωσιν του Σωτήρος	Εν τω φωτί της δόξης του προσώπου σου Κύριε πορευσόμεθα εις τον αίωνα· Αλληλούια
Εις εορτάς ασωμάτων	Ο ποιών τους αγγέλους αυτού πνεύματα και τους λειτουργούς αυτού πυρός φλόγα· Αλληλούια
Εις εορτάς του Προδρόμου	Εις μνημόσυνον αιώνιον έσται δίκαιος· Αλληλούια
Εις μνήμας αποστόλων, ισαποστόλων και εις την εορτήν των τριών Ιεραρχών	Εις πάσαν την γην εξήλθε ο φθόγγος αυτών και εις τα πέρατα της οικουμένης τα ρήματα αυτών· Αλληλούια
Εις μνήμας των θεοπατόρων Ιωακείμ και Άννης και του προφήτου Ηλιού	Αγαλλιόσθε δίκαιοι εν Κυρίω, τοις ευθέσι πρέπει αίνεσις· Αλληλούια
Εις μνήμας πάντων των λοιπών αγίων	Εις μνημόσυνον αιώνιον έσται δίκαιος· Αλληλούια
ΚΟΙΩΝΙΚΑ ΤΡΙΩΔΙΟΥ	
Τω Σάββατω του Λαζάρου	Εκ στόματος νηπίων και θηλαζόντων κατηρτίσω αίνον· Αλληλούια
Τη Μεγάλη Πέμπτη	Του δείπνου σου του μυστικού σήμερον Υιέ Θεού, κοινωνόν με παράλαβε· ου μη γαρ τοις εχθροίς σου το μυστήριον είπω· ου φίλημα

	σοι δώσω καθάπερ ο Ιούδας· αλλ' ως ο ληστής ομολογώ σοι· Μνήσθητί μου Κύριε, εν τη βασιλεία σου.
Τη Κυριακή των Βαίων	Ευλογημένος ο ερχόμενος εν ονόματι Κυρίου· Αλληλούια
Τω Αγίω και Μεγάλω Σαββάτω	Εξηγέρθη ως ο υπνών Κύριος και ανέστη σώζων ημάς· Αλληλούια
ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΑΡΙΟΥ	
Τη Αγία και Μεγάλη Κυριακή του Πάσχα	Σώμα Χριστού μεταλάβετε, πηγής αθανάτου γεύσασθε· Αλληλούια
Τη Κυριακή του Θωμά	Επαίνει Ιερουσαλήμ τον Κύριον, αίνει τον Θεόν σου Σιών· Αλληλούια
Τη Τετάρτη της Μεσοπεντηκοστής	Ο τρώγων μου τη σάρκα και πίνων μου το αίμα εν εμοί μένει καγώ εν αυτώ είπεν ο Κύριος· Αλληλούια
Τη Πέμπτη της Αναλήψεως	Ανέβη ο Θεός εν αλαλαγμώ Κύρισε εν φωνή σάλπιγγος· Αλληλούια
Τη Κυριακή της Πεντηκοστής	Το πνεύμα σου το αγαθόν οδηγήσει με εν γη ευθεία· Αλληλούια
Τη Δευτέρα του Αγίου Πνεύματος	Το πνεύμα σου το άγιον μη αντανέλης αφ' ημών δεόμεθα φιλόανθρωπε· Αλληλούια
Τη Κυριακή των Αγίων Πάντων	Αγαλλιάσθε δίκαιοι εν Κυρίω τοις ευθέσι πρέπει αίνεσις· Αλληλούια
ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΠΡΟΗΓΙΑΣΜΕΝΗΣ ΘΕΙΑΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ	
Γεύσασθε και ίδετε ότι χρηστός ο Κύριος· Αλληλούια	

ΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΩΝ ΜΕΛΟΠΟΙΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΜΕΛΟΠΟΙΗΣΕΩΝ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΥΜΝΟΥ “ΓΕΥΣΑΣΘΕ”

Εισαγωγικά

Στην παρούσα εργασία μελετάται ο Κοινωνικός ύμνος της Προηγιασμένης Θείας Λειτουργίας, «Γεύσασθε και ίδετε ότι χρηστός ο Κύριος· Αλληλούια». Στην πορεία της έρευνας, βρέθηκαν 101 συνθέσεις, του εν λόγω Κοινωνικού ύμνου, μελοποιημένες από 58 μελοποιούς σε όλους τους ήχους της Βυζαντινής οκταηχίας. Οι ήχοι στους οποίους απαντώνται συχνότερα μελοποιήσεις είναι Α', Δ', πλ. Β' και πλ. Δ. Από τη μελέτη των κωδίκων των χειρογράφων, συνάγεται ότι ο Κοινωνικός ύμνος ανθολογείται κυρίως σε Παπαδικές και Ανθολογίες που χρονολογούνται από τον ΙΔ' αι. μέχρι και τον ΙΘ' αι. Παρακάτω, παρατίθενται κατάλογος των μουσικών που έχουν μελίσει τον Κοινωνικό ύμνο καθώς και των μελοποιήσεών τους. Αναφέρονται ακροθιγώς βιοεργογραφικά τους στοιχεία, πλην ορισμένων μελοποιών, οι οποίοι δεν έχουν γράψει δικές τους μελοποιήσεις αλλά έχουν εξηγήσει ή καλλωπίσει ή συντεμήσει συνθέσεις άλλων μελοποιών. Όσον αφορά στις συνθέσεις, εμφανίζονται ανά μελοποιό και ανά ήχο, δίνονται στοιχεία για τους κώδικες των χειρογράφων στα οποία είναι καταγεγραμμένες, δηλαδή η εποχή, ο γραφέας όπου είναι γνωστός, το φύλλο στο οποίο βρίσκεται το χειρόγραφο καθώς και αν πρόκειται περί εξηγήσεως ή καλλωπισμού κάποιας άλλης μελοποίησης. Η παράθεση των μελοποιών γίνεται ανά αιώνα και αλφαβητικά. Σε αυτό το σημείο είναι αναγκαίο να διασαφηνιστεί ο λόγος που επιλέχθηκε ο συγκεκριμένος τρόπος ταξινόμησης. Αφ' ενός, η κατανομή ανά αιώνα επελέγη διότι με αυτόν τον τρόπο προβάλλεται η εξέλιξη της σύνθεσης του Κοινωνικού και δηλώνεται η διαχρονική του πορεία. Αφ' ετέρου οι μελοουργοί παρατίθενται αλφαβητικά καθώς δε γνωρίζουμε επακριβώς τους χρόνους που βρίσκονταν στο ζενίθ της μουσικής τους σταδιοδρομίας. Ακολουθεί λοιπόν corpus μελοποιών και μελοποιήσεων που εκτείνεται από τον ΙΓ' αι. έως και τον ΙΘ' αι. Στις περιπτώσεις όπου ο κώδικας είναι γραμμένος στη Νέα Μέθοδο, σημειώνεται με την ένδειξη “NM”.

Σε αυτό το σημείο, θα αποτελούσε παράλειψη η μη αναφορά στο Κοινωνικό “Γεύσασθε” σε Α' ήχο του Ιωάννη Κλαδά. Είναι γεγονός ότι δεν

απουσιάζει σχεδόν από κανένα χειρόγραφο, ανθολογείται αδιαλείπτως και με πολύ μεγάλη συχνότητα από τον ΙΕ΄αι. έως και τον ΙΘ΄ αι. Αξίζει να σημειωθεί ότι από τον ΙΗ΄ αι. και έπειτα απαντάται εξηγημένο από τον Δανιήλ μοναχό, τον Πέτρο Πελοποννήσιο, τον Κύριλλο αρχιερέα Τήνου τον Μαρμαρηνό, τον Χουρμούζιο Χαρτοφύλακα και πιθανόν από τον Ιωάννη Αντρέτο Πελοποννήσιο, η οποία υπόθεση χρήζει περαιτέρω έρευνας. Επίσης, στις χειρόγραφες πηγές, απαντάται συντετμημένο από τον Ιωάννη Πρωτοψάλτη. Ανακύπτουν, λοιπόν, κάποια ερωτήματα που αφορούν στην ανθολόγηση του εν λόγω Κοινωνικού: α. Για ποιο λόγο η συγκεκριμένη σύνθεση σε Α΄ ήχο γνωρίζει τόσο μεγάλη διάδοση εν σχέση με τα Κοινωνικά στους ήχους Δ΄, πλ. Β΄ και Βαρύ του ίδιου μελοποιού. β. Ποιο στοιχείο είναι αυτό που καθιστά τη μελοποίηση τόσο διαδεδομένη, ώστε να ανθολογείται ανά τους αιώνες και μάλιστα στην πορεία να βρίσκεται συντετμημένη και εξηγημένη από άλλους μελοποιούς.

Ο Ιωάννης ο Κλαδάς έχει μελοποιήσει τον Κοινωνικό ύμνο «Γεύσασθε» εκτός από τον Α΄ ήχο, στους Δ΄, πλ. Β΄ και Βαρύ. Θα ήταν πιο κατανοητό εάν ήταν διαδεδομένο ένα Κοινωνικό σε κάποιο χρωματικό ήχο καθώς θα εναρμονιζόταν καλύτερα με τον πένθιμο χαρακτήρα της Προηγιασμένης θείας Λειτουργίας. Ωστόσο, είναι πιθανό ο Ιωάννης ο Κλαδάς, να ήθελε να δηλώσει κάποια διαφορετική πεποίθηση επ΄ αυτού. Ο πρώτος ήχος, εάν ταυτιστεί με τον Δώριο των αρχαίων, δηλώνει σεμνότητα, μεγαλοπρέπεια, ενισχύει την ψυχή του συνετού ανθρώπου και εκλογικεύει τον ανόητο⁵⁷. Ενδέχεται ο Κλαδάς με τον Α΄ ήχο να θέλει να δηλώσει ότι το μυστήριο της θείας Μεταλήψεως, μόνο πένθιμο και λυπηρό δεν είναι. Ίσως να θέλει να δώσει μία χαρμόσυνη χροιά στην Προηγιασμένη θεία Λειτουργία, η οποία προκύπτει από την ένωση του ανθρώπου με το Θεό μέσω της θείας Κοινωνίας. Επιπλέον, ίσως να θεωρεί ότι ακούγοντας τον Κοινωνικό ύμνο να ψάλλεται κατά την προετοιμασία της θείας Κοινωνίας, οι πιστοί, ενισχύονται ψυχικά και νοητικά, όπως επισημαίνεται στο θεωρητικό του Χρυσάνθου- ότι συμβαίνει στην ακρόαση του Α΄ ήχου ή αλλιώς Δωρίου. Ίσως ο ίδιος να θεωρούσε ότι το Κοινωνικό σε Α΄ ήχο άρμοζε περισσότερο στη Λειτουργία των Προηγιασμένων και να φρόντισε ώστε να είναι εκείνο το Κοινωνικό που θα διαδωθεί περισσότερο.

Στη διάδοση του Κοινωνικού ύμνου, ενδεχομένως, να έπαιξε σημαντικό ρόλο η εκτίμηση της οποίας έχαιρε ο Ιωάννης ο Κλαδάς, που δηλώνεται από την πυκνότητα διαδόσεως των έργων του, όχι μόνο του

⁵⁷ Χρυσάνθου, *Θεωρητικόν*, σ. 145

Κοινωνικού ύμνου. Αποτελεί σημαντική φυσιογνωμία η οποία καθόρισε τη διαμόρφωση της ψαλτικής στην Κωνσταντινούπολη, πριν την άλωση. Η σύνθεση, η οποία θα μελετηθεί στη συνέχεια, είναι απaráμιλλη. Καταφέρνει να μελοποιήσει το Κοινωνικό λιτά, χωρίς να χρησιμοποιεί πολλές εσωτερικές επαναλήψεις, πολλές παλλιλογίες και επαναλαμβανόμενες αλληλουχίες θέσεων και δια αυτής της σύνθεσης, φανερώνεται το συγγραφικό μεγαλείο του Κλαδά. Είναι πιθανό η λιτότητα και απλότητα της σύνθεσης που φανερώνει όμως έναν καταξιωμένο και καλλιεργημένο μουσικά μελοποιό, να είναι η αιτία της ανθολόγησης της σύνθεσης από τον ΙΕ΄ έως και τον ΙΘ΄ αι.

Corpus Μελουργών και Μελοποιήσεων

Α. ΙΓ΄ ΑΙΩΝΑΣ

1. ψευδο- Ιωάννης Δαμασκηνός

Είναι σχεδόν αδύνατο να θεωρηθεί ότι ο Ιωάννης Δαμασκηνός θα μπορούσε να έχει μελοποιήσει και να φτάνουν ως στις μέρες μας συνθέσεις του, όχι μόνο του Κοινωνικού “Γεύσασθε” αλλά και άλλες. Δε θα μπορούσε δηλαδή να έχει γράψει με σημάδια μέσης- πλήρους σημειογραφίας, τη στιγμή που έζησε περί τα τέλη του Ζ΄αι. έως τα μέσα του Η΄αι., την ώρα που η πρώιμη σημειογραφία εντοπίζεται μεταξύ 950-1175 μ.Χ. και η μέση πλήρης μεταξύ 1177-1670. Η σημειογραφία λοιπόν είναι μεταγενέστερη του εν λόγω μελοποιού. Επομένως, πρόκειται περί μίας ψευδεπίγραφου μελοποιήσεως. Γι αυτό το λόγο περιττεύει η αναφορά στη ζωή και το έργο του Δαμασκηνού καθώς όπως φαίνεται δεν είναι εκείνος ο μελοποιός του Κοινωνικού, ωστόσο η αναφορά στον Ιωάννη τον Δαμασκηνό, πιθανολογείται ότι δηλώνει την παλαιότητα της εν λόγω μελοποίησης.

1α. Ήχος πλ. Β΄

Ιβήρων 998, ΙΗ΄ αι. (μέσα), Ανθολογία, φ. 167r- Ιβήρων 987, ΙΗ΄ αι. (μετά το 1731), Παπαδική, φ. 468v- Δοχειαρίου 337, ΙΗ΄ αι., χγφ. Δημητρίου Λώτου, Ανθολογία (παλαιών διδασκάλων), φ. 234v - Παντελεήμονος 901, ΙΗ΄ αι. (1734), Ανθολογία (Λειτουργίας)- Μαθηματάριον, χγφ. Γερμανού Ολυμπιώτου, φ. 91r - Ξηροποτάμου 307, ΙΗ΄ αι. (1767 και 1770), χγφ. Αναστασίου Βάια, Παπαδική, 399v - Σινά 1299, ΙΗ΄ (1715), Παπαδική, χγφ. Αθανασίου ιερομονάχου εκ Μουδανιών, φ. 339v - Ι.Μ.Αγίου Στεφάνου 127, ΙΗ΄ αι. (γ΄ τέταρτο), Πανδέκτη, χγφ. πιθανόν του Δανιήλ Πρωτοψάλτου, φ. 320β- Ι. Μονή Αγίου Στεφάνου 19, ΙΗ΄ αι. (α΄ ήμισυ), Παπαδική, 422α- Ι. Μονή Αγίου Στεφάνου 52, ΙΗ΄ αι. (1743), Παπαδική, χγφ. Ιωάννου Πρωτοψάλτου, φ. 346α- Γρηγορίου 5, ΙΖ΄ αι. (τέλη), Ανθολογία, φ. 217r- Σινά 1283, ΙΖ΄ (γ΄ τέταρτο), Ανθολογία, χγφ. αδήλου μαθητή Μπαλασίου ιερέως, φ. 120r - Ιβήρων 973, ΙΕ΄ αι. (αρχαί), Παπαδική, φ. 199v παλαιών

1β. Ήχος Α΄

Παντελεήμονος 901, ΙΗ΄ αι. (1734), Ανθολογία (Λειτουργίας)- Μαθηματάριον, χγφ. Γερμανού Ολυμπιώτου, φ. 91r

Β. ΙΔ΄ ΑΙΩΝΑΣ

2. Ιωάννης μαίιστωρ Κουκουζέλης (δ΄ τέταρτο ΙΓ΄-α΄ μισό ΙΔ΄ αι.)

Ο Ιωάννης Παπαδόπουλος ο Κουκουζέλης (μαίιστωρ), θεωρείται ο δεύτερος σημαντικότερος μελοποιός όλων των εποχών μετά τον Ιωάννη Δαμασκηνό. Γεννημένος στο Δυρράχιο της Ιλλυρίας, με έμφυτη κλίση στη μουσική, προσλαμβάνεται στη βασιλική Μουσική Σχολή στην Κωνσταντινούπολη και διορίζεται αρχιμουσικός των αυτοκρατορικών ψαλτών. Στη συνέχεια, κείρεται μοναχός στη μονή της Μεγίστης Λαύρας του Αγίου Όρους⁵⁸. Σύμφωνα με την παράδοση, σε παννυχίδα του Σαββάτου της Ε΄ εβδομάδος των νηστειών, όπου ψάλλεται ο Ακάθιστος Ύμνος, κουρασμένος καθώς ήταν αποκοιμήθηκε και είδε σε όραμα την Παναγία, να του δίνει ένα νόμισμα ως ευχαριστήριο δώρο γιατί είχε ψάλλει κατανυκτικά τον Ακάθιστο ύμνο, το οποίο νόμισμα βρήκε στο χέρι του όταν ξύπνησε. Αξίζει να σημειωθεί ότι δάσκαλός του ήταν ο Ιωάννης ο Γλυκός, συμφοιτητής του

⁵⁸ Παπαδόπουλου Ι. Γεωργίου, Ιστορική Επισκόπησης της Βυζαντινής Εκκλησιαστικής Μουσικής από των Αποστολικών χρόνων μέχρι των καθ΄ ημάς (1-1900μ.Χ.), Κατερίνη 1990, σ.σ. 139-140

ο Ξένος Κορώνης⁵⁹ και μαθητής του φέρεται ο Γεώργιος Κοντοπετρής⁶⁰. Συνέγραψε το Μέγα Ίσον της Παπαδικής, μελοποίησε Χερουβικά, Ανοιξαντάρια, το «Άνωθεν οι Προφήται» και «Τον Δεσπότην και αρχιερέα» που φτάνουν εξηγημένα ως τις μέρες μας, και εκτός των άλλων, τον Κοινωνικό ύμνο 'Γεύσασθε' στους ήχους Δ', πλ. Α' και πλ. Β'.

2α. Ήχος Δ'

Ιβήρων 987, ΙΗ' αι. (μετά το 1731), Παπαδική, φ. 468r

2β. Ήχος πλ. Α'

Ι. Μονή Βαρλαάμ 211, ΙΕ' αι.(β ήμισυ), Παπαδική, φ. 137α.- Sal 48, 15ος αι.(περί το 1430), Ακολουθία, χγφ. Δαβίδ Ραιδεστηνού,φ. 265β- Ιβήρων 985, ΙΕ' αι. (1425), χγφ. Μανουήλ Βλατηρού-(Ακολουθείαι συντεθείσαι υπό Ιω. Κουκουζέλη), Παπαδική, φ. 159v- Δοχειαρίου 315, ΙΣΤ' αι. (τέλη- αρχαί ΙΖ'), Ανθολογία, φ. 166r- Σινά 1283, ΙΖ' (γ' τέταρτο), Ανθολογία, χγφ αδήλου μαθητή Μπαλασίου ιερέως, φ. 120r- Ιβήρων 1176, ΙΖ' αι.(μέσα), Ανθολογία, φ. 219v- Ιβήρων 1120, ΙΕ' αι.(1458), Παπαδική Μανουήλ Χρυσάφη, χγφ. Μανουήλ Χρυσάφη, φ. 572r- Παντελεήμονος 959, ΙΖ' αι. (τέλη), Ανθολογία, φ. 94r- Δοχειαρίου 324, ΙΖ' αι.(1686), χγφ. Κοσμά Μακεδόνας, Ανθολογία, φ. 165r- Σταυρονικήτα 165, ΙΖ' αι. (περί 1665-1685), χγφ. Κοσμά Μακεδόνας, Ανθολογία- Αναστασιματάριον (Χρυσάφου του νέου), φ. 343v- Ιβήρων 970, ΙΖ' αι. (1686), χγφ. Κοσμά Μακεδόνας, Παπαδική, φ. 207r- Ιβήρων 993, ΙΖ' αι. (μέσα), χγφ. Κοσμά Μακεδόνας, Ανθολογία- Μαθηματάριον, φ. 165v- Ι. Μονή Αγίου Στεφάνου 52, ΙΗ' αι. (1743), Παπαδική, χγφ. Ιωάννου Πρωτοψάλτου, φ. 345β- Ι.Μ.Αγίου Στεφάνου 127, ΙΗ' αι. (γ' τέταρτο), Πανδέκτη, χγφ πιθανόν του Δανιήλ Πρωτοψάλτου, φ. 320α- Ι.Μ.Αγίου Στεφάνου 127, ΙΗ' αι. (γ' τέταρτο), Πανδέκτη, χγφ πιθανόν του Δανιήλ Πρωτοψάλτου, φ. 320β- Σινά 1299, ΙΗ' (1715), Παπαδική, χγφ. Αθανασίου ιερομονάχου εκ Μουδανιών, φ.339r- Ιβήρων 987, ΙΗ' αι. (μετά το 1731), Παπαδική, φ. 468v- Ιβήρων 998, ΙΗ' αι. (μέσα), Ανθολογία, φ. 167r- Ι.Μ.Μεταμορφώσεως 192, ΙΕ' αι. (μέσα), Παπαδική (ακέφαλη) Μαθηματάριον, φ. 175α - Ι. Μονή Αγίου Στεφάνου 19, ΙΗ' αι. (α' ήμισυ), Παπαδική, 422α - Ι. Μονή Αγίου Στεφάνου 19, ΙΗ' αι. (α' ήμισυ), Παπαδική, φ. 422α - Παντελεήμονος 901, ΙΗ' αι. (1734), Ανθολογία (Λειτουργίας)- Μαθηματάριον, χγφ. Γερμανού

⁵⁹ Καραγκούνη Χαρ. Κωνσταντίνου, *Η παράδοση και εξήγηση του μέλους των Χερουβικών της Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής Μελοποιίας*, Αθήναι 2003, σ. 198

⁶⁰ Στάθη Θ. Γρηγορίου, *Οι αναγραμματισμοί και τα μαθήματα της Βυζαντινής Μελοποιίας*, Αθήναι 1979

Ολυμπιώτου, φ. 91r - Ξηροποτάμου 307, ΙΗ' αι. (1767 και 1770), χγφ. Αναστασίου Βάια, Παπαδική, φ. 399v -

2γ. Ήχος πλ. Β'

Κουτλουμουσίου 399, ΙΔ' αι. (μέσα), Παπαδική, φ. 115r. Κουτλουμουσίου 457, ΙΔ' αι. (β' ήμισυ), Παπαδική, φ. 228r- Mayer 12053, ΙΖ' αι., Ανθολογία Θείας Λειτουργίας, χγφ. Γερασίμου Υαλινά, φ.545α- Γρηγορίου 5, ΙΖ' αι. (τέλη), Ανθολογία, φ. 21- Φιλοθέου 122, ΙΕ' αι. (α' ήμισυ), Παπαδική, φ. 234r Κοινωνικόν παλαιόν - Δοχειαρίου 337, ΙΗ' αι., χγφ. Δημητρίου Λώτου, Ανθολογία (παλαιών διδασκάλων), φ. 234v

3. Ιωάννης ο Γλυκός (β' ήμισυ ΙΓ'- α' τέταρτο ΙΔ' αι.)

Η περίοδος που ζει ο Ιωάννης ο Γλυκός συμπίπτει με το διάστημα που βρίσκεται στον Οικουμενικό θρόνο, ο Πατριάρχης Ιωάννης ΙΓ' ο Γλυκός. Έχει επικρατήσει λοιπόν σύγχυση σχετικά με το αν τα δύο αυτά πρόσωπα ταυτίζονται ή όχι⁶¹. Ανήκει στην «περίφημη τετρανδρία» του α' ημίσεως του ΙΔ' αι.,⁶² την οποία συναποτελούν ο Νικηφόρος Ηθικός, ο Ιωάννης ο Γλυκός και οι μαθητές του Ιωάννης Κουκουζέλης και Ξένος Κορώνης. Ο Ιωάννης ο Γλυκός ήταν εκίνος που επινόησε τη μέθοδο των θέσεων⁶³. Το μελοποιητικό του έργο δεινότατο- επιβεβαιώνεται ο χαρακτηρισμός 'Γλυκός' από διάφορα ανθολογούμενα μέλη⁶⁴- και πλούσιο ανθολογείται στη Βυζαντινή και στη Μεταβυζαντινή περίοδο. Έχει μελοποιήσει ένα Κοινωνικό «Γεύσασθε» σε Γ' ήχο.

3α. Ήχος Γ'

Sal 48, 15ος αι.(περί το 1430), Ακολουθία, χγφ. Δαβίδ Ραιδεστηνού φ. 267α

⁶¹ Στάθη Θ. Γρηγορίου, *Η δεκαπεντασύλλαβος υμνογραφία εν τη Βυζαντινή μελοποιία*, Αθήναι 1977, σ.σ. 101-102

⁶² Στάθη Θ. Γρηγορίου, *Οι Αναγραμματισμοί και τα Μαθήματα της Βυζαντινής Μελοποιίας*, Αθήναι 1979, σ. σ. 126-127

⁶³ Κωνσταμονίτου 86, ΙΕ' (αι.), Παπαδική, φ. 13v Τέλος της εξηγήσεως της τέχνης της παπαδικής ακολουθίας. Αρχή των σημαδίων της Παπαδικής Τέχνης, ψαλλομένων κατ' ήχον. Αρχή, μέση και τέλος, σύστημα πάντων των σημαδίων των ανιόντων και κατιόντων, το ίσον εστί· χωρίς γαρ του ίσου, όλα άφωνα· ποιηθέντα παρά του πρωτοψάλτου κυρού Ιωάννη του Γλυκέως· ήχος α' Ίσον, ολίγον....

⁶⁴ Ιβήρων 1120, φ. 95r Ιωάννου πρωτοψάλτου του Γλυκέως, ηδύτατον πάνυ· ήχ. πλ. δ' Τοτοτοτο

4. Νικηφόρος Ηθικός (τέλη ΙΓ' αι. - αρχές ΙΔ' αι.)

Ο Νικηφόρος Ηθικός ανήκει κι αυτός στην «τετρανδρία» του πρώτου μισού του ΙΔ' αι⁶⁵. Μολονότι, δε διαθέτουμε ακριβή στοιχεία περί της ζωής και της δραστηριότητάς του, ανήκει κι εκείνος στους μεγάλους διδάσκαλους της Μουσικής, οι οποίοι καθόρισαν τα κυριότερα μέλη κάθε ακολουθίας και απετέλεσαν πηγή γνώσης για τους μετέπειτα μελουργούς⁶⁶. Σύμφωνα με μαρτυρίες ο Ιωάννης Κουκουζέλης καλλωπίζει μέλη του Νικηφόρου Ηθικού, επομένως ο Νικηφόρος Ηθικός είναι προγενέστερός του.

4α. Ήχος πλ. Β'

Δοχειαρίου 324, ΙΖ' αι.(1686), χγφ. Κοσμά Μακεδόνας, Ανθολογία, φ. 168r

5. Ξένος Κορώνης (δ' τέταρτο ΙΓ'- α' ήμισυ ΙΔ' αι.)

Ο Ξένος Κορώνης ανήκει στην «περίφημη τετρανδρία» του πρώτου μισού του ιδ' αι.- της οποίας επικεφαλής Νικηφόρος Ηθικός και ακολούθησαν ο Ιωάννης Γλυκός και οι μαθητές του Ξένος Κορώνης και Ιωάννης Κουκουζέλης. Το όνομα του Ξένου Κορώνη πιθανόν να ήταν Ιωάννης, επικράτησε όμως το Ξένος καθώς μετέβη από την Κορώνη της Πελοποννήσου στην Κωνσταντινούπολη⁶⁷. Από τον κώδικα Ιβήρων 1117 πληροφορούμαστε ότι λαμβάνοντας το μοναχικό σχήμα ονομάστηκε Ξενοφών⁶⁸. Στις πηγές μαρτυρείται ως «Πρωτοψάλτης της Μεγάλης Εκκλησίας» ή «Πρωτοψάλτης του Ευαγούς Βασιλικού Κλήρου». Στον κώδικα Κουτλουμουσίου 457, φέρεται ως συμφοιτητής του Ιωάννου Κουκουζέλου, με δάσκαλο τον Ιωάννη τον Γλυκό⁶⁹. Ο Ξένος Κορώνης είχε έναν αδελφό που ονομαζόταν Αγάθωνας και έναν γιο τον Μανουήλ, οι οποίοι ήταν πολύ σπουδαίοι μουσικοί. Τα έργα του είναι πολλά και έντεχνα, στα οποία

⁶⁵ Στάθη Θ. Γρηγορίου, *Οι Αναγραμματισμοί και τα Μαθήματα της Βυζαντινής Μελοποιίας*, Αθήναι 1979, σ. 126

⁶⁶ Ο.π., σ. 99

⁶⁷ Στάθη Θ. Γρηγορίου, *Η δεκαπεντασύλλαβος υμνογραφία εν τη Βυζαντινή μελοποιία*, Αθήναι 1977, σ.σ. 102-103

⁶⁸ Ιβήρων 1117, τέλη ΙΗ' αι., Ανθολόγιον (Καλοφωνικού Ειρηολογίου και Μαθηματαρίου, φ. 257r Αρκτέον ουν συν.[...] ποίημα κυρ Ξένου του Κορώνη και πρωτοψάλτου της Αγίας Σοφίας μετονομασθείς Ξενοφών δια του μοναχικού σχήματος....

⁶⁹ Κουτλουμουσίου 457, β' ήμισυ ΙΔ' αι., φ. 117α, Πολυέλεος Δούλοι Κύριον....με αναγραφή «του καλού φοιτητού αυτού (δηλ. Ιωάννου Γλυκέως που προαναφέρεται) του Κορώνη»

συγκαταλέγεται και το Κοινωνικό “Γεύσασθε” στους ήχους πλ. Α’ και πλ. Β’.

5α. Ήχος πλ. Α’

Ιβήρων 1176, ΙΖ’αι.(μέσα), Ανθολογία, φ.220r

5β. Ήχος πλ. Β’

Κουτλουμουσίου 457, ΙΔ’ αι. (β’ ήμισυ), Παπαδική, φ. 228v- Ι.Μ.Μεταμορφώσεως 203, ΙΕ’ αι. (μέσα), Παπαδική Μαθηματάριον, φ. 73β- Σινά 1293, ΙΕ’ (β’ μισό), Ανθολογία, χγφ. Ιωάννου ιερέως του Πλουσιαδηνού, φ. 281r- Ιβήρων 1120, ΙΕ’αι.(1458), Παπαδική Μανουήλ Χρυσάφη, χγφ. Μανουήλ Χρυσάφη, φ. 572r- Sal 48, 15ος αι.(περί το 1430), Ακολουθία, χγφ. Δαβίδ Ραιδεστηνού φ.265β- Φιλοθέου 122, ΙΕ’αι. (α’ ήμισυ), Παπαδική, φ. 234v- Ιβήρων 985, ΙΕ’ αι. (1425), χγφ. Μανουήλ Βλατηρού- (Ακολουθείαι συντεθείσαι υπό Ιω. Κουκουζέλη), Παπαδική, φ. 160r- Δοχειαρίου 315, ΙΣΤ’ αι. (τέλη- αρχαί ΙΖ’), Ανθολογία, φ. 166r- Σινά 1283, ΙΖ’ (γ’ τέταρτο), Ανθολογία, χγφ. αδήλου μαθητή Μπαλασίου ιερέως, φ. 120v- Σινά 1300, ΙΖ’ (1670), Ανθολογία- Αναστασιματάριο Χρυσάφη του νέου, χγφ. Κοσμά Αλεκτροπολίτου, φ. 158v- Mayer 12053, ΙΖ’αι., Ανθολογία Θείας Λειτουργίας, χγφ. Γερασίμου Υαλινά, φ. 540β- Mayer 12053, ΙΖ’αι., Ανθολογία Θείας Λειτουργίας, χγφ. Γερασίμου Υαλινά, φ. 544β- παλαιών- Σίμωνος Πέτρας 1, ΙΖ’ αι. (αρχαί), Ανθολογία, φ. 132r - Γρηγορίου 5, ΙΖ’αι. (τέλη), Ανθολογία, φ. 217r- Ιβήρων 993, ΙΖ’ αι. (μέσα), χγφ. Κοσμά Μακεδόνας, Ανθολογία- Μαθηματάριον, φ. 165v - Ι. Μονή Αγίου Στεφάνου 52, ΙΗ’ αι. (1743), Παπαδική, χγφ. Ιωάννου Πρωτοψάλτου, φ. 346α - Σινά 1299, ΙΗ’ (1715), Παπαδική, χγφ. Αθανασίου ιερομονάχου εκ Μουδανιών, φ.340v- Ξηροποτάμου 307, ΙΗ’ αι. (1767 και 1770), χγφ. Αναστασίου Βαία, Παπαδική, φ. 399v - Δοχειαρίου 337, ΙΗ’ αι., χγφ. Δημητρίου Λώτου, Ανθολογία (παλαιών διδασκάλων), φ. 234v - Παντελεήμονος 901, ΙΗ’αι. (1734), Ανθολογία (Λειτουργίας)- Μαθηματάριον, χγφ. Γερμανού Ολυμπιώτου, φ. 91r - Κουτλουμουσίου 536, ΙΗ’ αι. (μέσα), Ανθολογία, φ. 152r- Ι.Μονή Βαρλαάμ 208, ΙΕ’-ΙΣΤ’ αι., Ανθολογία, φ. 33α- Ι.Μ.Μεταμορφώσεως 192, ΙΕ’ αι. (μέσα), Παπαδική (ακέφαλη) Μαθηματάριον, φ.175β- Ι. Μονή Βαρλαάμ 211, ΙΕ’ αι.(β ήμισυ), Παπαδική, φ. 137β

6. Μανουήλ Κορώνης (αρχές ΙΔ’αι.- γ’ τέταρτο ΙΔ’ αι.)

Ο Μανουήλ Κορώνης ήταν γιος του Ξένου Κορώνη. Λαμβάνοντας υπ' όψιν την χρονική τοποθέτηση του Ξένου Κορώνη περί δ' τετάρτου ΙΓ' αι. με α' μισό ΙΔ' αι., ο υιός του Μανουήλ τοποθετείται περί των αρχών του ΙΔ' αι. έως και του γ' τετάρτου ΙΔ' αι. Δεν διασώζονται αρκετά στοιχεία για τη ζωή του, με εξαίρεση την αναφορά στον κώδικα Αγίας Αικατερίνης Σινά 1527, ως Πρωτοψάλτη. Μέλη του ανθολογούνται στους κώδικες, Ε.Β.Ε. 899, Ιβήρων 1023, Ιβήρων 1076 και Ιβήρων 1120. Έχει μελοποιήσει ένα Κοινωνικό «Γεύσασθε» σε πλ. Α' ήχο.

6α. Ήχος πλ. Α'

Mayer 12053, ΙΖ' αι., Ανθολογία Θείας Λειτουργίας, χγφ. Γερασίμου Υαλινά, φ.545β

Γ. ΙΕ' ΑΙΩΝΑΣ

7. Γεωργίος Μοσχειανός ο Δομέστικος (δ' τέταρτο ΙΔ'- α' ήμισυ ΙΕ')

Στις πηγές αναφέρονται δύο μελουργοί με το επίθετο Μοσχειανός, ο Γεώργιος και ο Κωνσταντίνος, που χαρακτηρίζονται και οι δύο ως Δομέστικοι, χωρίς όμως να υπάρχουν περαιτέρω πληροφορίες. Στον κώδικα Ιβήρων 985 αναφέρεται ως δομέστικος εν έτει 1425 γι αυτό και τοποθετείται μεταξύ δ' τετάρτου ΙΔ' αι. και α' ημίσεως ΙΕ' αι. Τα έργα του είναι κυρίως Κοινωνικά. Έχει μελοποιήσει τον Κοινωνικό ύμνο 'Γεύσασθε' σε πλ. Β' ήχο ο οποίος ανθολογείται από τον ΙΕ' αι. έως τον ΙΖ' αι.

7α. Ήχος πλ. Β'

Ι. Μονή Βαρλαάμ 211, ΙΕ' αι.(β ήμισυ), Παπαδική, φ. 139β- Ιβήρων 1120, ΙΕ' αι.(1458), Παπαδική Μανουήλ Χρυσάφη, χγφ. Μανουήλ Χρυσάφη, φ. 572r Ιβήρων 985, ΙΕ' αι. (1425), χγφ. Μανουήλ Βλατηρού- (Ακολουθείαι συντεθείσαι υπό Ιω. Κουκουζέλη), Παπαδική, φ. 161v - Ιβήρων 1176, ΙΖ' αι.(μέσα), Ανθολογία, φ.221r - Ιβήρων 993, ΙΖ' αι. (μέσα), χγφ. Κοσμά Μακεδόνας, Ανθολογία- Μαθηματάριον, φ. 167v

8. Μανουήλ Βλατηρός Δομέστικος (δ' τέταρτο ΙΔ'- α' ήμισυ ΙΕ'αι.)

Για τον Μανουήλ Βλατηρό τον Δομέστικο, τον φερόμενο ως εκ Θεσσαλονίκης⁷⁰, δε σώζονται αρκετά στοιχεία για το βίο και το έργο του. Όμως η μόνη πληροφορία που διασώζεται είναι στην Ανθολογία Ιβήρων 985, την οποία υπογράφει ο ίδιος: «Ετελειώθησαν αι παρούσαι Ακολουθίαι, δια χειρός εμού Δομεστικού αγιοσοφίτου κυρού Μανουήλ του Βλατηρού, εν έτει 1425, ινδικτιώνος γ', μηνί Ιανουαρίου ιζ'»⁷¹. Λαμβάνοντας υπ' όψιν την ανωτέρω χειρόγραφη μαρτυρία του Μανουήλ Βλατηρού, κατατάσσεται ματαξύ δ' τετάρτου ΙΔ'αι. και α' ημίσεως ΙΕ'αι. Έχει μελοποιήσει εκτός των άλλων Κοινωνικών, δύο Κοινωνικά «Γεύσασθε» στους ήχους Α' και πλ. Β'.

8α. Ήχος Α'

Ι. Μονή Αγίου Στεφάνου 19, ΙΗ' αι. (α' ήμισυ), Παπαδική, φ. 422α- Ι.Μ.Αγίου Στεφάνου 127, ΙΗ'αι. (γ' τέταρτο), Πανδέκτη, χγφ. πιθανόν του Δανιήλ Πρωτοψάλτου, φ. 321α

8β. Ήχος πλ. Β'

Ι. Μονή Βαρλαάμ 211, ΙΕ' αι.(β ήμισυ), Παπαδική, φ. 140β- Ιβήρων 1120, ΙΕ'αι.(1458), Παπαδική Μανουήλ Χρυσάφη, χγφ. Μανουήλ Χρυσάφη, φ. 572r- Ιβήρων 985, ΙΕ' αι. (1425), χγφ. Μανουήλ Βλατηρού- (Ακολουθείαι συντεθείσαι υπό Ιω. Κουκουζέλη), Παπαδική, φ. 161r- Ιβήρων 993, ΙΖ' αι. (μέσα), χγφ. Κοσμά Μακεδόνας, Ανθολογία- Μαθηματάριον, φ. 166r - Ιβήρων 1120, ΙΕ'αι.(1458), Παπαδική Μανουήλ Χρυσάφη, χγφ. Μανουήλ Χρυσάφη, φ. 57

9. Γερασίμος ιερομόναχος (α' ήμισυ ΙΕ')

⁷⁰ Σοφιανού Ζ. Δημητρίου, *Τα χειρόγραφα των Μετεώρων- Κατάλογος περιγραφικός των χειρόγραφων κωδίκων των Αποκειμένων εις τας μονάς των Μετεώρων- Τα χειρόγραφα της Μονής του Αγίου Στεφάνου*, τόμος Γ', Αθήναι 1986, σ. 383

⁷¹ Στάθη Θ. Γρηγορίου, *Τα χειρόγραφα Βυζαντινής Μουσικής- Άγιον Όρος- Κατάλογος Περιγραφικός των Χειρόγραφων Κωδίκων Βυζαντινής Μουσικής των Αποκειμένων εν ταις Βιβλιοθήκαις των Ιερών Μονών και Σκητών του Αγίου Όρους*, τόμος Γ', Αθήναι 1993, σ.σ. 816-826

Για τον Γεράσιμο ιερομόναχο δεν διαθέτουμε βιογραφικά στοιχεία. Στον κατάλογο χειρογράφων Σινά εμφανίζονται δύο μελοποιοί με το όνομα Γεράσιμος ιερομόναχος. Ο ένας εκ των δύο είναι ο γραφέας του κώδικα Σινά 1292, εν έτει 1840. Καθώς οι ευρεθείσες μελοποιήσεις του Κοινωνικού ύμνου που καταγράφονται παρακάτω ανθολογούνται σε κώδικες του ΙΕ΄ αι. δεν είναι δυνατό ο μελοποιός να είναι ο ίδιος. Η υπόθεση ότι ο Γεράσιμος ιερομόναχος συγχέεται με τον Γεράσιμο Ξανθόπουλο και τον Γεράσιμο ιερομόναχο αγιορείτη δεν ευσταθεί, καθώς στον κατάλογο των χειρογράφων των Μετεώρων εμφανίζονται ως τρεις διαφορετικοί μελοποιοί. Λαμβάνοντας υπ΄ όψιν την παλαιότερη αναφορά στις πηγές, ο Γεράσιμος ιερομόναχος τοποθετείται περί του α΄ τετάρτου ΙΕ΄ αι. Έχει μελοποιήσει – εκτός των άλλων- ένα Κοινωνικό «Γεύσασθε» σε ήχο πλ. Δ΄.

9α. Ήχος πλ. Δ΄

I. Μονή Βαρλαάμ 211, ΙΕ΄ αι.(β ήμισυ), Παπαδική, φ. 138α - Ιβήρων 985, ΙΕ΄ αι. (1425), χγφ. Μανουήλ Βλατηρού- (Ακολουθείαι συντεθείσαι υπό Ιω. Κουκουζέλη), Παπαδική, φ. 160ν

10. Γερασίμος ιερομόναχος εκ της Μονής των Ξανθοπούλων (α΄ ήμισυ ΙΕ΄)

Ο Γεράσιμος Ξανθόπουλος, όπως συνάγεται από τις χειρόγραφες πηγές, ήταν μοναχός στην ονομαστή Μονή των Ξανθοπούλων. Στις χειρόγραφες πηγές δηλώνεται είτε ως Γεράσιμος ιερομόναχος εκ της μονής των Ξανθοπούλων⁷² είτε ως Γεράσιμος ιερομόναχος ο Ξανθόπουλος⁷³. Είναι πιθανή η σχέση του με τον σύγχρονό του Μάρκο Ξανθόπουλο. Είναι γνωστός κυρίως για τις συνθέσεις Κοινωνικών ύμνων⁷⁴. Η παλαιότερη αναφορά στις χειρόγραφες πηγές απαντά στον κώδικα Ξηροποτάμου 383 του β΄ ημίσεως του ΙΕ΄ αι⁷⁵. Επομένως ο χρόνος ακμής του τοποθετείται περί το α΄ μισό του ΙΕ΄ αι.

⁷² Ιβήρων 1180, β΄ ήμισυ ΙΖ΄ αι., Ανθολογία και Στιχηράριον, φ. 60r

⁷³ Ιβήρων 961, τέλη ΙΖ΄ αι., φ. 127ν, Ήχος β΄ [...] Γερασίμου ιερομονάχου Ξανθοπούλου

⁷⁴ Χατζηγιακουμή Κ. Μανόλη, *Μουσικά Χειρόγραφα Τουρκοκρατίας (1453-1832)*, τόμος Α΄, Αθήναι 1975, σ. 272

⁷⁵ Ξηροποτάμου 383, ΙΕ΄ αι. (β΄ ήμισυ), φ. 211r Επιβολή Γερασίμου ιερομονάχου των Ξανθοπούλων· [ήχος] δ΄ Αξιωθήσονται δόξης

10α. Ήχος Α΄

Σινά 1323, ΙΕ΄(τέλη)- αρχές ΙΣΤ΄Ανθολογία- Αναστασιματάριο Χρυσάφη του νέου, χγφ. Κοσμά Αλεκτροπολίτου, φ. 176ν

11. Γρηγόριος Μπούνης ο Αλυάτης (α΄ ήμισυ- γ' τέταρτο ΙΕ΄ αι.)

Ο Γρηγόριος Μπούνης ο Αλυάτης υπήρξε Πρωτοψάλτης της Μεγάλης Εκκλησίας επί Αλώσεως της Κωνσταντινούπολης⁷⁶. Ο Γρηγόριος Μπούνης μαζί με τον Μανουήλ Χρυσάφη είναι οι μουσικοί των χρόνων της άλωσης, οι οποίοι σύμφωνα με τον Στάθη⁷⁷: «...ως εξ΄ ενστίκτου ορμώμενοι, εκωδικοποίησαν την μουσικήν παραγωγήν των βυζαντινών μελουργών εις σειράν όλην σπουδαίων και καλαισθήτων κωδίκων». Αξιόλογος θεωρητικός και μελοποιός, γνωστός για τη μέθοδο παραλαγής “Νε ούτως ουν ανάβαινε ούτος και κατάβαινε”⁷⁸ καθώς και για τα δύσκολα Κρατήματά του⁷⁹.

11α. Ήχος πλ. Β΄

Ιβήρων 1120, ΙΕ΄αι.(1458), Παπαδική Μανουήλ Χρυσάφη, χγφ. Μανουήλ Χρυσάφη, φ. 572r - Δοχειαρίου 357, ΙΖ΄ αι. (αρχαί), Ανθολογία, φ. 133ν πάνυ έντεχνον - Ιβήρων 993, ΙΖ΄ αι. (μέσα), χγφ. Κοσμά Μακεδόνας, Ανθολογία- Μαθηματάριον, φ. 166ν

12. Δαβίδ Ραιδεστηνός (ΙΕ΄ αι.)

Ο Δαβίδ Ραιδεστηνός, ο καταγόμενος εκ Ραιδεστού, φέρεται ως δομέστικος της Μονής Παντοκράτορος του Αγίου Όρους⁸⁰. Το πρόβλημα που ανακύπτει από τη σύγχρονη έρευνα είναι η τυχόν ταύτισή του με τον Δημήτριο Ραιδεστηνό, καθώς φαίνεται να έχουν συνθέσει και οι δύο

⁷⁶ Βλ. Θωρητικόν Χρυσάνθου, σ. xxxv 35

⁷⁷ Στάθη Θ. Γρηγορίου, *Οι Αναγραμματισμοί και τα Μαθήματα της Βυζαντινής Μελοποιίας*, Αθήναι 1979, σ. 129

⁷⁸ Στάθη Θ. Γρηγορίου, *Τα Χειρόγραφα..*, τόμος Α΄, Αθήναι 1975, σ. 107

⁷⁹ Βλ. Χατζηγιακουμή, ο.π., όπου παρατίθεται κατάλογος των έργων του.

⁸⁰ Χαλδαιάκη Α. Αχχιλέως, *Βυζαντινομουσικολογικά*, τόμος Β΄- Ιστορία, Αθήνα 2014, σ. 77

Κοινωνικά «Αινείτε» στους ήχους πρώτο, πρωτόβαρου και πλάγιο του τετάρτου και ένα Κοινωνικό «Ποτήριο σωτηρίου» σε ήχο πλάγιο του τετάρτου. Εδώ δε θα γίνει περαιτέρω ανάλυση καθώς στο έργο “Βυζαντινομουσικολογικά”⁸¹ του Αχιλλέως Γ. Χαλδαιάκη, δίδονται απαντήσεις και τίθενται νέα ερωτήματα σχετικά με την ταυτότητα του Δαβίδ Ραιδεστηνού. Έχει μελοποιήσει εκτός των άλλων δύο Κοινωνικά σε ήχο πρωτόβαρου και πλάγιο Δ’.

12α. Ήχος Πρωτόβαρου

Ι.Μ.Μεταμορφώσεως 192, ΙΕ’ αι. (μέσα), Παπαδική (ακέφαλη) Μαθηματάριον, φ. 176β

12β. Ήχος Πλ. Δ’

Ι.Μ.Μεταμορφώσεως 192, ΙΕ’ αι. (μέσα), Παπαδική (ακέφαλη) Μαθηματάριον, φ. 177α

13. Δαμαλάς (αρχές ΙΕ’ αι.- γ’ τέταρτο ΙΕ’ αι.)

Για τον Δαμαλά δε διασώζονται στοιχεία για τον βίο του, πλην του ότι θεωρείται Κρης μελοποιός⁸². Το μελουργικό του έργο είναι αρκετά μικρό. Είναι μελοποιός ενός κρατήματος που ονομάζεται “Ισοφωνία”, όπως μαρτυρείται στους κώδικες Σινά 1306⁸³ και στον κώδικα Κουτλουμουσίου 455⁸⁴. Επίσης, έχει μελοποιήσει και ένα Κοινωνικό “Γεύσασθε” σε ήχο πλ. Β’. Καθώς η πρώτη μελοποίηση, που απαντάται, χρονολογείται στα μέσα του ΙΕ’ αι. και η τελευταία στα μέσα του ΙΣΤ’ αι., θεωρείται ως μελοποιός που έζησε και έδρασε αρχές ΙΕ’ αι. με γ’ τέταρτο ΙΕ’ αι. Έχει μελοποιήσει ένα Κοινωνικό «Γεύσασθε» σε ήχο πλ. Β’.

13α. Ήχος πλ. Β’

⁸¹ Ο.π., Χαλδαιάκη Α. Αχιλλέως, , σ.σ. 76-85

⁸² Γιαννόπουλου Στ. Εμμανουήλ, *Η Ανθιση της Ψαλτικής Τέχνης στην Κρήτη (1566-1669)*, Αθήνα 2004, σ.264

⁸³ Σινά 1306, β’ μισό ΙΣΤ’ αι., φ. 42r Ισοφωνία, ποίημα του μοναχού Δαμαλά, καθώς ψάλλεται παρά των εν τη Κρήτη ήχος δ’ Ερερεριρε

⁸⁴ Κουτλουμουσίου 455, ΙΕ’ αι. (τέλη)- ΙΣΤ’ αι. (αρχαί), φ. 10r Ισοφωνία του μοναχού Δαμαλά· ήχος δ’ Ερερεριρε

Ι. Μονή Βαρλαάμ 211, ΙΕ΄ αι.(β ήμισυ), Παπαδική, φ. 138α

14. Δημήτριος Ραιδεστηνός (τέλη ΙΔ΄- μέσα ΙΕ΄ αι.)

Για το βίο του Δημητρίου Ραιδεστηνού, εκτός από το ό,τι καταγόταν από τη Ραιδεστό, γνωρίζουμε ελάχιστα πράγματα. Η σημαντικότερη μαρτυρία σε μουσικά χειρόγραφα είναι ο χαρακτηρισμός του ως μαΐστορα⁸⁵. Το συνθετικό του έργο αφορά κυρίως σε Κοινωνικούς ύμνους⁸⁶, δύο εκ των οποίων είναι ο Κοινωνικός ύμνος “ Γεύσασθε” σε ήχο πλ. Β΄ και πλ. Δ΄. Όπως προαναφέρθηκε, η πιθανή ταύτισή του με τον Δαβίδ Ραιδεστηνό, δημιουργεί αρκετά προβλήματα στη σύγχρονη έρευνα, κάποια εκ των οποίων απαντώνται και προκύπτουν νέα ζητήματα, στο πόνημα του Αχιλλέως Γ. Χαλδαιάκη⁸⁷.

14α. Ήχος πλ. Β΄

Ι.Μ.Μεταμορφώσεως 192, ΙΕ΄ αι. (μέσα), Παπαδική (ακέφαλη) Μαθηματάριον, φ. 176α - Ι. Μονή Βαρλαάμ 211, ΙΕ΄ αι.(β ήμισυ), Παπαδική, φ. 140α - Ιβήρων 1176, ΙΖ΄αι.(μέσα), Ανθολογία, φ.221ν - Ιβήρων 1120, ΙΕ΄αι.(1458), Παπαδική Μανουήλ Χρυσάφη, χγφ. Μανουήλ Χρυσάφη, φ. 572r - Φιλοθέου 122, ΙΕ΄αι. (α΄ ήμισυ), Παπαδική, φ. 235ν - Δοχειαρίου 315, ΙΣΤ΄ αι. (τέλη- αρχαί ΙΖ΄), Ανθολογία, φ. 166r - Ιβήρων 993, ΙΖ΄ αι. (μέσα), χγφ. Κοσμά Μακεδόνας, Ανθολογία- Μαθηματάριον, φ. 168r

14β. Ήχος πλ. Δ΄

Ιβήρων 1120, ΙΕ΄αι.(1458), Παπαδική Μανουήλ Χρυσάφη, χγφ. Μανουήλ Χρυσάφη, φ. 572r - Ιβήρων 993, ΙΖ΄ αι. (μέσα), χγφ. Κοσμά Μακεδόνας, Ανθολογία- Μαθηματάριον, φ. 169r - Ι.Μ.Αγίου Στεφάνου 127, ΙΗ΄αι. (γ΄ τέταρτο), Πανδέκτη, χγφ πιθανόν του Δανιήλ Πρωτοψάλτου, φ. 321β - Ι. Μονή Αγίου Στεφάνου 19, ΙΗ΄ αι. (α΄ ήμισυ), Παπαδική, Δημητρίου Ραιδεστηνού ήχος δ΄ φ. 422α

⁸⁵ Ιβήρων 1120, ΙΕ΄αι.(1458), φ. 572r. Ιβήρων 974 (ά μισό ΙΕ΄αι.), φ. 201r και φ. 210r- 216r

⁸⁶ Βλ. Χαλδαιάκη Α. Αχχιλέως, *Βυζαντινομουσικολογικά*, Β΄- Ιστορία ,σ.σ. 75-76

⁸⁷ Ο.π., σ.σ. 76- 87

15. Ιωάννης ιερέας ο Πλουσιαδηνός (1429- 1500)

Ο Ιωάννης Πλουσιαδηνός τοποθετείται στην Κρήτη αρχικά ως πρωτοψάλτης, στην πορεία ως πρωτοπαπάς και αργότερα ως επίσκοπος Μεθώνης⁸⁸. Μαθήτευσε κοντά στον Μανουήλ Σάβιο και τασσόταν υπέρ της ένωσης της ανατολικής και δυτικής εκκλησίας. Στον κώδικα Mayer⁸⁹ 12053 χαρακτηρίζεται ως «άρχοντας των εκκλησιών» από τον Γεράσιμο Υαλινά. Στον Ιωάννη τον Πλουσιαδηνό ανήκει μία «Ερμηνεία της παραλλαγής»⁹⁰ και η θεωρητική διατριβή του που απαντάται στον κώδικα Ιβήρων 1192⁹¹. Εκτός των μελοποιήσεών του και μίας ομιλίας του σε δεκαπεντασύλλαβο μέτρο και της μελοποίησης οίκων του Ακαθίστου ύμνου-συνεχίζοντας με αυτόν τον τρόπο την παράδοση των Κρητών μελοποιών και επηρεάζοντας τους μεταγενέστερους⁹²- έχει μελοποιήσει και δύο Κοινωνικά “ Γεύσασθε” σε Α΄ και πλ. Β΄ ήχο.

15α. Ήχος Α΄

Mayer 12053, ΙΖ΄αι., Ανθολογία Θείας Λειτουργίας, χγφ. Γερασίμου Υαλινά, φ. 533α
Κυρ

15β. Ήχος πλ. Β΄

Mayer 12053, ΙΖ΄αι., Ανθολογία Θείας Λειτουργίας, χγφ. Γερασίμου Υαλινά, φ. 533β

16. Ιωάννης Κλαδάς (β΄ μισό ΙΔ΄αι.-α΄ τέταρτο ΙΕ΄)

Ο Ιωάννης ο Κλαδάς αποτελεί εξέχουσα μουσική προσωπικότητα και τυγχάνει διαμορφωτής της ψαλτικής τέχνης της περιόδου πριν την Άλωση

⁸⁸ Γιαννόπουλου Στ. Εμμανουήλ, *Η Ανθιση της Ψαλτικής Τέχνης στην Κρήτη (1566-1669)*, Αθήνα 2004, σ.σ. 69-70

⁸⁹ Mayer 12053, ΙΖ΄αι. (1662), Ανθολογία Θείας Λειτουργίας, χγφ. Γερασίμου Υαλινά, φ. 138β, φ. 166β, φ. 373α, φ. 553β,

⁹⁰ Αλυγιζάκη Αντωνίου, *Η οκταηχία στην Ελληνική Λειτουργική Γυμνογραφία*, Θεσσαλονίκη 1985, σ.σ. 235-239

⁹¹ Ιβήρων 1192, ΙΖ΄αι. (αρχαί), Ειρηολόγιον (Ιωάσαφ νέου Κουκουζέλη), φ. 181r: «Ετέρα μέθοδος πάνυ και ωφέλιμος, ποιηθείσα κατά το δυνατόν παρά Ιωάννου ιερέως του Πλουσιαδηνού....».

⁹² Γιαννόπουλου Στ. Εμμανουήλ, ο.π. σ.σ. 73-74

της Κωνσταντινούπολης, ως Λαμπαδάριος του Ευαγούς Βασιλικού κλήρου-όπως μαρτυρείται από τις χειρόγραφες πηγές⁹³-ή ως Λαμπαδάριος της Αγίας Σοφίας⁹⁴. Στις χειρόγραφες πηγές φαίνεται ότι τυγχάνει ευρείας αποδοχής, από χαρακτηρισμούς που αφορούν σε συνθέσεις του και στο πρόσωπό του, όπως «πάνυ έντεχνον»⁹⁵, « πάνυ λεπτότατον και θαυμαστόν»⁹⁶, «αρίστου διδασκάλου»⁹⁷, «ηθητέρου και γλυκυτέρου»⁹⁸. Έχει γράψει περί μετροφωνίας, έχει μελοποιήσει τον Ακάθιστο ύμνο, έχει γράψει Ανοιξαντάρια, μαθήματα από το Μαθηματάριο, Χερουβικά, Κοινωνικά των Κυριακών, το νεκρώσιμον «Άγιος ο Θεός» και το «Την γαρ σην μήτραν»⁹⁹. Έχει μελοποιήσει επίσης τον Κοινωνικό ύμνο “Γεύσασθε” στους ήχους Α’ τετράφωνο, Δ’, Βαρύ και πλ. Δ’. Περί του Κοινωνικού σε Α’ ήχο έγινε μνεία στην αρχή του κεφαλαίου.

16α. Ήχος Α’ (τετράφωνος)

Ι.Μ.Μεταμορφώσεως 192, ΙΕ’ αι. (μέσα), Παπαδική (ακέφαλη) Μαθηματάριον, φ.174β - Ι.Μονή. Αγίας Τριάδος 113, ΙΕ’ αι. (τέλη) Παπαδική, φ. 116^α - Σινά 1312, ΙΕ’ (β’ μισό), Παπαδική-Ανθολόγιο Μαθηματαρίου, χγφ. Ιωάννου Πλουσιαδηνού, φ.113r - Ιβήρων 1120, ΙΕ’ αι.(1458), Παπαδική Μανουήλ Χρυσάφη, χγφ. Μανουήλ Χρυσάφη, φ. 572r - Sal 48, 15ος αι.(περί το 1430), Ακολουθία, χγφ. Δαβίδ Ραιδεστηνού φ.266β - E.D. Clarke 14 (S.C. 18376), ΙΕ’ αι.(τέλη) ΙΣΤ’ αι. (αρχές), Καλοφωνικόν Στιχηράριον-Μαθηματάριον, Κρατηματάριον, Ανθολογία, φ.350α - Κουτλουμουσίου 456, ΙΕ’ αι. (1443), χγφ. Γεωργίου διακόνου του Γαλατάκη, Παπαδική-Μαθηματάριον - Φιλοθέου 122, ΙΕ’ αι. (α’ ήμισυ), Παπαδική, φ. 235r - Ιβήρων 974, ΙΕ’ αι. (α’ ήμισυ), Παπαδική, φ. 210r - Ι.Μ.Μεταμορφώσεως 246, ΙΣΤ’ αι. (β’ ήμισυ), Ανθολογία, φ.28β - Ι.Μονή Βαρλαάμ 210, ΙΣΤ’ αι.(αρχές), Ανθολογία-Μαθηματάριον, φ.43β - Σινά 1306, ΙΣΤ’ αι. (β’ μισό), Ανθολογία, φ. 96v - Ιβήρων 1144, ΙΣΤ’ αι.(τέλη- ΙΖ’ αι. αρχές), Παπαδική, χγφ. Γερασίμου Αγιορείτου, φ.178v - Ιβήρων 1172, ΙΣΤ’ αι.(α’ ήμισυ), Ανθολογία, Αναστασιατάριον, φ.24v - Ιβήρων

⁹³ Ιβήρων 975, μέσα ΙΕ’ αι., Μαθηματάριον, φ. 211v Ιωάννου του Κλαδά και λαμπαδαρίου του ευαγούς βασιλικού κλήρου- Ιβήρων 991, ΙΖ’ αι.(1670), Μαθηματάριον, φ. 363v

⁹⁴ Ψάχου Α. Κωνσταντίνου, «Η παρασημαντική της Βυζαντινής Μουσικής», Αθήνα, σ. 67, υποσημείωση 39: «Ιωάννης ο Κλαδάς (ΙΕ’ αιών) ήν Λαμπαδάριος της Αγίας Σοφίας».

⁹⁵ Ιβήρων 967, ΙΗ’ αι. (τέλη α’ ημίσεως), φ. 230r

⁹⁶ Ιβήρων 991, 3 Αυγούστου 1670, φ. 173β

⁹⁷ Ο.π., Ιβήρων 967

⁹⁸ Ιβήρων 984, ΙΕ’ αι. (μέσα), φ. 14r

⁹⁹ Παπαδόπουλου Ι. Γεωργίου, *Ιστορική Επισκόπηση της Βυζαντινής Εκκλησιαστικής Μουσικής από των Αποστολικών χρόνων μέχρι των καθ’ ημάς (1-1900μ.Χ.)*, Κατερίνη 1990, σ.145

1223, ΙΣΤ'αι.(τέλη), Ανθολογία, φ.134v - Ιβήρων 1238, ΙΣΤ'αι.(μέσα), Ανθολογία, φ.100r - Ξηροποτάμου 265, ΙΣΤ' αι. (μέσα), Ανθολογία, φ. 91r - Δοχειαρίου 315, ΙΣΤ' αι. (τέλη- αρχαί ΙΖ'), Ανθολογία, φ. 166r - Κουτλουμουσίου 396, ΙΣΤ' αι. (β' ήμισυ), Ανθολογία (χγφ. Φωκά Λαμπαδαρίου); φ. 83v - Κουτλουμουσίου 425, ΙΣΤ' αι. (τέλη), Ανθολογία, φ. 89v - Ι.Μ.Μεταμορφώσεως 257, ΙΖ' αι. (τέλη- αρχές ΙΗ'), Αναστασιματάριον Χρυσάφη του Νέου Ανθολογία, φ. 102β - Ι.Μ.Μεταμορφώσεως 310, ΙΖ' αι. (β' ήμισυ), Ανθολογία,φ. 101α - Σινά 1263, ΙΖ'(τέλη)-(αρχές) ΙΗ', Στιχηράριο Τριωδίου -Πεντηκοσταρίου(Χρυσάφη του νέου)- Ανθολογία,φ. 191v - Σινά 1274, ΙΖ' (1682), Αναστασιματάριο (Χρυσάφη του νέου), Ανθολογία, χγφ Αρσενίου Λημναίου, φ.111r - Σινά 1283, ΙΖ' (γ' τέταρτο),Ανθολογία, χγφ αδήλου μαθητή Μπαλασίου ιερέως, φ. 118v - Σινά 1285, ΙΖ' (τέλη), Εγκόλπιος Ανθολογία θει λειτ, φ. 15v - Σινά 1297, ΙΖ' (1655), Ανθολογία, φ. 95r - Σινά 1300, ΙΖ' (1670), Ανθολογία- Αναστασιματάριο Χρυσάφη του νέου, χγφ. Κοσμά Αλεκτροπολίτου, φ. 158v - Σινά 1318, ΙΖ' (τέλη), Αναστασιματάριο (Χρυσάφη του νέου)- Ανθολογία,φ. 43v - Ιβήρων 1023, ΙΖ'αι.(α' ήμισυ), Ανθολογία, φ. 128r - Ιβήρων 1096, ΙΖ'αι.(τέλη), Ανθολογία,144r - Ιβήρων 1096, ΙΖ'αι.(τέλη), Ανθολογία,φ.144v - Ιβήρων 1151, ΙΖ'αι.(μέσα), Ανθολογία, φ.159r- Ιβήρων 1176, ΙΖ'αι.(μέσα), Ανθολογία, φ.218v - Ιβήρων 1178, ΙΖ'αι.(τέλη), Ανθολογία, φ.146r - Ιβήρων 1182, ΙΖ'αι.(αρχές), Ανθολογία, φ.131r - Ιβήρων 1186, ΙΖ'αι.(μέσα), Ανθολογία, φ.96r - Ιβήρων 1188, ΙΖ'αι.(μέσα), Αναστασιματάριον(Χρυσάφου του Νέου), φ.201r - Ιβήρων 1191, ΙΖ'αι.(α' ήμισυ), Ανθολογία,φ. 122r - Ιβήρων 1215, ΙΖ'αι.(α' τέταρτον), Ανθολογία,φ. 23r - Ιβήρων 1220, ΙΖ'αι.(τέλη)-αρχές ΙΗ', Ανθολογία, φ. 151r-v - Ιβήρων 1224, ΙΖ'αι.(β' ήμισυ), Αναστασιματάριον Χρυσάφου του νέου-Ανθολογία, φ. 219v - Ιβήρων 1228, ΙΖ'αι.(α' ήμισυ-μέσα), Ανθολογία,φ. 127v - Ιβήρων 1229, ΙΖ'αι.(β' ήμισυ), Ανθολογία, φ. 86v - Ιβήρων 1232, ΙΖ'αι.(α' ήμισυ), Ανθολογία-Εκλογή Στιχηραρίου, χγφ. Γερασίμου Αγριεΐτου?,φ.74v - Ιβήρων 1237, ΙΖ'αι.(τέλη), Μαθηματάριον-Ανθολογία, χγφ. Δράκου πρωτοψάλτου Ιωαννίνων, φ. 72v - Ιβήρων 1250, ΙΖ'αι.(περί το 1675-1685), Παπαδική, χγφ. Μπαλάση ιερέως, φ.348v - Ιβήρων 1283, ΙΖ'αι.(α' τέταρτον), Ανθολογία, φ.106r - Jesus College 33, ΙΖ' αι. (1635), Προθεωρία, Ανθολογία, Εκλογή Μαθηματαρίου, χγφ. Μελετίου ιερομονάχου, φ. 152α - Auct.T.6.1 (S.C. 24726), ΙΖ' αι. (αρχές), Ανθολογία, 11α - E.D. Clarke 13 (S.C. 18375), ΙΖ'αι., Προθεωρία, Ανθολογία, Καλοφωνικόν Στιχηράριον, φ. 124β - Mayer 12053, ΙΖ'αι., Ανθολογία Θείας Λειτουργίας, χγφ. Γερασίμου Υαλινά, φ.547α - Ξηροποτάμου 263, ΙΖ' αι. (α' μισό), Αναστασιματάριον- Ανθολογία, φ. 107v - Ξηροποτάμου 271, ΙΖ' αι. (α' μισό), Ανθολογία, φ. 20r - Δοχειαρίου 324, ΙΖ' αι.(1686), χγφ. Κοσμά Μακεδόνας, Ανθολογία, φ. 162v - Δοχειαρίου 369, ΙΖ' αι. (αρχαί), Ανθολογία- Αναστασιματάριον (παλαιόν), φ. 91r - Δοχειαρίου 386, ΙΖ' αι. (μέσα), Ανθολογία, φ. 226v - Ξενοφώντος 128, ΙΖ'αι. (1671), χγφ. Χρυσάφη του νέου, Ανθολογία Χρυσάφη του νέου, φ. 152v - Παντελεήμονος 919, ΙΖ'αι. (1734), χγφ. Κοσμά Μακεδόνας, Αναστασιματάριον Χρυσάφη του νέου-Ανθολογία, φ. 105r - Παντελεήμονος 959, ΙΖ'αι. (τέλη), Ανθολογία, φ. 93r - Παντελεήμονος 965, ΙΖ'αι. (μέσα), Ανθολογία, φ. 76r - Παντελεήμονος 1008, ΙΖ'αι. (δ' τέταρτον), χγφ. Μπαλασίου ιερέως,Ανθολογία (Παπαδική), φ. 218v - Παντελεήμονος 1010, ΙΗ'αι. (β' ήμισυ), Αναστασιματάριον (Χρυσάφη του νέου)- Ανθολογία, φ. 196v - Γρηγορίου 5, ΙΖ'αι. (τέλη), Ανθολογία, φ. 217r - Κουτλουμουσίου 449, ΙΖ' αι. (τέλη-περί το 1700), χγφ. Δανιήλ μοναχού; Ανθολογία, φ. 142r - Καρακάλλου 218, ΙΖ' αι. (τέλη)- (αρχαί ΙΗ');), Ανθολογία, φ. 83r - Καρακάλλου 234, ΙΖ' αι. (1685),

Αναστασιματάριον, Χρυσάφου του νέου-Ανθολογία, χγφ. Δαμιανού [Βατοπαιδηνού], φ. 186v- 187r - Καρακάλλου 237, ΙΖ' αι. (β' ήμισυ), Ανθολογία, φ. 39r - Φιλοθέου 132, ΙΖ' αι. (τέλη), Ανθολογία- (Αναστασιματάριον, Χρυσάφου του νέου), φ. 243v - Σταυρονικήτα 165, ΙΖ' αι. (περί 1665-1685), χγφ. Κοσμά Μακεδόνας, Ανθολογία- Αναστασιματάριον (Χρυσάφου του νέου), φ. 342v - Φιλοθέου 133, ΙΖ' αι. (τέλη), Ανθολογία, φ. 151r - Φιλοθέου 137, ΙΖ' αι. (αρχαί), Ανθολογία, φ. 132v - Ιβήρων 951, ΙΖ' αι. (β' ήμισυ), χγφ. Γερμανού Ν. Πατρών, Ανθολογία, φ. 105v - Ιβήρων 961, ΙΖ' αι. (τέλη), χγφ. μαθητού τινός Χρυσάφου του νέου, Ανθολογία- (Παπαδική), φ. 149r - Ιβήρων 970, ΙΖ' αι. (1686), χγφ. Κοσμά Μακεδόνας, Παπαδική, φ. 206r - Ιβήρων 993, ΙΖ' αι. (μέσα), χγφ. Κοσμά Μακεδόνας, Ανθολογία- Μαθηματάριον, φ. 163r - Ι.Μ.Προφήτου Ηλιού 597 (33), ΙΖ' αι. (τέλη), Παπαδική, φ. 336v - Ι.Μ.Μεταμορφώσεως 92, ΙΗ' αι. (1772), Ανθολογία της Παπαδικής χγφ. Γαβριήλ ιεροδιακόνου, φ. 164α - Ι.Μ.Μεταμορφώσεως 224, ΙΗ' αι. (α' ήμισυ), Αναστασιματάριον Χρυσάφη του Νέου Ανθολογία, φ. 207α - Ι.Μ.Μεταμορφώσεως 282, ΙΗ' αι. (αρχές), Αναστασιματάριον Χρυσάφη του Νέου Ανθολογία, χγφ Αντωνίου ιερέως και Οικονόμου, φ. 96β - Ι.Μ.Μεταμορφώσεως 444, ΙΗ' αι. (α' ήμισυ), Ανθολογία, φ. 77β - Ι. Μονή Αγίου Στεφάνου 19, ΙΗ' αι. (α' ήμισυ), Παπαδική, φ. 422α - Ι. Μονή Αγίου Στεφάνου 52, ΙΗ' αι. (1743), Παπαδική, χγφ. Ιωάννου Πρωτοψάλτου, φ. 344α - Ι.Μ. Αγίου Στεφάνου 55, ΙΗ' αι. (1733), Παπαδική, φ. 309β - Ι.Μ.Αγίου Στεφάνου 59, ΙΗ' αι. (περί το 1730), Αναστασιματάριον Χρυσάφου του νέου Ανθολογία -Ειρμολόγιον Χρυσάφου του νέου, φ. 167α - Ι.Μ.Αγίου Στεφάνου 59, ΙΗ' αι. (α' ήμισυ), Ανθολογία, Καλοφωνικόν Ειρμολόγιον, Ειρμολόγιον Χρυσάφου του νέου, φ. 124β - Ι.Μ.Αγίου Στεφάνου 62, ΙΗ' αι. (μέσα), Αναστασιματάριον (Χρυσάφου του νέου), Ανθολογία, φ. 270α - Κουτλουμουσίον 397, ΙΗ' αι. (μέσα), Ανθολογία, φ. 242v - Ι.Μ.Αγίου Στεφάνου 65, ΙΗ' αι. (1744), Αναστασιματάριον (Χρυσάφου του νέου)Ανθολογία, χγφ. Γερμανού ιερομονάχου, φ. 150β - Ι.Μ.Αγίου Στεφάνου 127, ΙΗ' αι. (γ' τέταρτο), Πανδέκτη, χγφ πιθανόν του Δανιήλ Πρωτοψάλτου, φ. 320α - Σινά 1264, ΙΗ'(α' μισό), Αναστασιματάριον (Χρυσάφη του νέου), Ανθολογία, φ. 212r - Σινά 1265, ΙΗ' (μέσα), Αναστασιματάριον (Χρυσάφη του νέου), Ανθολογία,φ. 141r - Σινά 1266, ΙΗ'(μέσα), Αναστασιματάριον (Χρυσάφη του νέου), Ανθολογία,φ.257v - Σινά 1267, ΙΗ'(τέλη), Αναστασιματάριον (Πέτρου Πελοποννησίου), Ειρμολόγιο (Πέτρου Πελοποννησίου), Ανθολογία, φ.172r - Σινά 1270, ΙΗ' (αρχές-α' μισό), Ανθολογία, φ. 115v - Σινά 1288, ΙΗ' (α' μισό), Αναστασιματάριον (Χρυσάφη του νέου), Ανθολογία, φ. 216r - Σινά 1289, ΙΗ' (τέλη), Ειρμολόγιο (Πέτρου Πελοποννησίου)-Ανθολογία, φ.54v - Σινά 1295, ΙΗ' (αρχές), Ανθολογία- Μαθηματάριον,φ. 222v - Σινά 1299, ΙΗ' (1715), Παπαδική, χγφ. Αθανασίου ιερομονάχου εκ Μουδανιών, φ. 338r - Σινά 1303, ΙΗ' (α' μισό), Αναστασιματάριον (Χρυσάφη του νέου)- Ανθολογία, χγφ. Παναγιώτου Βρανά, φ. 195r - Σινά 1307, ΙΗ' (1768), Αναστασιματάριον Χρυσάφη του νέου- Ανθολογία, χγφ. Μιχαήλ Δράκου του εξ Αδριανουπόλεως, φ.52r - Σινά 1315, ΙΗ' (1729), Αναστασιματάριον Χρυσάφη του νέου-Ανθολογία, χγφ. Λεοντίου ιερομονάχου, φ. 188v - Ιβήρων 1003, ΙΗ' αι.(α' ήμισυ), Ανθολογία, φ. 132r - Ξηροποτάμου 313, ΙΗ' αι. (1794), Ανθολογία, φ. 335v - Ιβήρων 1010, ΙΗ' αι.(1755), Παπαδική (Ανθολογία), χγφ. Θεοκλήτου μοναχού, φ. 525 - Ιβήρων 1010, ΙΗ' αι.(1755), Παπαδική (Ανθολογία), χγφ. Θεοκλήτου μοναχού, φ. 528 - Ιβήρων 1019, ΙΗ' αι.(τέλη), Ανθολογία, φ. 130r - Ιβήρων 1026, ΙΗ' αι.(τέλη), Ανθολογία, φ. 53v - Ιβήρων 1028, ΙΗ' αι.(β' ήμισυ), Ανθολογία, φ. 133v - Ιβήρων 1035, ΙΗ' αι., Ανθολογία, φ. 68r - Ιβήρων 1038,

ΙΗ΄αι.(τέλη), Ανθολογία, φ. 459r - Ιβήρων 1039, ΙΗ΄αι.(1748), χγφ. Ιγνατίου, Ανθολογία, φ. 266r - Ιβήρων 1076, ΙΗ΄αι.(τέλη), Παπαδική [Πανδέκτη], φ.190v - Ιβήρων 1091, ΙΗ΄αι.(αρχές), Δοξαστάριον Γερμανού Νέων Πατρών, Ανθολογία, φ. 212v - Ιβήρων 1118, ΙΗ΄αι.(1746), Αναστασιματάριον(Χρυσάφου του Νέου), Ανθολογία, φ. 96v - Ιβήρων 1123, ΙΗ΄αι.(αρχές), Αναστασιματάριον(Χρυσάφου του Νέου), Ανθολογία, φ. 166r - Ιβήρων 1134, ΙΗ΄αι.(τέλη), Ανθολογία, χγφ. Χριστοφόρου πρωτοσυγγέλου Σεργών, φ. 178v - Ιβήρων 1140, ΙΗ΄αι.(β΄ ήμισυ), Ανθολογία, φ. 302v - Ιβήρων 1147, ΙΗ΄αι.(β΄ τέταρτον), Ανθολογία, φ. 52r - Ιβήρων 1148, ΙΗ΄αι.(1732), Αναστασιματάριον(Χρυσάφη του Νέου), Ανθολογία, φ.200v - Ιβήρων 1160, ΙΗ΄αι.(τέλος α΄ ημίσεως), Ανθολογία, φ.271r - Ιβήρων 1195, ΙΗ΄αι.(περί το 1725), Αναστασιματάριον(Χρυσάφη του Νέου), Ανθολογία, χγφ. Αντωνίου Οικονόμου? φ. 138r - Ιβήρων 1213, ΙΗ΄αι.(1727), Αναστασιματάριον(Χρυσάφου του νέου)-Ανθολογία, φ.197v - Ιβήρων 1236, ΙΗ΄αι.(τέλη), Ανθολογία, φ. 78v - Ιβήρων 1236, ΙΗ΄αι.(τέλη), Ανθολογία, φ.83v - Ιβήρων 1262, ΙΗ΄αι.(τέλη), Ανθολογία, φ.142r - Ιβήρων 1297, ΙΗ΄αι.(1739), Ανθολογία, χγφ. Μελχισεδέκ ιεροδιακόνου Παντοκρατορινού, φ. 297r - Ιβήρων 1978, ΙΗ΄αι.(β΄ τέταρτον), Παπαδική εγκόλπιας, φ.425r - Hirsch III 695, 18^{ος} αι.(1746), Αναστασιματάριον[Παναγιώτου] Χρυσάφου του νέου, Ανθολογία, φ. 151α - Canonici Gr. 25 (S.C. 18478), ΙΗ΄ αι. (1729), Εκλογή Αναστασιματαρίου, Ανθολογία, χγφ. Νικηφόρου ιερομονάχου, φ.78α - Lincoln College Gr. 22, ΙΖ΄ αι. αρχές, Προθεωρία, Αναστασιματάριον, Ανθολογία, Μαθηματάριον, φ.42β - Ξηροποτάμου 307, ΙΗ΄ αι. (1767 και 1770), χγφ. Αναστασίου Βαία, Παπαδική, φ.399v - Ξηροποτάμου 317, ΙΗ΄ αι. (αρχαί), Ανθολογία, φ. 232r - Ξηροποτάμου 317, ΙΗ΄ αι. (αρχαί), Ανθολογία - Ξηροποτάμου 320, ΙΗ΄ αι. (αψμα΄-1741), Ανθολογία, φ. 124v - Ξηροποτάμου 323, ΙΗ΄ αι. (1708), χγφ. Παύλου ιερέως, Ανθολογία, φ. 196v - Ξηροποτάμου 229, ΙΗ΄ αι. (α΄ ήμισυ), Ανθολογία-Μαθηματάριον - Ξηροποτάμου 366, ΙΗ΄ αι. (μέσα), Ανθολογία, φ. 130v - Ξηροποτάμου 366, ΙΗ΄ αι. (μέσα), Ανθολογία, φ.1v Ξηροποτάμου 370, ΙΗ΄ αι. (1758), Ανθολογία, φ. 47r - Ξηροποτάμου 373, ΙΗ΄ αι. (β΄ ήμισυ), Ανθολογία, φ. 189v - Ξηροποτάμου 380, ΙΗ΄ αι. (1759), χγφ. Λαυρεντίου ιερομονάχου, Παπαδική - Ξηροποτάμου 382, ΙΗ΄ αι. (τέλη), Ανθολογία, φ. 115v - Δοχειαρίου 321, ΙΗ΄ αι.(μέσα), Ανθολογία, φ. 187r - Δοχειαρίου 332, ΙΗ΄ αι.(1760-,αψξδ΄), χγφ. Παισίου ιερομονάχου, Ανθολογία, φ. 280r - Δοχειαρίου 332, ΙΗ΄ αι.(1760-,αψξδ΄), χγφ. Παισίου ιερομονάχου, Ανθολογία, φ. 282r - Δοχειαρίου 337, ΙΗ΄ αι., χγφ. Δημητρίου Λώτου, Ανθολογία (παλαιών διδασκάλων) - Δοχειαρίου 338, ΙΗ΄ αι. (1767), χγφ. Δημητρίου Λώτου, Ανθολογία (νεωτέρων διδασκάλων), φ. 308r - Δοχειαρίου 363, ΙΗ΄ αι. (β΄ ήμισυ), Ανθολογία, φ. 172r - Δοχειαρίου 372, ΙΗ΄ αι. (α΄ ήμισυ), Αναστασιματάριον- Ανθολογία, φ. 259v - Δοχειαρίου 380, ΙΗ΄ αι. (μέσα), Αναστασιματάριον (Χρυσάφη του νέου)- Ανθολογία, φ. 133r - Δοχειαρίου 385, ΙΗ΄ αι. (1774), χγφ. Παισίου ιερομονάχου, Ειρομολόγιον-Ανθολογία, φ.174v - Δοχειαρίου 387, ΙΗ΄ αι. (α΄ τέταρτον), Αναστασιματάριον (Χρυσάφη του νέου)- Ανθολογία, φ. 169v - Δοχειαρίου 399, ΙΗ΄ αι. (μέσα), Ανθολογία, φ. 79v - Δοχειαρίου 400, ΙΗ΄ αι. (1723), Ανθολογία, φ. 88v - Δοχειαρίου 401, ΙΗ΄ αι. (τελευταίον τέταρτον), Ανθολογία, φ. 182v - Δοχειαρίου 410, ΙΗ΄ αι. (1729 και περί το 1780), Αναστασιματάριον (Χρυσάφη του νέου)- Ανθολογία, φ. 129r - Κωνσταμονίτου 95, ΙΗ΄ αι. (μέσα), Ανθολογία- (Αναστασιματάριον Γερμανού Νέων Πατρών), φ. 255r - Κωνσταμονίτου 96, ΙΗ΄ αι. (1713), Αναστασιματάριον Χρυσάφη του νέου-Ανθολογία, φ. 126v - Ξενοφώντος 114, ΙΗ΄ αι. (μέσα), Ανθολογία, φ. 193r -

Ξενοφώντος 123, ΙΗ΄αι. (β΄ ήμισυ), χγφ. Δμασκηνού Αγραφορενδιώτη, Ανθολογία, φ. 586 - Ξενοφώντος 140, ΙΗ΄αι. (τέλη), Ανθολογία, φ. 142r - Ξενοφώντος 153, ΙΗ΄αι. (τέλη), Ανθολογία, φ. 122r - Ξενοφώντος 154, ΙΗ΄αι. (β΄ ήμισυ), Δοξαστάριον Γερμανού Νέων Πατρών-Ανθολογία, φ. 356v - Ξενοφώντος 157, ΙΗ΄αι. (β΄ ήμισυ), Αναστασιματάριον (Χρυσάφη του νέου)- Ανθολογία, φ. 132v - Ξενοφώντος 160, ΙΗ΄αι. (αρχαί), Αναστασιματάριον (Χρυσάφη του νέου)- Ανθολογία, φ. 153r - Παντελεήμονος 901, ΙΗ΄αι. (1734), Ανθολογία (Λειτουργίας)- Μαθηματάριον, χγφ. Γερμανού Ολυμπιώτου, φ. 91r - Παντελεήμονος 952, ΙΗ΄αι. (β΄ ήμισυ), Ανθολογία. φ. 166r - Παντελεήμονος 954, ΙΗ΄αι. (μέσα), Ανθολογία, φ. 87r - Παντελεήμονος 958, ΙΗ΄αι. (1767), Ανθολογία, φ. 244 - Παντελεήμονος 967, ΙΗ΄αι. (αρχαί), Ανθολογία, φ. 93v - Παντελεήμονος 969, ΙΗ΄αι. (περί 1730-1750), Ανθολογία (Παπαδική), φ. 205r - Παντελεήμονος 972, ΙΗ΄αι. (μέσα), Ανθολογία (Παπαδική), φ. 344v - Παντελεήμονος 974, ΙΗ΄αι. (1734), Αναστασιματάριον(Χρυσάφη του νέου)-Ανθολογία, φ. 189r - Παντελεήμονος 984, ΙΗ΄αι. (μέσα), Αναστασιματάριον (Χρυσάφη του νέου)- Ανθολογία, φ. 175v - Παντελεήμονος 985, ΙΗ΄αι. (β΄ ήμισυ), Ανθολογία, φ. 51r - Παντελεήμονος 985, ΙΗ΄αι. (β΄ ήμισυ), Ανθολογία, φ. 80r - Παντελεήμονος 994, ΙΗ΄αι. (μέσα), Ανθολογία (Παπαδική), φ. 112r - Παντελεήμονος 1005, ΙΗ΄αι. (αρχαί), Ανθολογία (Παπαδική), φ. 86v - Παντελεήμονος 1007, ΙΗ΄αι. (μέσα- β΄ ήμισυ), Ανθολογία (Παπαδική), φ. 401r - Παντελεήμονος 1012, ΙΗ΄αι. (1768), Αναστασιματάριον (Χρυσάφη του νέου)- Ανθολογία, φ. 179r - Παντελεήμονος 1313 (Τυπικαρίου Β/Π), Ι8΄αι. (1852),σημειογρ ΝΜ, Φυλλάδιον, φ. 4 - Παντελεήμονος 1313 (Τυπικαρίου Β/Π), Ι8΄αι. (1852),σημειογρ ΝΜ, Φυλλάδιον, φ. 8 - Γρηγορίου 14, ΙΗ΄αι. (β΄ τέταρτον), Ανθολογία, φ. 289r - Γρηγορίου 25, ΙΗ΄αι. (α΄ ήμισυ), Αναστασιματάριον (Χρυσάφου του νέου)-Ανθολογία, φ. 126r - Γρηγορίου 31, ΙΗ΄αι. (β΄ ήμισυ), Αναστασιματάριον (Χρυσάφη του νέου)-Ανθολογία, φ. 193v - Γρηγορίου 33 [34], ΙΗ΄αι. (α΄ ήμισυ), Ανθολογία- Δοξαστάριον (Χρυσάφη του νέου- Γερμανού Νέων Πατρών), φ. 99v - Γρηγορίου 37 [41], ΙΗ΄αι. (αρχαί), Ειρημολόγιον (Μπαλασίου ιερέως), φ. 14r - Γρηγορίου 41 [48], ΙΗ΄αι. (αρχαί),χγφ. Πέτρου Μπερεκέτη Αναστασιματάριον (Χρυσάφη του νέου)-Ανθολογία (μικρά), φ. 120v - Διονυσίου 575, ΙΗ΄αι. (1764), χγφ. Ιωάν Πρωτοψάλτου, Αναστασιματάριον Χρυσάφη του νέου- Ανθολογία, φ. 232v - Γρηγορίου 39 [46], ΙΗ΄αι. (α΄ ήμισυ), Ανθολογία, φ. 35r - Διονυσίου 578, ΙΗ΄αι. (β΄ ήμισυ), Αναστασιματάριον (Χρυσάφου του νέου)- Ανθολογία, φ. 250v - Αγίου Παύλου 16, ΙΗ΄αι. (αρχαί), Ανθολογία, φ. 703 - Αγίου Παύλου 25, ΙΗ΄αι. (β΄ ήμισυ), Ανθολογία, φ. 217 - Αγίου Παύλου 36, ΙΗ΄αι. (α΄ ήμισυ), Αναστασιματάριον (Χρυσάφου του νέου)- Ανθολογία, φ. 524 - Αγίου Παύλου 40, ΙΗ΄αι. (β΄ ήμισυ), Ανθολογία- Μεγάλαι ώραι, φ. 273 - Αγίου Παύλου 42, ΙΗ΄αι. (μέσα), Ανθολογία, φ. 432 - Αγίου Παύλου 98, ΙΗ΄αι. (περί τα μέσα), Ανθολογία- Παπαδική, φ. 570 - Αγίου Παύλου 132, ΙΗ΄αι. (1774), χγφ. Δημητρίου Λώτου, Παπαδική (Τόμος Β΄) Δημητρίου Λώτου, φ. 772 - Κουτλουμουσίου 397, ΙΗ΄αι. (μέσα), Ανθολογία, φ. 242v - Κουτλουμουσίου 414, ΙΗ΄αι. (ήμισυ), Αναστασιματάριον (Χρυσάφου του νέου), φ. 129v - Κουτλουμουσίου 415, ΙΗ΄αι. (μέσα), Ανθολογία- (και Αναστασιματάριον Χρυσάφου του νέου), φ. 257v - Κουτλουμουσίου 434, ΙΗ΄αι. (γ΄ τέταρτον), Ανθολογία, φ. 151r - Κουτλουμουσίου 435, ΙΗ΄αι. (τέλη), Ανθολογία, φ. 195r - Κουτλουμουσίου 446, ΙΗ΄αι. (1757), χγφ. Θεοκλήτου μοναχού, Παπαδική Νέα, φ. 268v - Κουτλουμουσίου 446, ΙΗ΄αι. (1757), χγφ. Θεοκλήτου μοναχού, Παπαδική Νέα, φ. 270v - Καρακάλλου 217, ΙΗ΄αι. (β΄

ήμισυ- τέλη), Ανθολογία, φ. 47r - Καρακάλλου 219, ΙΗ' αι. (α' ήμισυ), Αναστασιματάριον (Χρυσάφου του νέου)- Ανθολογία, φ. 155r - Καρακάλλου 232, ΙΗ' αι. (1748), Αναστασιματάριον, Χρυσάφου του νέου-Ανθολογία, φ. 99v - Σταυρονικήτα 164, ΙΗ' αι. (1749), Αναστασιματάριον, Χρυσάφου νέου- Ανθολογία, φ. 287v - Σταυρονικήτα 166, ΙΗ' αι. (1705), Ανθολογία, φ. 80r - Σταυρονικήτα 168, ΙΗ' αι. (1700- 1715), Αναστασιματάριον Χρυσάφου νέου-Ανθολογία, φ. 227v - Σταυρονικήτα 234, ΙΗ' αι. (μέσα- β' ήμισυ), Ανθολογία Εγκόλπιος, φ. 265v - Ιβήρων 968, ΙΗ' αι. (1724), χγφ. Αντωνίου Οικονόμου, Ανθολογία και Αναστασιματάριον (Χρυσάφου του νέου)- Ειρμολόγιον Μπαλασίου ιερέως, φ. 224 - Ιβήρων 982, ΙΗ' αι. (α' ήμισυ), Παπαδική, φ. 209v - Ιβήρων 987, ΙΗ' αι. (μετά το 1731), Παπαδική, φ. 467r - Ιβήρων 997, ΙΗ' αι. (τέλη), Ανθολογία- Ειρμολόγιον Καλοφωνικόν, φ. 136v - Ιβήρων 998, ΙΗ' αι. (μέσα), Ανθολογία, φ. 166r - Ι.Μ.Προφήτου Ηλιού 630 (26), ΙΗ' αι. (αρχαί), Αναστασιματάριον [Χρυσάφου του νέου]- Ανθολογία, φ. 159r - Ιβήρων 1036, ΙΘ' αι.(α' ήμισυ), σημειογρ ΝΜ, Ανθολογία, φ. 393 - Ξηροποτάμου 288, ΙΘ' αι. (αρχαί), Ανθολογία, χγφ. Δαμασκηνού Αγραφορενδινώτη, Ανθολογία, φ. 215r - Δοχειαρίου 353, ΙΘ' αι. (αρχαί), χγφ. Ανθίμου ιερομονάχου, Ανθολογία, φ. 315r - Δοχειαρίου 356, ΙΘ' αι. (αρχαί), Ανθολογία, φ. 346r - Δοχειαρίου 362, ΙΘ' αι. (περί το 1840), χγφ. Νικολάου Δοχειαρίτου, σημειογρ ΝΜ, Ανθολογία, φ. 174v - Δοχειαρίου 370, ΙΘ' αι. (περί το 1840), σημειογρ ΝΜ, χγφ. Νικολάου Δοχειαρίτου, Ανθολογία, φ. 426 - Δοχειαρίου 406, ΙΘ' αι. (μέσα), σημειογρ ΝΜ, Ανθολογία, φ. 95v - Ξενοφώντος 109, ΙΘ' αι. (1848), σημειογρ ΝΜ, Ανθολογία, φ. 159r - Ξενοφώντος 144, ΙΘ' αι. (1808), Ανθολογία, φ. 217v - Παντελεήμονος 968, ΙΘ' αι. (β' ήμισυ), Συλλογή (χερουβικών-κοιωνικών), σημειογρ ΝΜ, φ. 88 - Παντελεήμονος 970, ΙΘ' αι. (περί το 1815-1825), χγφ.-εξηγήσεις θεοφάνους, Ανθολογία, φ. 303 - Παντελεήμονος 1004, ΙΘ' αι. (β' σεκαετία), χγφ. Θεοφάνους μπναχού, Ανθολογία, φ. 182r - Παντελεήμονος 1037, ΙΘ' αι. (α' ήμισυ), Ανθολογία, φ. 89r - Παντελεήμονος 1273, ΙΘ' αι. (1876), σημειογρ ΝΜ, χγφ. Σπυρίδωνος Βατοπεδινού, Ανθολογία, φ. 58r - Παντελεήμονος 1308, ΙΘ' αι. (τέλη), σημειογρ ΝΜ, Ανθολογία, φ. 86r - Διονυσίου 576, ΙΘ' αι. (1816), σημειογρ. ΝΜ, Ανθολογία, φ. 118v - Διονυσίου 719, ΙΘ' αι. (1837), σημειογρ ΝΜ, Ανθολογία, φ. 19v - Διονυσίου 768, ΙΘ' αι. (μέσα), σημειογρ ΝΜ- χγφ. Ιωάσαφ Διονυσιάτου (φφ. 182-282), Ανθολογία, φ. 197v - Κουτλουμουσίου 641 (Α'), ΙΘ' αι. (β' τέταρτον), Εκλογή Ανθολογίας θείας λειτουργίας, χγφ. Ματθαίου Βατοπεδινού, σημειογρ ΝΜ, φ. 34v - Καρακάλλου 216, ΙΘ' αι. (1819), Ανθολογία, φ. 327r - Καρακάλλου 241, ΙΘ' αι. (α' ήμισυ), σημειογρ ΝΜ, Ανθολογία, φ. 151r - Αγίου Παύλου 252, ΙΘ' αι. (περί το 1835-40), σημειογρ ΝΜ, Ανθολογία, φ. 192 - Ι.Μ.Παναγίς Ζούρβας 10, Κ' αι. (αρχαί β' τετάρτου), σημειογρ. ΝΜ, χγφ. Ανδρέου Μπουρλετίδη, Μουσική Φυλλάς, φ. 7v - Ι.Μονή Αγίας Τριάδος 637, ΙΘ' αι. (β' ήμισυ), σημειογρ. ΝΜ, Ανθολογία, φ. 121- Συλλογής π. Προκοπίου Πολιτάκη, ΙΘ' αι. (τέλη)- Κ' (αρχαί). σημειογρ ΝΜ, Ανθολογία, φ. 59r - Σινά 1301, ΙΖ' (τέλη)- αρχές ΙΗ', Αναστασιματάριο Χρυσάφη του νέου- Ανθολογία, φ. 184r - Σινά 1304, ΙΖ' (τέλη)-αρχές ΙΗ' αι., Ανθολογία- Αναστασιματάριο Χρυσάφη του νέου, φ. 263v - Harleian MS. 1613, ΙΣΤ'-ΙΖ', Κεκραγάρια, Αναστασιματάριον, Εωθινά Λέοντος, Στιχηράριον Τριωδίου, Ανθολογία - Ξηροποτάμου 283, ΙΣΤ κ' ΙΖ' αι. (α' μισό), Εκλογή Στιχηραρίου, φ. 59v

16β. Ήχος Δ΄

Ιβήρων 1187, ΙΖ΄αι.(β΄ τέταρτον), Ανθολογία, φ.50v - Mayer 12053, ΙΖ΄αι., Ανθολογία Θείας Λειτουργίας, χγφ. Γερασίμου Υαλινά, φ.539α - Παντελεήμονος 965, ΙΖ΄αι. (μέσα), Ανθολογία, φ. 76r - Παντελεήμονος 965, ΙΖ΄αι. (μέσα), Ανθολογία, φ. 76r

16γ. Ήχος πλ. Β΄ (νενανω)

Σινά 1293, ΙΕ΄ (β΄ μισό), Ανθολογία, χγφ. Ιωάννου ιερέως του Πλουσιαδηνού, φ. 281r - Ιβήρων 1120, ΙΕ΄αι.(1458), Παπαδική Μανουήλ Χρυσάφη, χγφ. Μανουήλ Χρυσάφη - Sal 48, 15ος αι.(περί το 1430), Ακολουθία, χγφ. Δαβίδ Ραιδεστηνού φ.266α - Κουτλουμουσιού 456, ΙΕ΄ αι. (1443), χγφ. Γεωργίου διακόνου του Γαλατάκη, Παπαδική-Μαθηματάριον, φ. 113v - Φιλοθέου 122, ΙΕ΄αι. (α΄ ήμισυ), Παπαδική - Δοχειαρίου 314, ΙΣΤ΄ αι., Ανθολογία, φ. 33r - Δοχειαρίου 315, ΙΣΤ΄ αι. (τέλη- αρχαί ΙΖ΄), Ανθολογία, φ. 166r - Σινά 1283, ΙΖ΄ (γ΄ τέταρτο), Ανθολογία, χγφ αδήλου μαθητή Μπαλασίου ιερέως, φ.121r - Ιβήρων 1176, ΙΖ΄αι.(μέσα), Ανθολογία, φ. 220r - Mayer 12053, ΙΖ΄αι., Ανθολογία Θείας Λειτουργίας, χγφ. Γερασίμου Υαλινά, φ. 546β - Δοχειαρίου 324, ΙΖ΄ αι.(1686), χγφ. Κοσμά Μακεδόνας, Ανθολογία, φ. 168r - Σίμωνος Πέτρας 1, ΙΖ΄ αι. (αρχαί), Ανθολογία, φ.- Γρηγορίου 5, ΙΖ΄αι. (τέλη), Ανθολογία, φ. 217r - Ιβήρων 993, ΙΖ΄ αι. (μέσα), χγφ. Κοσμά Μακεδόνας, Ανθολογία- Μαθηματάριον, φ. 166r - Ι. Μονή Αγίου Στεφάνου 19, ΙΗ΄ αι. (α΄ ήμισυ), Παπαδική - Ι. Μονή Αγίου Στεφάνου 52, ΙΗ΄ αι. (1743), Παπαδική, χγφ. Ιωάννου Πρωτοψάλτου - Ι.Μ.Αγίου Στεφάνου 127, ΙΗ΄αι. (γ΄ τέταρτο), Πανδέκτη, χγφ πιθανόν του Δανιήλ Πρωτοψάλτου, φ. 321β - Ι.Μ.Αγίου Στεφάνου 127, ΙΗ΄αι. (γ΄ τέταρτο), Πανδέκτη, χγφ πιθανόν του Δανιήλ Πρωτοψάλτου, φ. 321β - Σινά 1299, ΙΗ΄ (1715), Παπαδική, χγφ. Αθανασίου ιερομονάχου εκ Μουδανιών, φ. 340v - Ξηροποτάμου 307, ΙΗ΄ αι. (1767 και 1770), χγφ. Αναστασίου Βάια, Παπαδική, φ. 399v - Δοχειαρίου 337, ΙΗ΄ αι., χγφ. Δημητρίου Λώτου, Ανθολογία (παλαιών διδασκάλων) - Παντελεήμονος 901, ΙΗ΄αι. (1734), Ανθολογία (Λειτουργίας)- Μαθηματάριον, χγφ. Γερμανού Ολυμπιώτου - Ιβήρων 987, ΙΗ΄ αι. (μετά το 1731), Παπαδική, φ. 469v - Harleian MS. 1613, ΙΣΤ΄-ΙΖ΄, Κεκραγάρια, Αναστασιματάριον, Εωθινά Λέοντος, Στιχηράριον Τριωδίου, Ανθολογία, φ. 276α

16δ. Ήχος Βαρύς

Σινά 1293, ΙΕ΄ (β΄ μισό), Ανθολογία, χγφ. Ιωάννου ιερέως του Πλουσιαδηνού, φ. 281v - Ιβήρων 1120, ΙΕ΄αι.(1458), Παπαδική Μανουήλ Χρυσάφη, χγφ. Μανουήλ Χρυσάφη - Sal 48, 15ος αι.(περί το 1430), Ακολουθία, χγφ. Δαβίδ Ραιδεστηνού φ. 266β - Mayer 12053, ΙΖ΄αι., Ανθολογία Θείας Λειτουργίας, χγφ. Γερασίμου Υαλινά, φ. 547β - Ιβήρων 993, ΙΖ΄ αι. (μέσα), χγφ. Κοσμά Μακεδόνας, Ανθολογία- Μαθηματάριον

17. Μανουήλ Χρυσάφης (α΄ ήμισυ- γ΄ τέταρτο ΙΕ΄ αι.)

Ο Μανουήλ Χρυσάφης ήταν ένας καταξιωμένος μουσικός, φίλος του Αυτοκράτορα Κωνσταντίνου του Παλαιολόγου, και Λαμπαδάριος του Ευαγούς Βασιλικού Κλήρου μέχρι την Άλωση της Κωνσταντινούπολης¹⁰⁰. Μετά την Άλωση μετέβη στη Σπάρτη, στην Κρήτη και στη Σερβία. Στις πηγές μαρτυρείται ως δάσκαλος του Γερασίμου Χαλκεόπουλου¹⁰¹. Ο Μανουήλ Χρυσάφης κατείχε τον μεγαλύτερο αριθμό μελοποιήσεων Χερουβικών ύμνων σε σχέση με τους μελοποιούς που φτάνουν ως την εποχή του. Επίσης, έχει μελοποιήσει τον Κοινωνικό ύμνο “Γεύσασθε” στους ήχους Α΄, Β΄, Δ΄, πλ. Β΄ και Βαρύ.

17α. Ήχος Α΄

Ιβήρων 1120, ΙΕ΄ αι.(1458), Παπαδική Μανουήλ Χρυσάφη, χγφ. Μανουήλ Χρυσάφη - Σινά 1283, ΙΖ΄ (γ΄ τέταρτο), Ανθολογία, χγφ αδήλου μαθητή Μπαλασίου ιερέως, φ. 120v - Ιβήρων 1153, ΙΖ΄ αι.(αρχές)- ΙΣΤ΄ αι. (τέλη), Ανθολογία- Αναστασιματάριον, φ.40r - Δοχειαρίου 324, ΙΖ΄ αι.(1686), χγφ. Κοσμά Μακεδόνας, Ανθολογία, φ. 163r - Δοχειαρίου 357, ΙΖ΄ αι. (αρχαί), Ανθολογία, φ. 132r - Γρηγορίου 5, ΙΖ΄ αι. (τέλη), Ανθολογία, φ. 217r - Ιβήρων 961, ΙΖ΄ αι. (τέλη), χγφ. μαθητού τινός Χρυσάφου του νέου, Ανθολογία- (Παπαδική) - Ιβήρων 993, ΙΖ΄ αι. (μέσα), χγφ. Κοσμά Μακεδόνας, Ανθολογία- Μαθηματάριον, φ. 164r - Ι. Μονή Αγίου Στεφάνου 19, ΙΗ΄ αι. (α΄ ήμισυ), Παπαδική - Ι. Μονή Αγίου Στεφάνου 52, ΙΗ΄ αι. (1743), Παπαδική, χγφ. Ιωάννου Πρωτοψάλτου, φ. 344β - Ι.Μ.Αγίου Στεφάνου 127, ΙΗ΄ αι. (γ΄ τέταρτο), Πανδέκτη, χγφ πιθανόν του Δανιήλ Πρωτοψάλτου, φ. 321α - Σινά 1295, ΙΗ΄ (αρχές), Ανθολογία- Μαθηματάριον, φ. 222v - Σινά 1299, ΙΗ΄ (1715), Παπαδική, χγφ. Αθανασίου ιερομονάχου εκ Μουδανιών, φ. 339v - Δοχειαρίου 337, ΙΗ΄ αι., χγφ. Δημητρίου Λώτου, Ανθολογία (παλαιών διδασκάλων) - Παντελεήμονος 901, ΙΗ΄ αι. (1734), Ανθολογία (Λειτουργίας)- Μαθηματάριον, χγφ. Γερμανού Ολυμπιώτου, φ. 91r - Παντελεήμονος 996, ΙΗ΄ αι. (α΄ ήμισυ), Αναστασιματάριον (Χρυσάφη του νέου)- Ανθολογία, φ. 327 Μανουήλ Χρυσάφη α΄ 4φωνος Πρόκειται περί της συνθέσεως του Ιωάν Κλαδά - Παντελεήμονος 1019, ΙΗ΄ αι. (περί το 1720-1740),

¹⁰⁰ Στάθη Θ. Γρηγορίου, «Μανουήλ Χρυσάφης ο Λαμπαδάριος (μέσα 15^{ου} αιώνας), *Βυζαντινοί Μελοουργοί*, Μέγαρο Μουσικής Αθηνών 1994-1995- κύκλος Ελληνικής Μουσικής, σ. 34

¹⁰¹ Δοχειαρίου 337, ΙΗ΄ αι. (1764), Ανθολογία, φ. 165v ..ήχος τρίτος.[...] Γερασίμου ιερομονάχου μαθητού του Μανουήλ Χρυσάφη

Αναστασιματάριον (Χρυσάφη του νέου)- Ανθολογία, φ. 202v Μανουήλ Χρυσάφη
[γρψ. Ιωάν Κλαδά] α' 4φωνος.¹⁰²

17β. Ήχος Β'

Ιβήρων 1120, ΙΕ'αι.(1458), Παπαδική Μανουήλ Χρυσάφη, χγφ. Μανουήλ Χρυσάφη,
φ. 572r - Δοχειαρίου 324, ΙΖ' αι.(1686), χγφ. Κοσμά Μακεδόνας, Ανθολογία, φ. 163v -
Ιβήρων 993, ΙΖ' αι. (μέσα), χγφ. Κοσμά Μακεδόνας, Ανθολογία- Μαθηματάριον, φ.
164v

17γ. Ήχος Δ'

Lincoln College Gr. 22, ΙΖ' αι. αρχές, Προθεωρία, Αναστασιματάριον, Ανθολογία,
Μαθηματάριον, φ.42β - Ιβήρων 1120, ΙΕ'αι.(1458), Παπαδική Μανουήλ Χρυσάφη,
χγφ. Μανουήλ Χρυσάφη,φ. 572r - Σινά 1283, ΙΖ' (γ' τέταρτο),Ανθολογία, χγφ
αδήλου μαθητή Μπαλασίου ιερέως, φ. 119v - Ιβήρων 1096, ΙΖ'αι.(τέλη),
Ανθολογία,φ. 145v- Ιβήρων 1183, ΙΖ'αι.(1692), Ανθολογία (Παπαδική),χγφ. Κοσμά
Μεκαδόνας, φ.151r - Δοχειαρίου 337, ΙΗ' αι., χγφ. Δημητρίου Λώτου, Ανθολογία
(παλαιών διδασκάλων), φ.234v - Παντελεήμονος 901, ΙΗ'αι. (1734), Ανθολογία
(Λειτουργίας)- Μαθηματάριον, χγφ. Γερμανού Ολυμπιώτου, φ. 91r - Ιβήρων 987,
ΙΗ' αι. (μετά το 1731), Παπαδική, φ. 468r- Ιβήρων 998, ΙΗ' αι. (μέσα), Ανθολογία, φ.
167r - Harleian MS. 1613, ΙΣΤ'-ΙΖ', Κεκραγάρια, Αναστασιματάριον, Εωθινά
Λέοντος, Στιχηράριον Τριωδίου, Ανθολογία, φ. 276α - Ι.Μ.Αγίου Στεφάνου 127,
ΙΗ'αι. (γ' τέταρτο), Πανδέκτη, χγφ πιθανόν του Δανιήλ Πρωτοψάλτου, φ. 320β -
Κουτλουμουσίου 446, ΙΗ' αι. (1757), χγφ. Θεοκλήτου μοναχού, Παπαδική Νέα, φ.
269v - Ξηροποτάμου 229, ΙΗ' αι. (α' ήμισυ), Ανθολογία- Μαθηματάριον, φ.105v -
Δοχειαρίου 332, ΙΗ' αι.(1760-,αψξδ'),χγφ. Παισίου ιερομονάχου, Ανθολογία, φ. 281r
- Ξηροποτάμου 317, ΙΗ' αι. (αρχαί), Ανθολογία, φ. 232r - Ιβήρων 1010, ΙΗ'αι.(1755),
Παπαδική (Ανθολογία), χγφ. Θεοκλήτου μοναχού, φ. 526 - Σινά 1295, ΙΗ' (αρχές),
Ανθολογία- Μαθηματάριον,φ. 222v φ. 223r - Σινά 1299, ΙΗ' (1715), Παπαδική, χγφ.
Αθανασίου ιερομονάχου εκ Μουδανιών, φ. 339r - Ιβήρων 1003, ΙΗ'αι.(α' ήμισυ),
Ανθολογία,φ. 132r - Ι. Μονή Αγίου Στεφάνου 19, ΙΗ' αι. (α' ήμισυ), Παπαδική, φ.
424α- Ι. Μονή Αγίου Στεφάνου 52, ΙΗ' αι. (1743), Παπαδική, χγφ. Ιωάννου
Πρωτοψάλτου, φ. 345α - Ιβήρων 993, ΙΖ' αι. (μέσα), χγφ. Κοσμά Μακεδόνας,
Ανθολογία- Μαθηματάριον, φ. 165r - Ιβήρων 970, ΙΖ' αι. (1686), χγφ. Κοσμά
Μακεδόνας, Παπαδική, φ. 206v - Ιβήρων 951, ΙΖ' αι. (β' ήμισυ), χγφ. Γερμανού Ν.
Πατρών, Ανθολογία, φ. 105r - Ιβήρων 961, ΙΖ' αι. (τέλη), χγφ. μαθητού τινός

¹⁰² Χρειάζεται περαιτέρω έρευνα επί των χειρογράφων, ώστε να διαπιστωθεί αν πρόκειται για εξήγηση στο μέλους του Κλαδά από τον Μανουήλ Χρυσάφη ή αν πρόκειται για τη σύνθεση του Κλαδά αυτήν καθ' εαυτή.

Χρυσάφου του νέου, Ανθολογία- (Παπαδική),φ. 149v - Γρηγορίου 5, ΙΖ' αι. (τέλη), Ανθολογία, φ. 217r -

17δ. Ήχος πλ. Β' (νενανω)

Ι.Μ.Μεταμορφώσεως 192, ΙΕ' αι. (μέσα), Παπαδική (ακέφαλη) Μαθηματάριον, φ. 174α- Ιβήρων 1120, ΙΕ' αι.(1458), Παπαδική Μανουήλ Χρυσάφη, χγφ. Μανουήλ Χρυσάφη, φ. 572r - Ι. Μονή Βαρλαάμ 210, ΙΣΤ' αι.(αρχές), Ανθολογία, φ. 44α - Ιβήρων 1096, ΙΖ' αι.(τέλη), Ανθολογία,φ. 145r - Ιβήρων 1183, ΙΖ' αι.(1692), Ανθολογία (Παπαδική),χγφ. Κοσμά Μεκαδόνας, φ. 151v - Δοχειαρίου 324, ΙΖ' αι.(1686), χγφ. Κοσμά Μακεδόνας, Ανθολογία, φ. 165v - Δοχειαρίου 357, ΙΖ' αι. (αρχαί), Ανθολογία, φ. 133r - Δοχειαρίου 369, ΙΖ' αι. (αρχαί), Ανθολογία-Αναστασιματάριον (παλαιόν), φ. 92r - Δοχειαρίου 386, ΙΖ' αι. (μέσα), Ανθολογία, φ. 227r - Παντελεήμονος 959, ΙΖ' αι. (τέλη), Ανθολογία, φ. 94v - Ιβήρων 951, ΙΖ' αι. (β' ήμισυ), χγφ. Γερμανού Ν. Πατρών, Ανθολογία, φ. 105r - Ιβήρων 970, ΙΖ' αι. (1686), χγφ. Κοσμά Μακεδόνας, Παπαδική, φ. 207r - Ιβήρων 993, ΙΖ' αι. (μέσα), χγφ. Κοσμά Μακεδόνας, Ανθολογία- Μαθηματάριον, φ. 166v - Ιβήρων 1010, ΙΗ' αι.(1755), Παπαδική (Ανθολογία), χγφ. Θεοκλήτου μοναχού, φ. 526 - Δοχειαρίου 332, ΙΗ' αι.(1760-,αψξδ'),χγφ. Παισίου ιερομονάχου, Ανθολογία, φ. 280v - Κουτλουμουσίου 446, ΙΗ' αι. (1757), χγφ. Θεοκλήτου μοναχού, Παπαδική Νέα, φ. 269r - Κουτλουμουσίου 536, ΙΗ' αι. (μέσα), Ανθολογία, φ. 152v - Harleian MS. 1613, ΙΣΤ'-ΙΖ', Κεκραγάρια, Αναστασιματάριον, Εωθινά Λέοντος, Στιχηράριον Τριωδίου, Ανθολογία, φ. 276α

17ε. Ήχος Βαρύς

Ιβήρων 1120, ΙΕ' αι.(1458), Παπαδική Μανουήλ Χρυσάφη, χγφ. Μανουήλ Χρυσάφη, φ. 572r - Ιβήρων 1034, ΙΖ' αι.(μέσα), Ανθολογία,φ. 149r - Ιβήρων 1096, ΙΖ' αι.(τέλη), Ανθολογία,φ. 146r - Ιβήρων 1198, ΙΖ' αι.(α' τέταρτον), Αναστασιματάριον και Παπαδική,χγφ. Γαβριήλ ιερομονάχου εκ της μονής του Προδρόμου, φ.229r - Δοχειαρίου 324, ΙΖ' αι.(1686), χγφ. Κοσμά Μακεδόνας, Ανθολογία, φ. 166r - Παντελεήμονος 959, ΙΖ' αι. (τέλη), Ανθολογία, φ. 95r - Σταυρονικήτα 165, ΙΖ' αι. (περί 1665-1685), χγφ. Κοσμά Μακεδόνας, Ανθολογία- Αναστασιματάριον (Χρυσάφου του νέου), φ. 343v - Ιβήρων 970, ΙΖ' αι. (1686), χγφ. Κοσμά Μακεδόνας, Παπαδική, φ. 207v - Ιβήρων 993, ΙΖ' αι. (μέσα), χγφ. Κοσμά Μακεδόνας, Ανθολογία-Μαθηματάριον, φ. 168v -- Ιβήρων 1010, ΙΗ' αι.(1755), Παπαδική (Ανθολογία), χγφ. Θεοκλήτου μοναχού, φ. 529 - Ξηροποτάμου 317, ΙΗ' αι. (αρχαί), Ανθολογία, φ. 232r- Ξηροποτάμου 368, ΙΗ' αι. (τέλη), Ανθολογία, φ. 92r - Δοχειαρίου 332, ΙΗ' αι.(1760-,αψξδ'),χγφ. Παισίου ιερομονάχου, Ανθολογία, φ. 282v - Κουτλουμουσίου 446, ΙΗ' αι. (1757), χγφ. Θεοκλήτου μοναχού, Παπαδική Νέα, φ. 271r

17στ. Ήχος Πλάγιος Δ'

Σινά 1283, ΙΖ' (γ' τέταρτο), Ανθολογία, χγφ αδήλου μαθητή Μπαλασίου ιερέως, φ.121v

18. Μάρκος εκ της μονή των Ξανθοπούλων/ Μάρκος Ευγενικός/ Ιερομόναχος /Κορίνθου (αρχές ΙΕ'αι. – γ' τέταρτο ΙΕ'αι.)

Ο Μάρκος Ευγενικός, ιερομόναχος στη μονή των Ξανθοπούλων¹⁰³ και μετέπειτα μητροπολίτης Κορίνθου¹⁰⁴, υπήρξε μαθητής του Δομεστικού Θεοδώρου του Κατακαλών. Σπουδαίος μελοποιός και εκκλησιαστικός άνδρας¹⁰⁵. Έχει μελοποιήσει εκτός των άλλων τρία Κοινωνικά “ Γεύσασθε” σε Α' ήχο τετράφωνο, σε Γ' και σε πλ. Δ'.

18α. Ήχος Α' (τετράφωνος)

Σινά 1283, ΙΖ' (γ' τέταρτο), Ανθολογία, χγφ αδήλου μαθητή Μπαλασίου ιερέως, φ.119r - Ι. Μονή Αγίου Στεφάνου 19, ΙΗ' αι. (α' ήμισυ), Παπαδική, φ. 422β - Γρηγορίου 5, ΙΖ' αι. (τέλη), Ανθολογία, φ. 217r - Ι. Μονή Αγίου Στεφάνου 52, ΙΗ' αι. (1743), Παπαδική, χγφ. Ιωάννου Πρωτοψάλτου, φ. 344β - Ι.Μ.Αγίου Στεφάνου 127, ΙΗ' αι. (γ' τέταρτο), Πανδέκτη, χγφ πιθανόν του Δανιήλ Πρωτοψάλτου, φ. 320α - Σινά 1299, ΙΗ' (1715), Παπαδική, χγφ. Αθανασίου ιερομονάχου εκ Μουδανιών, φ. 338v - Δοχειαρίου 337, ΙΗ' αι., χγφ. Δημητρίου Λώτου, Ανθολογία (παλαιών διδασκάλων) - Ιβήρων 998, ΙΗ' αι. (μέσα), Ανθολογία, φ. 166v

18β. Ήχος Γ'

Ιβήρων 1120, ΙΕ' αι.(1458), Παπαδική Μανουήλ Χρυσάφη, χγφ. Μανουήλ Χρυσάφη, φ. 572r - Δοχειαρίου 324, ΙΖ' αι.(1686), χγφ. Κοσμά Μακεδόνας, Ανθολογία, φ. 164v - Ιβήρων 993, ΙΖ' αι. (μέσα), χγφ. Κοσμά Μακεδόνας, Ανθολογία- Μαθηματάριον, φ. 164v -

18γ. Ήχος πλ. Δ'

Mayer 12053, ΙΖ' αι., Ανθολογία Θείας Λειτουργίας, χγφ. Γερασίμου Υαλινά, φ. 543β

¹⁰³ Ιβήρων 1076, Παπαδική [Πανδέκτη], ΙΗ' αι. (τέλη), φ. 30r, Παρατίθεται η ενότης του Μακάριος ανήρ [...] Μάρκου του Ευγενικού εκ της Μονής των οσιοτάτων Ξανθοπούλων

¹⁰⁴ Διονυσίου 570, τέλη ΙΕ' αι., Θεωρητικάί πραγματικά- Μαθηματάριον, φ. 194r Του εκ της μονής των Ξανθοπούλων κυρού Μάρκου μητροπολίτου Κορίνθου, φ. 197r Μάρκου μητροπολίτου Κορίνθου

¹⁰⁵ Χατζηγιακουμή Μ., ο.π., σ.σ. 337-338

Δ. ΙΣΤ΄ ΑΙΩΝΑΣ

19. Αντώνιος Επισκοπόπουλος (β΄ τέταρτο- τέλη ΙΣΤ΄)

Ο Αντώνιος Επισκοπόπουλος υπήρξε μία από τις σημαντικότερες φυσιογνωμίες της κρητικής ψαλτικής παράδοσης. Καταγόταν από το Ρέθυμνο και διετέλεσε Πρωτοψάλτης Κυδωνίας (Χανίων). Προκειμένου να εξασφαλίσει τα προς το ζην, όντας μορφωμένος άνθρωπος, αντέγραφε κώδικες¹⁰⁶. Η ενασχόλησή του με τη συγγραφή και τη σύνθεση τον οδήγησε στη Βενετία, όπου φαίνεται να παρέμεινε για μεγάλα χρονικά διαστήματα. Έχει μελοποιήσει εκτός των Χερουβικών, του Συμβόλου της Πίστεως, Αλληλουαρίων και άλλων μελών, ένα Κοινωνικό «Γεύσασθε» σε Α΄ ήχο.

19α. Ήχος Α΄

Mayer 12053, ΙΖ΄αι., Ανθολογία Θείας Λειτουργίας, χγφ. Γερασίμου Υαλινά, φ.538α

20. Βενέδικτος Επισκοπόπουλος (μέσα ΙΣΤ΄- αρχαί ΙΖ΄αι.)

Ο Βενέδικτος Επισκοπόπουλος ήταν υιός του Βενέδικτου Επισκοπόπουλου· αναφέρεται ως πρωτοπαπάς Ρηθύμνης και δάσκαλος του Δημητρίου Ταμιά. Φαίνεται να διετέλεσε ψάλτης στον ναό του Αγ. Γεωργίου στη Βενετία και στη Σικελία. Ο βίος και η πολιτεία θίγεται εκτενέστερα στο έργο του Εμμανουήλ Γιαννόπουλου «Η άνθηση της ψαλτικής τέχνης στην Κρήτη»¹⁰⁷. Έχει μελοποιήσει εκτός των Πολυελέων, Χερουβικών, Τρισαγίων και άλλων, ένα Κοινωνικό «Γεύσασθε» σε Α΄ ήχο.

20α. Ήχος Α΄

Σινά 1440, ΙΖ΄αι. (β΄ μισό), Ανθολογία, φ. 269r

¹⁰⁶ Ο.π., Γιαννόπουλου Στ. Εμμανουήλ, σ.σ. 143-151

¹⁰⁷ Ο.π., Γιαννόπουλου Εμμ, σ. σ. 176

21. Δημήτριος Ταμίας (δ' τέταρτο ΙΣΤ'- μέσα ΙΖ')

Ο Δημήτριος Ταμίας όπως προαναφέρθηκε υπήρξε μαθητής του Βενέδικτου Επισκοπόπουλου και έχαιρε της εκτίμησης των συμπατριωτών του λόγω της παιδείας του αλλά και των μουσικών του ικανοτήτων. Στις 8 Ιουνίου του 1610, ως διάκονος αναλαμβάνει την πρωτοψαλτία στον Χάνδακα Κρήτης¹⁰⁸. Μαθητής του ήταν ο ιερομόναχος Γεράσιμος Υαλινάς. Ο Δημήτριος Ταμίας είναι ποιητής του καλλωπισμένου Στιχηραρίου του ενιαυτού, του Τριωδίου και του Πεντηκοσταρίου και έχει παραδώσει πολλά μουσικά χειρόγραφα¹⁰⁹. Έχει μελοποιήσει το Κοινωνικό "Γεύσασθε" στους ήχους Α', πλ. Β', Βαρύ και πλ. Δ'.

21α. Ήχος Α'

Mayer 12053, ΙΖ'αι., Ανθολογία Θείας Λειτουργίας, χγφ. Γερασίμου Υαλινά, φ. 534β

21β. Ήχος πλ. Β'

Mayer 12053, ΙΖ'αι., Ανθολογία Θείας Λειτουργίας, χγφ. Γερασίμου Υαλινά, φ.532^α, φ. 542β

21γ. Ήχος Βαρύς

Mayer 12053, ΙΖ'αι., Ανθολογία Θείας Λειτουργίας, χγφ. Γερασίμου Υαλινά, φ. 531α

21δ. Ήχος πλ. Δ'

Mayer 12053, ΙΖ'αι., Ανθολογία Θείας Λειτουργίας, χγφ. Γερασίμου Υαλινά, φ. 543β

22. Ιγνάτιος μοναχός Φριέλως (δ' τέταρτο ΙΣΤ'αι. – μέσα ΙΖ'αι.)

Στοιχεία σχετικά με τον βίο του Ιγνατίου Φριέλως, αποκομίζουμε ελάχιστα από τις πηγές. Παρουσιάζεται ως Κρής μελοποιός. Το όνομά του ήταν Ιωάννης και μετά την μοναχική του ονομάστηκε Ιγνάτιος και διέμεινε στη

¹⁰⁸ Παναγιωτάκη Μ. Νικολάου, *Η μουσική στην Κρήτη κατά τη Βενετοκρατία- Μαρτυρίες, «Θησαυρίσματα»* 20, σ.σ. 125-126

¹⁰⁹ Ο.π., Γιαννόπουλου Εμμ., σ.σ. 193-198

μονή Απεζανών. Το έργο του περιλαμβάνει ιδιαίτερες μελοποιήσεις, όσον αφορά σε χρήση αναποδισμών στα Χερουβικά και σε προσθήκη φράσεων στα Κοινωνικά¹¹⁰. Ένα από αυτά τα Κοινωνικά είναι και το παρόν σε Α΄ ήχο, όπως δηλώνεται, «μετά στίχων».

22α. Ήχος Α΄

Mayer 12053, ΙΖ΄αι., Ανθολογία Θείας Λειτουργίας, χγφ. Γερασίμου Υαλινά, φ. 535β - Mayer 12053, ΙΖ΄αι., Ανθολογία Θείας Λειτουργίας, χγφ. Γερασίμου Υαλινά, φ. 536β μετά στίχων του Ιγνατίου μοναχού Φριέλου α΄

23. Ιωάσαφ ο Κουκουζέλης (β΄ ήμισυ ΙΣΤ΄- α΄ έταρτο ΙΖ΄)

Δεν σώζονται πολλά στοιχεία για τον βίο του Ιωάσαφ τον νέου Κουκουζέλη. Οι πηγές βεβαιώνουν ότι επρόκειτο περί ενός άριστου μουσικού, καλλιγράφου και μελοποιού¹¹¹. Επίσης, πως έχει αντιγράψει έναν ογκωδέστατο τόμο της Παλαιάς Παπαδικής. Έχει μελοποιήσει τον Χερουβικό ύμνο των Προηγιασμένων, Θεοτοκία, τον Κοινωνικό ύμνο «Αινείτε» και των Προηγιασμένων σε Α΄ ήχο.

23α. Ήχος Α΄ (τετράφωνος)

Ι.Μ.Μεταμορφώσεως 101, ΙΖ΄αι. (αρχές), Ανθολογία, φ. 115β - Add. 19456, ΙΗ΄(β΄-γ΄ τέταρτο), Προθεωρία, Ανθολογία, χγφ. Μιχαήλ ιερέως, Λάμπρου Ζαχοπούλου και άλλων, φ.80α

Ε. ΙΖ΄ ΑΙΩΝΑΣ

24. Αρσένιος επίσκοπος Κυδωνίας (περίπου μέσα ΙΖ΄ αι.- 1706-07)

¹¹⁰ Βλ. Γιαννόπουλου Στ. Εμμανουήλ, σ.234-237

¹¹¹ Βλ. Παπαδόπουλου Ι. Γεωργίου, σ.157

Ο Αρσένιος επίσκοπος Κυδωνίας ανήκει στους μουσικούς που σχετίζονται με την Κρήτη, οι οποίοι δεν περιλαμβάνουν στα χειρόγραφα τους το έργο των σημαντικών μελοποιών της Κρήτης πριν το 1669. Είναι Λημναίος στην καταγωγή και έλαβε την μουσική του παιδεία στην Κωνσταντινούπολη¹¹². Υπάρχουν δύο αυτόγραφα των ετών 1698 και 1700¹¹³. 'Μελοποιός Δοξολογιών, του Δύναμις του Σταυρού και ενός Κοινωνικού "Γεύσασθε" σε ήχο Δ'. Στον κώδικα Ι.Μονής Αγίου Στεφάνου 62, δηλώνεται ως ήχος ο Δ' τετράφωνος.

24α. Ήχος Δ'

Ι.Μ.Μεταμορφώσεως 295, ΙΗ' αι. (β' ήμισυ), Ανθολογία [Άπαντα Αναστασίου Ραψανιώτου (429-597)], φ. 277 - Ι.Μ.Αγίου Στεφάνου 62, ΙΗ' αι. (μέσα), Αναστασιματάριον (Χρυσάφου του νέου), Ανθολογία, φ. 272β, ήχος

25. Ανδρέας ιερέας ο Μοροτζανέτης (1644- τέλη ΙΖ' αι.)

Ο Ανδρέας ιερέας ο Μοροτζανέτης, ανήκει στους Κρήτες μελουργούς. Δηλώνεται ως εφημέριος του Ι. ναού Αγ. Γεωργίου του Τρουλωτού και ως Πρωτοψάλτης στον Χάνδακα μετά το θάνατο του Ταμιά μετά το 1662¹¹⁴. Εκτός των άλλων συνθέσεων έχει γράψει τρία Κοινωνικά "Γεύσασθε" στους ήχους Γ', πλ.Β' και Βαρύ.

25α. Ήχος Γ'

Mayer 12053, ΙΖ' αι., Ανθολογία Θείας Λειτουργίας, χγφ. Γερασίμου Υαλινά, φ. 538β

25β. Ήχος πλ. Β'

Mayer 12053, ΙΖ' αι., Ανθολογία Θείας Λειτουργίας, χγφ. Γερασίμου Υαλινά, φ.541β

25γ. Ήχος Βαρύς

Mayer 12053, ΙΖ' αι., Ανθολογία Θείας Λειτουργίας, χγφ. Γερασίμου Υαλινά, φ.543α

¹¹² Βλ. Γιαννόπουλου Στ. Εμμανουήλ, σ.σ. 282-283

¹¹³ Χατζηγιακουμή Κ. Μανόλη, *Μουσικά χειρόγραφα Τουρκοκρατίας*, σ. 268

¹¹⁴ Ο.π., σ. 247-248

26. Γερμανός Νέων Πατρών (αρχές β' τετάρτου-μέσα δ' τετάρτου ΙΖ')

Ο Γερμανός Νέων Πατρών κατατάσσεται στην «...τετρανδρία των μεγαλοφυών μελοποιών..», μαζί με τον Παναγιώτη Χρυσάφη τον νέο, τον Μπαλάση και τον Πέτρο Μπερεκέτη¹¹⁵. Γεννήθηκε στον Θεσσαλικό Τύρναβο και ενθρονίστηκε μητροπολίτης στη μητρόπολη Υπάτης¹¹⁶. Στην Κωνσταντινούπολη μαθήτευσε δίπλα στον Χρυσάφη το νέο και είχε μαθητές τον Μπαλάση και τον Κοσμά Ιβηρίτη τον Μακεδόνα. Έπειτα μετέβη στην Βλαχία όπου δίδαξε τη μουσική τέχνη, με εξαίρετο μαθητή τον Γιωβάσκο Βλάχο. Τα έργα του είναι πολυάριθμα και εξ' αυτών το σημαντικότερο ο εκ νέου καλλωπισμός του Στιχηραρίου¹¹⁷. Στους κώδικες Ιβήρων 1183 και Ξηροποτάμου 229, δηλώνεται το Κοινωνικό των Προηγιασμένων ως καλλωπισμός του Νέων Πατρών Γερμανού. Στον κώδικα Ιβήρων 1183 γίνεται λόγος για καλλωπισμό στη σύνθεση του Κάρυκος, ενώ στον Ξηροποτάμου 229 δεν αναφέρεται κάτι παρόμοιο. Επομένως, χρειάζεται περαιτέρω έρευνα για το αν πρόκειται περί καλλωπισμού της συνθέσεως του Θεοφάνη Καρύκη.

26α. Ήχος Α'

Ξηροποτάμου 229, ΙΗ' αι. (α' ήμισυ), Ανθολογία- Μαθηματάριον, φ. 105ν καλλωπισμός του Νέων Πατρών - Ιβήρων 1183, ΙΖ' αι.(1692), Ανθολογία (Παπαδική), χγφ. Κοσμά Μεκαδόνας, φ. 150r Θεοφάνους του Κάρυκος· καλλώπισμα του Νέων Πατρών [Γερμανού]

27. Κοσμάς Μακεδών και Ιβηρίτης (β' τέταρτο ΙΖ' - 1692)

Ο Κοσμάς Ιβηρίτης απετέλεσε εξέχουσα προσωπικότητα στο χώρο της Ψαλτικής Τέχνης του ΙΖ' αι. Δομέστικος της μονής Ιβήρων του Αγίου όρους, δημιούργησε την ιβηρική ψαλτική παράδοση η οποία επηρέασε την αγιορείτικη ψαλτική παράδοση του ΙΖ' αι.¹¹⁸ Διδάσκεται την Ψαλτική στην Κωνσταντινούπολη, από τον Γερμανό Νέων Πατρών, με συμφοιτητή τον Μπαλάση ιερέα¹¹⁹. Εκτός των άλλων, συνέθεσε και πλήρες Ειρημολόγιο,

¹¹⁵ Στάθη Θ. Γρηγορίου, *Οι αναγραμματισμοί...*, ο.π., σ. 132

¹¹⁶ Βλ. Καραγκούνη Χαρ. Κωνσταντίνου, σ. 349

¹¹⁷ Ο.π., σ.350

¹¹⁸ Ζησίμου Δ. Γεωργίου, *Κοσμάς Ιβηρίτης και Μακεδών- Δομέστικος της μονής των Ιβήρων*, Αθήνα 2007, σ.σ. 39-41, 51

¹¹⁹ Ιβήρων 970, φ. 166α : «Μπαλασίου ιερέως του αυτού μαθητού [Γερμανού] και ημετέρου συμφοιτητού»

διαφορετικό από αυτό του Μπαλασίου¹²⁰. Έχει μελοπήσει επίσης, τον Κοινωνικό ύμνο της Προηγιασμένης λειτουργίας, σε Α', πλ. Α' και πλ. Δ' ήχο.

27α. Ήχος Α'

Ιβήρων 1183, ΙΖ'αι.(1692), Ανθολογία (Παπαδική), χγφ. Κοσμά Μεκαδόνας, φ.150ν

27β. Ήχος πλ. Α'

Φιλοθέου 133, ΙΖ'αι. (τέλη), Ανθολογία, φ. 151ν

27γ. Ήχος πλ. Δ'

Δοχειαρίου 324, ΙΖ' αι.(1686), χγφ. Κοσμά Μακεδόνας, Ανθολογία, φ. 166ν - Σταυρονικήτα 165, ΙΖ' αι. (περί 1665-1685), χγφ. Κοσμά Μακεδόνας, Ανθολογία- Αναστασιματάριον (Χρυσάφου του νέου), φ. 344ν - Ιβήρων 970, ΙΖ' αι. (1686), χγφ. Κοσμά Μακεδόνας, Παπαδική, φ. 207ν

28. Μπαλάσης ιερέας (α' τέταρτο ΙΖ'- 1700?)

Όπως προαναφέρθηκε¹²¹, ο Στάθης Γρ. τοποθετεί τον Μπαλάση ιερέα στην «..τετρανδρία των μεγαλοφυών μελοποιών». Σπουδαία μουσική προσωπικότητα του ΙΖ' αι., οφικιάλιος του Οικουμενικού Πατριαρχίου, μαθητής του Γερμανού νέων Πατρών¹²² και συμφοιτητής του Κοσμά Μακεδόνας¹²³. Δύο από τα σημαντικότερα έργα που μας παρέδωσε είναι ο καλλωπισμός του Ειρμολογίου, το οποίο ψάλλεται ως τις ημέρες μας και ψάλλεται συντετμημένο από τον Πέτρο Πελοποννήσιο¹²⁴ καθώς και οι Καλοφωνικοί Ειρμοί. Είναι ο πρώτος που μέλισε αργές Δοξολογίες και

¹²⁰ Στάθη Θ. Γρηγορίου, *Η Δεκαπεντασύλλαβος Υμνογραφία εν τη Βυζαντινή Μελοποιία*, Αθήναι 1977, σ. 196

¹²¹ Πρβλ. στην ίδια ενότητα παραπάνω 'Γερμανός Νέων Πατρών'

¹²² Πρβλ. 'Γερμανός Νέων Πατρών'

¹²³ Πρβλ. στην ίδια ενότητα 'Κοσμάς Ιβηρίτης'

¹²⁴ Βλ. Παπαδόπουλου Ι. Γεωργίου, σ. 153 και Καραγκούνη Χαρ. Κωνσταντίνου, σ. 363

έγραψε Πολυχρόνια για όλους τους Πατριάρχες¹²⁵. Συνέγραψε επίσης και δύο Κοινωνικά “Γεύσασθε” σε Α΄ ήχο τετράφωνο και σε Δ΄ ήχο.

28α. Ήχος Α΄ (τετράφωνος)

Ι.Μ.Μεταμορφώσεως 92, ΙΗ΄ αι. (1772), Ανθολογία της Παπαδικής χγφ. Γαβριήλ ιεροδιακόνου, φ.164β - Ι. Μονή Αγίου Στεφάνου 19, ΙΗ΄ αι. (α΄ ήμισυ), Παπαδική, 422α - Ι. Μονή Αγίου Στεφάνου 52, ΙΗ΄ αι. (1743), Παπαδική, χγφ. Ιωάννου Πρωτοψάλτου, φ. 345α - Κουτλουμουσίου 397, ΙΗ΄ αι. (μέσα), Ανθολογία, φ. 243r - Ι.Μ.Αγίου Στεφάνου 127, ΙΗ΄αι. (γ΄ τέταρτο), Πανδέκτη, χγφ πιθανόν του Δανιήλ Πρωτοψάλτου, φ.322α - Σινά 1264, ΙΗ΄(α΄ μισό), Αναστασιματάριον (Χρυσάφη του νέου), Ανθολογία, φ. 213r - Σινά 1299, ΙΗ΄ (1715), Παπαδική, χγφ. Αθανασίου ιερομονάχου εκ Μουδανιών, φ. 340r - Ιβήρων 1140, ΙΗ΄αι.(β΄ ήμισυ), Ανθολογία, φ. 303v - Ιβήρων 1978, ΙΗ΄αι.(β΄ τέταρτον), Παπαδική εγκόλπιος,φ. 426r - Ξηροποτάμου 313, ΙΗ΄ αι. (1794), Ανθολογία, φ. 335v - Ξηροποτάμου 323, ΙΗ΄ αι. (1708),χγφ. Παύλου ιερέως, Ανθολογία, φ. 196v - Ξηροποτάμου 229, ΙΗ΄ αι. (α΄ ήμισυ), Ανθολογία- Μαθηματάριον, φ. 105v - Ξηροποτάμου 380, ΙΗ΄ αι. (1759), χγφ. Λαυρεντίου ιερομονάχου, Παπαδική, , φ. 478v - Δοχειαρίου 338, ΙΗ΄ αι. (1767), χγφ. Δημητρίου Λώτου, Ανθολογία (νεωτέρων διδασκάλων), φ. 308v - Ξενοφώντος 123, ΙΗ΄αι. (β΄ ήμισυ), χγφ. Δμασκηνού Αγραφορενδιώτη, Ανθολογία, φ. 586 - Παντελεήμονος 901, ΙΗ΄αι. (1734), Ανθολογία (Λειτουργίας)- Μαθηματάριον, χγφ. Γερμανού Ολυμπιώτου, φ. 91r - Παντελεήμονος 972, ΙΗ΄αι. (μέσα), Ανθολογία (Παπαδική), φ. 345r - Γρηγορίου 14, ΙΗ΄ αι. (β΄ τέταρτον), Ανθολογία, φ. 289r - Γρηγορίου 31, ΙΗ΄ αι. (β΄ ήμισυ), Αναστασιματάριον (Χρυσάφη του νέου)- Ανθολογία, φ. 193v - Γρηγορίου 39 [46], ΙΗ΄ αι. (α΄ ήμισυ), Ανθολογία, φ. 435r - Αγίου Παύλου 98, ΙΗ΄ αι. (περί τα μέσα), Ανθολογία- Παπαδική, Μπαλασίου, φ. 570 - Κουτλουμουσίου 397, ΙΗ΄ αι. (μέσα), Ανθολογία, φ. 243r - Ιβήρων 987, ΙΗ΄ αι. (μετά το 1731), Παπαδική, φ. 470r - Ι.Μ.Αγίου Στεφάνου 62, ΙΗ΄αι. (μέσα), Αναστασιματάριον (Χρυσάφου του νέου), Ανθολογία, φ. 271α

28β. Ήχος Δ΄

Ξηροποτάμου 307, ΙΗ΄ αι. (1767 και 1770), χγφ. Αναστασίου Βαία, Παπαδική, φ. 399v - Σταυρονικήτα 164, ΙΗ΄ αι. (1749), Αναστασιματάριον, Χρυσάφου νέου- Ανθολογία, φ. 288v

29. Μανουήλ εκ Θεσσαλονίκης ο Γούτας (τέλη ΙΖ΄- αρχές ΙΗ΄)

Για τον βίο του Μανουήλ Γούτα εκ Θεσσαλονίκης δεν έχουμε αρκετά στοιχεία. Μνημονεύεται περισσότερο ως συνθέτης και λιγότερο ως

¹²⁵ Βλ. Καραγκούνη Χαρ. Κωνσταντίνου, σ. 363

γραφέας¹²⁶. Ο κώδικας Ιβήρων 1094¹²⁷ αποτελεί χειρόγραφο του Μανουήλ, ο οποίος φέρεται ως πρωτοψάλτης Θεσσαλονίκης. Στον κώδικα Ξηροποτάμου 305 δηλώνεται ως 'Μανουήλ Θετταλός'¹²⁸. Όσον αφορά στο έργο του φαίνεται να έχει γράψει καλοφωνικούς ειρμούς¹²⁹, Κεκραγάρια¹³⁰, Κρατήματα¹³¹ και εκτός των άλλων δύο Κοινωνικά " Γεύσασθε" σε Γ' και Δ' ήχο.

29α. Ήχος Γ'

Σινά 1270, ΙΗ' (αρχές-α' μισό), Ανθολογία, φ. 116ν - Ιβήρων 1010, ΙΗ' αι.(1755), Παπαδική (Ανθολογία), χγφ. Θεοκλήτου μοναχού, φ. 530 - Δοχειαρίου 332, ΙΗ' αι.(1760-αψξδ'), χγφ. Παισίου ιερομονάχου, Ανθολογία, φ. 283r - Κουτλουμουσίου 446, ΙΗ' αι. (1757), χγφ. Θεοκλήτου μοναχού, Παπαδική Νέα, φ. 271ν

29β. Ήχος Δ'

Αγίου Παύλου 132, ΙΗ' αι. (1774), χγφ. Δημητρίου Λώτου, Παπαδική, φ. 772 - Σταυρονικήτα 166, ΙΗ' αι. (1705), Ανθολογία, φ. 81r - Ξηροποτάμου 305, ΙΗ' αι. (τέλη -αρχαί ΙΘ'), χγφ. Δαμασκηνού Αγραφορενδινιώτη, Ανθολογία, φ. 274r

30. Πέτρος Μπερεκέτης (γ' τέταρτο ΙΖ' -α' τέταρτο ΙΗ')

Ο Πέτρος ο Μπερεκέτης ανήκει κι εκείνος στην «τετρανδρία των μεγαλοφυών μελοποιών, κατά τον Στάθη Γρ¹³². Πέτρος Γκουσπάζογλου Βυζάντιος, Κωνσταντινουπολίτης, γνωστός ως Μπερεκέτης¹³³ (από το τούρκικο bereket που σημαίνει αφθονία), διδάχθηκε μουσική στην

¹²⁶ Χατζηγιακουμής Κ. Μανόλης, *Η Εκκλησιαστική Μουσική του Ελληνισμού μετά την άλωση (1453-1820) – Σχεδιάγραμμα Ιστορίας*, Αθήναι 1999, σ. 63

¹²⁷ Ιβήρων 1094, ΙΗ' αι. (1700-1710), Ανθολόγιον Στιχηραρίου ή Δοξαστάριον Γερμανού Νέων Πατρών, χγφ. Μανουήλ πρωτοψάλτου Θεσσαλονίκης

¹²⁸ Ξηροποτάμου 305, ΙΗ' αι. (τέλη -αρχαί ΙΘ'), χγφ. Δαμασκηνού Αγραφορενδινιώτη, Ανθολογία, φ. 274r Μανουήλ Θετταλού ήχος δ' Γεύσασθε

¹²⁹ Ιβήρων 1003, ΙΗ' αι. (α' ήμισυ), Ανθολογία, φ. 270ν - Ιβήρων 1126, ΙΘ' αι. (περί το 1810), Ανθολογία, φ. 89r

¹³⁰ Ιβήρων 1132, ΙΗ' αι. (β' ήμισυ), φ. 28r

¹³¹ Ιβήρων 1148, ΙΗ' αι. (1732), Αναστασιματάριον Χρυσάφη του νέου- Ανθολογία, φ. 301ν

¹³² Βλ. Στάθη Θ. Γρηγορίου, *Οι αναγραμματισμοί...*, σ. 132

¹³³ Βλ. Καραγκούνη Χαρ. Κωνσταντίνου, σ. 396

Κωνσταντινούπολη και στο Άγιον Όρος δίπλα στον μουσικό Δαμιανό τον Βατοπαιδηγό και διετέλεσε Πρωτοψάλτης στον Ιερό ναό Αγίου Κωνσταντίνου Υψωμαθειών¹³⁴. Μελοποιός πολυελέων, δοξολογιών, πασαπνοαρίων, Κοινωνικών (ένα εκ των οποίων είναι το “Γεύσασθε” σε ήχο Δ’), του δίχορου «Θεοτόκε Παρθένη» μετά κρατήματος και Χερουβικών¹³⁵. Είναι ευρέως γνωστός για τους Καλοφωνικούς του Ειρμούς.

30α. Ήχος Δ’

Ι.Μ.Μεταμορφώσεως 92, ΙΗ’ αι. (1772), Ανθολογία της Παπαδικής χγφ. Γαβριήλ ιεροδιακόνου, φ.164β - Ι.Μ.Μεταμορφώσεως 305, ΙΗ’ αι. (μέσα), Αναστασιματάριον (Χρυσάφου νέου, Ανθολογία, φ.57β - Ι. Μονή Αγίου Στεφάνου 19, ΙΗ’ αι. (α’ ήμισυ), Παπαδική, φ. 422α - Ι.Μ. Αγίου Στεφάνου 55, ΙΗ’ αι. (1733), Παπαδική, φ. 310β - Ι.Μ.Αγίου Στεφάνου 62, ΙΗ’ αι. (μέσα), Αναστασιματάριον (Χρυσάφου του νέου), Ανθολογία, φ. 273β - Κουτλουμουσίου 397, ΙΗ’ αι. (μέσα), Ανθολογία, φ. 244r - Ι.Μ.Αγίου Στεφάνου 127, ΙΗ’ αι. (γ’ τέταρτο), Πανδέκτη, χγφ πιθανόν του Δανιήλ Πρωτοψάλτου, φ.322α - Σινά 1264, ΙΗ’(α’ μισό), Αναστασιματάριον (Χρυσάφη του νέου), Ανθολογία, φ. 213v - Σινά 1307, ΙΗ’ (1768), Αναστασιματάριον Χρυσάφη του νέου- Ανθολογία, χγφ. Μιχαήλ Δράκου του εξ Αδριανουπόλεως φ. 52v - Ιβήρων 1028, ΙΗ’ αι.(β’ ήμισυ), Ανθολογία, φ. 161r - Ιβήρων 1038, ΙΗ’ αι.(τέλη), Ανθολογία, φ. 598r - Ιβήρων 1039, ΙΗ’ αι.(1748), χγφ. Ιγνατίου, Ανθολογία, φ. 466r - Ιβήρων 1160, ΙΗ’ αι.(τέλος α’ ημίσεως), Ανθολογία, φ. 107r - Ιβήρων 1140, ΙΗ’ αι.(β’ ήμισυ), Ανθολογία, φ.304r - Ξηροποτάμου 313, ΙΗ’ αι. (1794), Ανθολογία, φ. 336r - Ξηροποτάμου 323, ΙΗ’ αι. (1708), χγφ. Παύλου ιερέως, Ανθολογία, φ. 196v - Ξηροποτάμου 380, ΙΗ’ αι. (1759), χγφ. Λαυρεντίου ιερομονάχου, Παπαδική, φ. 478v - Δοχειαρίου 321, ΙΗ’ αι.(μέσα), Ανθολογία, φ. 187v - Δοχειαρίου 338, ΙΗ’ αι. (1767), χγφ. Δημητρίου Λώτου, Ανθολογία (νεωτέρων διδασκάλων), φ. 309r - Ξενοφώντος 123, ΙΗ’ αι. (β’ ήμισυ), χγφ. Δμασκηνού Αγραφορενδιώτη, Ανθολογία, φ. 583 - Παντελεήμονος 1012, ΙΗ’ αι. (1768), Αναστασιματάριον (Χρυσάφη του νέου)- Ανθολογία, φ. 179v - Παντελεήμονος 1047, ΙΗ’ αι. (αρχαί), Ανθολογία, φ. 37r - Διονυσίου 575, ΙΗ’ αι. (1764), χγφ. Ιωάν Πρωτοψάλτου, Αναστασιματάριον Χρυσάφη του νέου- Ανθολογία, φ. 232v - Αγίου Παύλου 98, ΙΗ’ αι. (περί τα μέσα), Ανθολογία- Παπαδική, φ. 570 - Αγίου Παύλου 132, ΙΗ’ αι. (1774), χγφ. Δημητρίου Λώτου, Παπαδική (Τόμος Β’) Δημητρίου Λώτου, φ. 772 - Κουτλουμουσίου 397, ΙΗ’ αι. (μέσα), Ανθολογία, φ. 244r - Ιβήρων 998, ΙΗ’ αι. (μέσα), Ανθολογία, φ. 167v - Ι.Μ.Παναγίς Ζούρβας 10, Κ’ αι. (αρχαί β’ τετάρτου), σημειογρ. ΝΜ, χγφ. Ανδρέου Μπουρλετίδη, Μουσική Φυλλάς, φ. 9r - Ξηροποτάμου 283, ΙΣΤ κ’ ΙΖ’ αι. (α’ μισό), Εκλογή Στιχηραρίου, φ. 128v

¹³⁴ Βλ. Παπαδόπουλου Ι. Γεωργίου, σ.σ. 156-157

¹³⁵ Ο.π., σ.σ. 156-157

31. Παναγιώτης Χρυσάφης ο νέος (τέλη α' τετάρτου- δ' τέταρτο ΙΖ'αι.)

Ο Παναγιώτης Χρυσάφης μαζί με τους δασκάλους Γερμανό Νέων Πατρών, Μπαλάσιο ιερέα και Πέτρο Μπερεκέτη συνιστά την τετρανδρία των επιφανών μελοποιών. Δασκαλός του ήταν ο Γεώργιος Ραιδεστηνός, ενώ δεν αποκλείεται να είχε δάσκαλο και τον Βατοπεδινό ιερομόναχο Αρσένιο τον μικρό¹³⁶. Διετέλεσε ως Πρωτοψάλτης 30 περίπου χρόνια στην Μ.Χ.Ε¹³⁷. Το συγγραφικό του έργο είναι πολύ πλούσιο, ενώ άξιοι αναφοράς είναι οι καλλωπισμοί του στο Αναστασιματάριον, στα μέλη του Ειρμολογίου και κυρίως στο παλαιό Στιχηράριο του Μανουήλ Χρυσάφου. Έχει μελοποιήσει ένα Κοινωνικό «Γεύσασθε» σε ήχο Α', πλ. Α' και πλ. Δ'.

31α. Ήχος Α'

Σινά 1283, ΙΖ' (γ' τέταρτο), Ανθολογία, χγφ αδήλου μαθητή Μπαλασίου ιερέως, φ.119v - Ιβήρων 1096, ΙΖ'αι.(τέλη), Ανθολογία,φ.146r - Ιβήρων 1220, ΙΖ'αι.(τέλη)- αρχές ΙΗ', Ανθολογία,φ. 152v - Ιβήρων 1224, ΙΖ'αι.(β' ήμισυ), Αναστασιματάριον Χρυσάφου του νέου-Ανθολογία, φ. 218v - Παντελεήμονος 1010, ΙΗ'αι. (β' ήμισυ), Αναστασιματάριον (Χρυσάφη του νέου)- Ανθολογία, φ. 197v - Σταυρονικήτα 165, ΙΖ' αι. (περί 1665-1685), χγφ. Κοσμά Μακεδόνας, Ανθολογία- Αναστασιματάριον (Χρυσάφου του νέου), φ. 343r Χρυσάφη του νέου α' - Ιβήρων 951, ΙΖ' αι. (β' ήμισυ), χγφ. Γερμανού Ν. Πατρών, Ανθολογία, φ. 105v - Ιβήρων 970, ΙΖ' αι. (1686), χγφ. Κοσμά Μακεδόνας, Παπαδική, φ. 206r - Ι. Μονή Αγίου Στεφάνου 19, ΙΗ' αι. (α' ήμισυ), Παπαδική, φ. 422α - Ι. Μονή Αγίου Στεφάνου 52, ΙΗ' αι. (1743), Παπαδική, χγφ. Ιωάννου Πρωτοψάλτου, φ. 345β - Ι.Μ.Αγίου Στεφάνου 62, ΙΗ'αι. (μέσα), Αναστασιματάριον (Χρυσάφου του νέου), Ανθολογία, φ.270β - Σινά 1264, ΙΗ'(α' μισό), Αναστασιματάριον (Χρυσάφη του νέου), Ανθολογία, φ. 216r - Σινά 1299, ΙΗ' (1715), Παπαδική, χγφ. Αθανασίου ιερομονάχου εκ Μουδανίων, φ. 339r - Ιβήρων 1003, ΙΗ'αι.(α' ήμισυ), Ανθολογία, φ. 132r - Ιβήρων 1010, ΙΗ'αι.(1755), Παπαδική (Ανθολογία), χγφ. Θεοκλήτου μοναχού, φ. 528 - Ιβήρων 1039, ΙΗ'αι.(1748),χγφ. Ιγνατίου, Ανθολογία, φ. 267r - Ιβήρων 1160, ΙΗ'αι.(τέλος α' ημίσεως),Ανθολογία, φ. 271v - Ξηροποτάμου 307, ΙΗ' αι. (1767 και 1770), χγφ. Αναστασίου Βάια, Παπαδική, φ. 399v - Ξηροποτάμου 317, ΙΗ' αι. (αρχαί), Ανθολογία,φ. 230r - Ξηροποτάμου 320, ΙΗ' αι. (αψμα'-1741), Ανθολογία, φ. 124v - Ξηροποτάμου 229, ΙΗ' αι. (α' ήμισυ), Ανθολογία- Μαθηματάριον,φ. 107v - Ξηροποτάμου 373, ΙΗ' αι. (β' ήμισυ), Ανθολογία,φ. 190r - Ξηροποτάμου 380, ΙΗ' αι. (1759), χγφ. Λαυρεντίου ιερομονάχου, Παπαδική, φ. 478v - Δοχειαρίου 321, ΙΗ' αι.(μέσα), Ανθολογία, φ. 187v - Δοχειαρίου 332, ΙΗ' αι.(1760-αψξδ'),χγφ. Παισίου ιερομονάχου, Ανθολογία,

¹³⁶ Βλ. Καραγκούννη Χαρ. Κωνσταντίνου, σ. 340

¹³⁷ Ο..π., σ. 340

φ.281v - Δοχειαρίου 338, ΙΗ' αι. (1767), χγφ. Δημητρίου Λώτου, Ανθολογία (νεωτέρων διδασκάλων), φ. 309r - Δοχειαρίου 372, ΙΗ' αι. (α' ήμισυ), Αναστασιματάριον- Ανθολογία, φ. 258v - Κωνσταμονίτου 95, ΙΗ' αι. (μέσα), Ανθολογία- (Αναστασιματάριον Γερμανού Νέων Πατρών), φ. 256r - Ξενοφώντος 153, ΙΗ' αι. (τέλη), Ανθολογία, φ. 122v - Παντελεήμονος 969, ΙΗ' αι. (περί 1730-1750), Ανθολογία (Παπαδική), φ. 205v - Παντελεήμονος 994, ΙΗ' αι. (μέσα), Ανθολογία (Παπαδική), φ. 111v - Γρηγορίου 31, ΙΗ' αι. (β' ήμισυ), Αναστασιματάριον (Χρυσάφη του νέου)-Ανθολογία, φ. 193v - Διονυσίου 578, ΙΗ' αι. (β' ήμισυ), Αναστασιματάριον (Χρυσάφου του νέου)- Ανθολογία, φ. 251v - Αγίου Παύλου 36, ΙΗ' αι. (α' ήμισυ), Αναστασιματάριον (Χρυσάφου του νέου)- Ανθολογία, φ. 526 - Ξηροποτάμου 283, ΙΣΤ κ' ΙΖ' αι. (α' μισό), Εκλογή Στιχηραρίου, φ. 128r - Αγίου Παύλου 132, ΙΗ' αι. (1774), χγφ. Δημητρίου Λώτου, Παπαδική (Τόμος Β') Δημητρίου Λώτου, φ. 772 - Κουτλουμουσίου 446, ΙΗ' αι. (1757), χγφ. Θεοκλήτου μοναχού, Παπαδική Νέα, φ. 270r - Ιβήρων 968, ΙΗ' αι. (1724), χγφ. Αντωνίου Οικονόμου, Ανθολογία και Αναστασιματάριον (Χρυσάφου του νέου)- Ειρομολόγιον Μπαλασίου ιερέως, φ. 224 - Ιβήρων 997, ΙΗ' αι. (τέλη), Ανθολογία- Ειρομολόγιον Καλοφωνικών, φ. 137r

31β. Ήχος πλ. Α'

Καρακάλλου 218, ΙΖ' αι. (τέλη)- (αρχαί ΙΗ');, Ανθολογία, φ. 82r - Ι.Μ.Αγίου Στεφάνου 127, ΙΗ' αι. (γ' τέταρτο), Πανδέκτη, χγφ πιθανόν του Δανιήλ Πρωτοψάλτου, φ.322α - Σινά 1295, ΙΗ' (αρχές), Ανθολογία- Μαθηματάριον, φ. 222v φ. 223v - Αγίου Παύλου 98, ΙΗ' αι. (περί τα μέσα), Ανθολογία- Παπαδική, φ. 570Χρυσάφη του νέου και πρωτοψάλτου πλ. Α' - Ιβήρων 998, ΙΗ' αι. (μέσα), Ανθολογία, φ. 166v - Ιβήρων 998, ΙΗ' αι. (μέσα), Ανθολογία, φ. 166v

31γ. Ήχος πλ. Δ'

Ι.Μ.Μεταμορφώσεως 92, ΙΗ' αι. (1772), Ανθολογία της Παπαδικής χγφ. Γαβριήλ ιεροδιακόνου, φ.164α - Ι.Μ.Μεταμορφώσεως 224, ΙΗ' αι. (α' ήμισυ), Αναστασιματάριον Χρυσάφη του Νέου Ανθολογία, φ. 208β - Ι. Μονή Αγίου Στεφάνου 19, ΙΗ' αι. (α' ήμισυ), Παπαδική, Χρυσάφη του νέου, φ. 422α - Ι. Μονή Αγίου Στεφάνου 52, ΙΗ' αι. (1743), Παπαδική, χγφ. Ιωάννου Πρωτοψάλτου, φ. 346β - Ι.Μ.Αγίου Στεφάνου 127, ΙΗ' αι. (γ' τέταρτο), Πανδέκτη, χγφ πιθανόν του Δανιήλ Πρωτοψάλτου, φ. 321β - Ι.Μ.Αγίου Στεφάνου 127, ΙΗ' αι. (γ' τέταρτο), Πανδέκτη, χγφ πιθανόν του Δανιήλ Πρωτοψάλτου, φ. 321β - Σινά 1299, ΙΗ' (1715), Παπαδική, χγφ. Αθανασίου ιερομονάχου εκ Μουδανιών, φ. 340v - Δοχειαρίου 338, ΙΗ' αι. (1767), χγφ. Δημητρίου Λώτου, Ανθολογία (νεωτέρων διδασκάλων), φ. 309r - Παντελεήμονος 901, ΙΗ' αι. (1734), Ανθολογία (Λειτουργίας)- Μαθηματάριον, χγφ. Γερμανού Ολυμπιώτου, Χρυσάφου του νέου φ. 91r - Παντελεήμονος 1007, ΙΗ' αι.

(μέσα- β' ήμισυ), Ανθολογία (Παπαδική), φ. 414r - Αγίου Παύλου 132, ΙΗ' αι. (1774), χγφ. Δημητρίου Λώτου, Παπαδική (Τόμος Β') Δημητρίου Λώτου, φ. 772 - Ιβήρων 987, ΙΗ' αι. (μετά το 1731), Παπαδική, φ. 469v - Ιβήρων 998, ΙΗ' αι. (μέσα), Ανθολογία, φ. 167v

ΣΤ. ΙΗ' ΑΙΩΝΑΣ

32. Αναστασίου Λαρσέος ή Ραφανιώτης (α' τέταρτο ΙΗ'- δ' τέταρτο ΙΗ')

Ο Αναστάσιος Ραφανιώτης στη χειρόγραφη παράδοση συχνά χαρακτηρίζεται ως Πρωτοψάλτης Λαρίσης¹³⁸. Σημαντική προσωπικότητα της μουσικής, αν και πολύ μακριά από τις κοιτίδες της Ψαλτικής, την Κωνσταντινούπολη και το Άγιον Όρος. Πρωτοψάλτης Λαρίσης, με μαθητή τον Παρθένιο Μετεωρίτη¹³⁹. Το σημαντικότερο έργο του είναι ο καλλωπισμός του Οικηματαρίου· αποτελεί τον μοναδικό επώνυμο μελοποιό του Οικηματαρίου μετά τον Ιωάννη Κλαδά. Εκτός αυτού, μελοποίησε χερουβικά, πολυελέους, δοξολογίες, Κοινωνικά των Κυριακών και του ενιαυτού (εκ των οποίων ο Κοινωνικός ύμνος των Προηγιασμένων σε Βαρύ ήχο και σε πλ. Δ'), μαθήματα και άλλα¹⁴⁰.

32α. Ήχος Βαρύς

Ι.Μ.Μεταμορφώσεως 295, ΙΗ' αι. (β' ήμισυ), Ανθολογία [Άπαντα Αναστασίου Ραφανιώτου (429-597)], φ. 516 - Ι.Μ.Αγίου Στεφάνου 127, ΙΗ' αι. (γ' τέταρτο), Πανδέκτη, χγφ πιθανόν του Δανιήλ Πρωτοψάλτου, φ.322β - Ξηροποτάμου 277, ΙΗ' αι. (μέσα), Ανθολογία, φ. 41r

32β. Ήχος πλ. Δ'

Ξηροποτάμου 370, ΙΗ' αι. (1758), Ανθολογία, φ. 93v

¹³⁸ Ξηροποτάμου 364, ΙΗ' αι. (β' ήμισυ), φ. 35α: «Έτερος πολυέλεος, του κυρ Αναστασίου Πρωτοψάλτου Λαρίσης Ραφανιώτου....»

¹³⁹ Βλ. Καραγκούννη Χαρ. Κωνσταντίνου, σ. 472

¹⁴⁰ Χατζηγιακουμή Κ. Μανόλη, *Η Εκκλησιαστική Μουσική του Ελληνισμού μετά την Άλωση (1453-1820)*, Αθήναι 1999, σ. 85

33. Απόστολος Ζαφειρόπουλος (μέσα ΙΗ'- αρχές ΙΘ' αι.)

Ο Απόστολος Ζαφειρόπουλος, είναι Πελοποννήσιος και «πρωτοψάλτης της των Σμυρναίων Εκκλησίας». Θεωρείται από τον Χατζηγιακουμή, ως ένας από τους κυριότερους αντιγραφείς μουσικών χειρογράφων, με τρία αυτόγραφα των ετών 1786-1797¹⁴¹. Έχει μελοποιήσει τον Κοινωνικό ύμνο των Προηγιασμένων σε Δ' ήχο.

33α. Ήχος Δ'

Διονυσίου 739, ΙΗ' αι. (τέλη και ΙΘ' αι. α' ήμισυ), Ανθολογία, φ. 38v - Αγίου Παύλου 20, ΙΗ' αι. (τέλη), Εγχειρίδιον, φ. 8r - Παντελεήμονος 977, ΙΘ' αι. (περί το 1815-1820), Ανθολογία, φ. 357v

34. Γεώργιος ο Κρης (β' ήμισυ ΙΗ' - 1815)

Ο Γεώργιος ο Κρης θεωρείται από τους πιο αξιόλογους μουσικούς της εποχής. Υπήρξε μαθητής του Ιακώβου πρωτοψάλτη και δάσκαλος στην Πόλη, στη Χίο, στις Κυδωνίες, με μαθητές τον Γρηγόριο, τον Χουρμούζιο και άλλους. Είναι συνεχιστής του Πέτρου Βυζαντίου και έχει διαμείνει στην ιστορία ως εξηγητής παλαιών μελών. Το συνθετικό του έργο πολύ πλούσιο, με μελοποιήσεις όπως του πολυελέου Λόγον αγαθόν σε ήχο Βαρύ, μίας δοξολογίας σε ήχο πλ. Δ', του γνωστού Δύναμις του τρισαγίου, Κοινωνικά εκτός των άλλων ένα «Γεύσασθε» σε Βαρύ ήχο και άλλα. Θεωρείται ο σημαντικότερος μουσικός που συνέβαλε στην εξέλιξη της σημειογραφίας πριν από τους τρεις εξηγητές¹⁴².

34α. Ήχος Βαρύς

Ιβήρων 1036, ΙΘ' αι. (α' ήμισυ), σημειογρ ΝΜ, Ανθολογία, φ. 395 - Ιβήρων 1124, ΙΘ' αι. (1815), Ανθολογία, χγφ. Χριστοδούλου Σμυρναίου Σκούφου, φ. 167v - Ιβήρων 1997, ΙΘ' αι. (περί το 1830-1840), Ανθολογία Λειτουργίας, χγφ. Αποστόλου Κώνστα του Χίου με σημ ΝΜ, φ. 198r - Ιβήρων 1998, ΙΘ' αι. (β' τέταρτον), Ανθολογία σημειογρ ΝΜ, φ. 242v - Ξηροποτάμου 361, ΙΘ' αι. (αρχαί), Ανθολογία, φ. 270v - Δοχειαρίου 370, ΙΘ' αι. (περί το 1840), σημειογρ ΝΜ, χγφ. Νικολάου Δοχειαρίτου, φ.

¹⁴¹ Βλ. Χατζηγιακουμή Κ. Μανόλη, ο.π., σ. 89

¹⁴² Βλ. Χατζηγιακουμή Κ. Μανόλη, ο.π., σ.σ. 92-92

479 - Δοχειαρίου 411, ΙΘ' αι. (περί το 1825), σημειογρ ΝΜ, Ανθολογία, φ. 111r - Δοχειαρίου 1238, ΙΘ' αι. (μέσα), σημειογρ ΝΜ, εξήγησις Γρηγορίου, Ανθολογία (Α' τόμος-Εσπερινός), φ. 98 - Δοχειαρίου 1244, ΙΘ' αι. (περί το 1810), Ανθολογία, φ. 181v - Κωνσταμονίτου 87, ΙΘ' αι. (μετά το 1820), σημειογρ ΝΜ, Ανθολογία, φ. 183v - Ξενοφώντος 115, ΙΘ' αι. (τέλη), σημειογρ ΝΜ, Ανθολογία, φ. 177 - Παντελεήμονος 906, ΙΘ' αι. (1816), Ανθολογία (Γρηγορίου Πρωτοψάλτου), φ. 341r - Παντελεήμονος 928, ΙΘ' αι. (1827), σημειογρ ΝΜ, Ανθολογία, φ. 224v - Παντελεήμονος 998, ΙΘ' αι. (1815), Ανθολογία, φ. 314v - Σίμωνος Πέτρας 11, ΙΘ' αι. (α' ήμισυ), σημειογρ ΝΜ, Ανθολογία- Τριώδιον (Ιακώβου Πρωτοψάλτου), φ. 138 - Διονυσίου 571, ΙΘ' αι. (1807), σημειογρ. ΝΜ, χγφ. Δαμασκηνού Αγραφορενδινώτου, Ανθολογία, φ. 144r - Διονυσίου 645, ΙΘ' αι. (μέσα), σημειογρ ΝΜ, χγφ. Ιωάσαφ Διονυσιάτου, Ανθολογία, φ. 346 - Διονυσίου 657, ΙΘ' αι. (μέσα), σημειογρ. ΝΜ, Εκλογή Στιχηραρικού Μέλους, φ. 132v - Διονυσίου 708, ΙΘ' αι. (μέσα), σημειογρ ΝΜ, χγφ. και εξηγήσεις Ιωάσαφ Διονυσιάτου, Ανθολογία, φ. 62r - Διονυσίου 719, ΙΘ' αι. (1837), σημειογρ ΝΜ, Ανθολογία, φ. 21r - Καρακάλλου 227, ΙΘ' αι. (αρχαί), Ειρμολόγιον Πέτρου Πελοποννησίου, σημειογρ. ΝΜ, χγφ. Αποστόλου Κώνστα Χίου, φ. 80v - Αγίου Παύλου 15, ΙΘ' αι. (1813), χγφ. Αποστόλου Κώνστα Χίου, Ανθολογία, φ. 725 - Αγίου Παύλου 252, ΙΘ' αι. (περί το 1835-40), σημειογρ ΝΜ, Ανθολογία, φ. 193 - Ι.Μ.Προφήτου Ηλιού 609 (3), ΙΘ' (αρχαί), σημειογρ ΝΜ, Ανθολογία, φ. 128v - Ι.Μ.Προφήτου Ηλιού 617 (24), ΙΘ' (β' τέταρτον), σημειογρ. ΝΜ, χγφ. Γεωργίου Μάνου], Ανθολογία, φ. 134v - Ι.Μ.Προφήτου Ηλιού 607 (8), ΙΘ' αι. (1833), σημειογρ ΝΜ, χγφ. Γεωργίου Μάνου, Ανθολογία, φ. 184r - Ι.Μονή Αγίας Τριάδος 637, ΙΘ' αι. (β' ήμισυ), σημειογρ. ΝΜ, Ανθολογία, φ. 122 - Ξηροποτάμου 414, ΙΘ' αι. (περί το 1835), σημειογρ. Αλφαριθμητικόν σύστημα Βουκουρεστίου, Ανθολογία, φ. 8v

35. Δανιήλ πρωτοψάλτης (μέσα α' τετάρτου ΙΗ' αι.- 1789)

Ο Δανιήλ ήταν μαθητής του Παναγιώτη Χαλάτζογλου και διετέλεσε Πρωτοψάλτης της Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας¹⁴³. Στον κώδικα Ξηροποτάμου 318¹⁴⁴ δηλώνεται ως: «Ο μόνος βαθύς εν τη μουσική και ο μόνος ευδοκιμήσας εν τοις συμμίκτοις μαθήμασι. Σύμμικτα νόει τα έσω με τα έξω ηνωμένα της μουσικής». Αναδείχθηκε δίπλα στον Ιωάννη Τραπεζούντιο, όπως ο Πέτρος λαμπαδάριος ο Πελοποννήσιος, ο Ίακωβος πρωτοψάλτης και ο Πέτρος Βυζάντιος¹⁴⁵. Στο θεωρητικό του Χρυσάνθου γίνεται αναφορά στον Δανιήλ πρωτοψάλτη: « Δανιήλ ο Πρωτοψάλτης, η μελωδική σάλπιγξ του ημετέρου αιώνος, κατήγετο από το Τούρναβον κατά την Λάρισαν, περί το αψπθ', Δεκεμβρίου κγ', ημέρα σαββάτω εις τας 12

¹⁴³ Ξηροποτάμου 318, αρχαί ΙΘ' αι., φ. 140r

¹⁴⁴ Ξηροποτάμου 318, αρχαί ΙΘ' αι., φ. 140r

¹⁴⁵ Βλ. Στάθη, *Αναγραμματισμοί*, σ. 132

ώρας έδωκε το κοινόν χρέος»¹⁴⁶. Το μελοποιητικό του έργο αρκετά ευρύ, στο οποίο μεταχειρίζεται θέσεις καινοτόμες για την εποχή του, μάλλον επηρεασμένος από τη σπουδή του εξωτερικού μέλους, δίπλα στον φίλο του Ζαχαρία Χανεντέ¹⁴⁷. Έχει μελοποιήσει τον Κοινωνικό ύμνο «Γεύσασθε» στους ήχους Α' και Βαρύ και έχει εξηγήσει τη σύνθεση του Κλαδά σε Α' ήχο.

Ήχος Α' τετράφωνος (εξήγηση στο του Κλαδά)

Δοχειαρίου 368, ΙΘ' αι. (περί το 1810), Ανθολογία, φ. 157r - Ήροποτάμου 305, ΙΗ' αι. (τέλη – αρχαί ΙΘ'), χγφ. Δαμασκηνού Αγραφορενδινώτη, Ανθολογία, φ. 272v - ήροποτάμου 330, ΙΗ' αι. (1781-1782), χγφ. Δημ. Λώτου, Παπαδική Νέα, φ.330r - Παντελεήμονος 961, ΙΗ' αι. (τέλη), Ανθολογία, φ. 207 - Ιβήρων 1129, ΙΗ' αι. (1746), Ανθολογία, φ. 265v - Ιβήρων 1028, ΙΗ' αι. (β' ήμισυ), Ανθολογία, φ. 51r

Ήχος Α'

Ι.Μ.Αγίου Στεφάνου 62, ΙΗ' αι. (μέσα), Αναστασιματάριον (Χρυσάφου του νέου), Ανθολογία, φ. 272α - Κουτλουμουσίου 449, ΙΖ' αι. (τέλη- περί το 1700), χγφ. Δανιήλ μοναχού; Ανθολογία, φ. 143r - Σινά 1264, ΙΗ' (α' μισό), Αναστασιματάριον (Χρυσάφη του νέου), Ανθολογία, φ. 213v - Ι.Μ.Προφήτου Ηλιού 630 (26), ΙΗ' αι. (αρχαί), Αναστασιματάριον [Χρυσάφου του νέου]- Ανθολογία, φ. 8r

Ήχος Βαρύς

Ήροποτάμου 305, ΙΗ' αι. (τέλη – αρχαί ΙΘ'), χγφ. Δαμασκηνού Αγραφορενδινώτη, Ανθολογία, φ. 274v

36. Δαμασκηνός ο Θετταλός (1688-1773)

Η αναζήτηση πληροφοριών σχετικά με το βίο του Δαμασκηνού του Θετταλού παρουσιάζει δυσκολίες καθώς ως Δαμασκηνοί φέρονται οι Ιβηρίτης, Παντοκρατορινός, Θεσσαλός, Θετταλός, Θεσσαλονικεύς καθώς επίσης, σε πολλούς κώδικες ανθολογούνται μελοποιήσεις τους με τις ενδείξεις «Δαμασκηνού μοναχού», «Δαμασκηνού Αγιορείτου». Ο

¹⁴⁶ Βλ. Χρυσάνθου Θεωρητικόν, σ. XXXV υποσημείωση γ.

¹⁴⁷ Ο.π., σ. XLIX

Δαμασκηνός ο Θετταλός ταυτίζεται με τους Δαμασκηνό Παντοκρατορινό και Δαμασκηνό Ιβηρίτη¹⁴⁸. Ο μελοποιός είναι Θεσσαλός και συγκεκριμένα Θεσσαλονικεύς, μόνασε στη Μονή Παντοκράτορος του Αγίου Όρους όπου αναδείχθηκε σημαντικός δάσκαλος της Ψαλτικής. Έχει μελοποιήσει εκτός των άλλων τον Κοινωνικό ύμνο των Προηγιασμένων σε ήχο Δ'.

36α. Ήχος Δ'

Ξηροποτάμου 330, ΙΗ' αι. (1781-1782), χγφ. Δημ. Λώτου, Παπαδική Νέα, φ. 332ν Δαμασκηνού Θετταλού δ'

37. Δημήτριος Λώτος (1733-1734- μετά το 1811)

Ο Δημήτριος Λώτος καταγόταν από τη Χίο και είχε δάσκαλο τον Θεοδόσιο ιεροδιάκονο του Χίου¹⁴⁹. Από το 1768 διορίζεται Πρωτοψάλτης στην Εκκλησία της Σμύρνης, καθιερώνει ένα τοπικό ψαλτικό ύφος που πιθανόν να διαφέρει από αυτό της Κωνσταντινούπολης και ως εκ τούτου θεωρείται εκπρόσωπος της σμυρναϊκής ψαλτικής παράδοσης. Τον συνδέει στενή φιλική σχέση με τον Αδαμάντιο Κοραή και από την αλληλογραφία τους προκύπτουν σημαντικές πληροφορίες για την προσωπική και επαγγελματική του ζωή. Η μουσικολογική έρευνα έχει φέρει στο φως δεκατέσσερα μουσικά αυτόγραφα του. Έχει μελοποιήσει τον Κοινωνικό ύμνο των Προηγιασμένων σε ήχο Δ' και πλ. Δ'.

37α. Ήχος Δ'

Ξηροποτάμου 305, ΙΗ' αι. (τέλη – αρχαί ΙΘ'), χγφ. Δαμασκηνού Αγραφορενδινώτη, Ανθολογία, φ. 273ν - Ξηροποτάμου 330, ΙΗ' αι. (1781-1782), χγφ. Δημ. Λώτου, Παπαδική Νέα, φ. 331r - Δοχειαρίου 341, ΙΘ' αι. (αωκβ'-1822), χγφ. Νικηφόρου (Νικολάου) Δοχειαρίτου, Ανθολογία, φ. 348r-v

37β. Ήχος πλ. Δ'

¹⁴⁸Βλ. Καραγκούννη Χαρ. Κωνσταντίνου, σ.σ.437-439

¹⁴⁹ Ο.π., σ.σ.535-542

Δοχειαρίου 341, ΙΘ' αι. (αωκβ'-1822), χγφ. Νικηφόρου (Νικολάου) Δοχειαρίτου, Ανθολογία, φ. 348r-v - Ξηροποτάμου 305, ΙΗ' αι. (τέλη -αρχαί ΙΘ'), χγφ. Δαμασκηνού Αγραφορενδινώτη, Ανθολογία, φ. 275r

38. Θεόδουλος μοναχός/ Θεόδουλος Αγιορείτης (μέσα α' ημίσεως - τέλη ΙΗ' αι.)

Ο Θεόδουλος μοναχός φαίνεται στις πηγές άλλοτε ως Αγιορείτης¹⁵⁰ και άλλοτε ως Αιν(ε)ίτης¹⁵¹. Συγκαταλέγεται στους Θράκες μουσικούς¹⁵². Ο Θεόδουλος μοναχός υπήρξε σημαντικός μελοποιός, κωδικογράφος και εξηγητής. Το σημαντικότερο έργο που παρέδωσε είναι οι καλλωπισμοί μετά συντμήσεως, των παλαιότερων μελοποιήσεων¹⁵³. Έχει μελοποιήσει επίσης, τον Κοινωνικό ύμνο “Γεύσασθε” στους ήχους Α', Γ' και Δ'.

38α. Ήχος Α'

Ιβήρων 1132, ΙΗ' αι.(β' ήμισυ), Ανθολογία, χγφ. Θεοδούλου μοναχού, φ. 401r - Ιβήρων 1236, ΙΗ' αι.(τέλη), Ανθολογία, φ. 85r

38β. Ήχος Γ'

Ιβήρων 1132, ΙΗ' αι.(β' ήμισυ), Ανθολογία, χγφ. Θεοδούλου μοναχού, φ. 401v - Διονυσίου 575, ΙΗ' αι. (1764), χγφ. Ιωάν Πρωτοψάλτου,, Αναστασιματάριον Χρυσάφη του νέου- Ανθολογία, φ. 232v

38γ. Ήχος Δ'

¹⁵⁰ Ξηροποτάμου 305, τέλη ΙΗ'- αρχές ΙΘ' αι., φ. 232β

¹⁵¹ Σταυρονικήτα 234, ΙΗ' αι. (β' ήμισυ), φ. 174α: «Πολυέλεος συνοπτικός, κυρ Θεοδούλου Αινείτου, ήχος πλ. Δ', Δούλοι Κύριον...»

¹⁵² Ευστρατιάδου Σωφρονίου, πρώην Λεοντοπόλεως, Θράκες Μουσικοί, *Επετηρίς Εταιρείας Βυζαντινών Σπουδών* 12, σ. σ.63-65

¹⁵³ Καραγκούνη Χαρ. Κωνσταντίνου, ο.π., σ.σ. 482-483

Ιβήρων 1132, ΙΗ' αι.(β' ήμισυ),Ανθολογία, χγφ. Θεοδούλου μοναχού, φ. 402r

39. Ιωάννης Ανδρέτος Πελοποννήσιος (β' τέταρτο – τέλη ΙΗ' αι.)

39α. Ήχος Α' τετράφωνος (εξήγηση)

Ξηροποτάμου 305, ΙΗ' αι. (τέλη –αρχαί ΙΘ'), χγφ. Δαμασκηνού Αγραφορενδινώτη, Ανθολογία, φ. 273r - Ξηροποτάμου 330, ΙΗ' αι. (1781-1782),χγφ. Δημ. Λώτου, Παπαδική Νέα, φ. 330v - Διονυσίου 739, ΙΗ' αι. (τέλη και ΙΘ' αι. α' ήμισυ), Ανθολογία, φ. 39v

40. Ιωάννης πρωτοψάλτης (α' ήμισυ ΙΗ'- 1770)

40α. Ήχος Α' τετράφωνος (σύντμηση στο του Κλαδά)

Ι.Μ.Αγίου Στεφάνου 117, ΙΘ' αι. (περί το 1820), Ανθολογία, σημειογραφ ΝΜ, φ. 126β - Δοχειαρίου 411, ΙΘ' αι. (περί το 1825), σημειογρ ΝΜ, Ανθολογία, φ. 110r - Κωνσταμονίτου 87, ΙΘ' αι. (μετά το 1820), σημειογρ ΝΜ, Ανθολογία, φ. 20v - Δοχειαρίου 1238, ΙΘ' αι. (μέσα), σημειογρ ΝΜ, εξήγησις Γρηγορίου, Ανθολογία (Α' τόμος-Εσπερινός), φ. 93-94 - Ι.Μ.Προφήτου Ηλιού 633 (32), ΙΘ' αι. (1845), σημειογρ. ΝΜ, χγφ. Παρθενίου ιερομονάχου, Ανθολογία, φ. 28r - Ξενοφώντος 115, ΙΘ' αι. (τέλη),σημειογρ ΝΜ, Ανθολογία, φ. 175 - Παντελεήμονος 923, ΙΘ' αι. (α' ήμισυ), σημειογρ ΝΜ, χγφ. Νικολάου Δοχειαρίτου, Ανθολογία, φ. 282r - Παντελεήμονος 953, ΙΘ' αι. (περί το 1815-1825), σημειογρ ΝΜ, Ανθολογία, φ. 340r - Παντελεήμονος 957, ΙΘ' αι. (περί το 1815-1830), σημειογρ ΝΜ, χγφ. Θεοφάνους μοναχού, Ανθολογία, φ. 139r - Παντελεήμονος 992, ΙΘ' αι. (περί το 1820-1840), σημειογρ ΝΜ, Ανθολογία, φ. 575 - Σίμωνος Πέτρας 11, ΙΘ' αι. (α' ήμισυ), σημειογρ ΝΜ, Ανθολογία- Τριώδιον (Ιακώβου Πρωτοψάλτου), φ. 179 - Διονυσίου 657, ΙΘ' αι. (μέσα), σημειογρ. ΝΜ, Εκλογή Στιχηραρικού Μέλους, φ. 129r - Διονυσίου 657, ΙΘ' αι. (μέσα), σημειογρ. ΝΜ, Εκλογή Στιχηραρικού Μέλους, φ. 131v - Διονυσίου 708, ΙΘ' αι. (μέσα), σημειογρ ΝΜ, χγφ. και εξηγήσεις Ιωάσαφ Διονυσιάτου, Ανθολογία, φ. 62r - Διονυσίου 722, ΙΘ' αι. (1837), σημειογρ ΝΜ, χγφ. Ιωάσαφ Διονυσιάτου, Ανθολογία, φ. 558 - Καρακάλλου 227, ΙΘ' αι. (αρχαί), Ειρμολόγιον Πέτρου Πελοποννησίου, σημειογρ. ΝΜ, χγφ. Αποστόλου Κώνστα Χίου, φ. 79v - Καρακάλλου 238, ΙΘ' αι. (β' ήμισυ), σημειογρ ΝΜ, Ανθολογία, φ. 97r - Ι.Μ.Προφήτου Ηλιού 609 (3), ΙΘ'(αρχαί), σημειογρ ΝΜ, Ανθολογία, φ. 127v - Ι.Μ.Προφήτου Ηλιού 617 (24), ΙΘ' (β' τέταρτον), σημειογρ. ΝΜ, χγφ. Γεωργίου

Μάνου], Ανθολογία, φ. 134r - Ι.Μ.Προφήτου Ηλιού 607 (8), ΙΘ'αι. (1833),σημειογρ ΝΜ, χγφ. Γεωργίου Μάνου, Ανθολογία, φ. 183r - Ξηροποτάμου 414, ΙΘ' αι. (περί το 1835), σημειογρ. Αλφαριθμητικόν σύστημα Βουκουρεστίου, Ανθολογία, φ. 7v -

41. Κύριλλος αρχιερέας Τήνου Μαρμαρινός (α' τέταρτο- δ' τέταρτο ΙΗ')

41α. Ήχος Α' τετράφωνος (εξήγηση στο του Κλαδά)

Ιβήρων 1093, ΙΗ'αι.(δ' τέταρτον), Ανθολογία, φ. 330v - Ξηροποτάμου 321, ΙΗ' αι. (τέλη), Ανθολογία, φ. 194v - Ξηροποτάμου 365, ΙΗ' αι. (τέλη), Ανθολογία, φ. 151r - Δοχειαρίου 359, ΙΗ' αι. (τέλη), Ανθολογία, φ. 224v - Δοχειαρίου 410, ΙΗ' αι. (1729 και περί το 1780), Αναστασιματάριον (Χρυσάφη του νέου)- Ανθολογία, φ. 180r - Ιβήρων 1030, ΙΘ'αι.(αρχές), Ανθολογία, φ.285r - Δοχειαρίου 353, ΙΘ' αι. (αρχαί), χγφ. Ανθίμου ιερομονάχου, Ανθολογία, φ. 315v

42. Πέτρος Βυζάντιος (Φυγάς) (β' τέταρτο ΙΗ'- 1808)

Ο Πέτρος ο Βυζάντιος, ο αποκαλούμενος « μικρός» ή «φυγάς, διετέλεσε β' Δομέστικος, α' Δομέστικος, Λαμπαδάριος και τέλος Πρωτοψάλτης της Μ.Χ.Ε¹⁵⁴. Γεννημένος στη Κωνσταντινούπολη και συγκεκριμένα στο Νιχώρι, διδάσκεται την Ψαλτική Τέχνη από τον Δανιήλ Πρωτοψάλτη και τον πολύ Πέτρο Λαμπαδάριο τον Πελοποννήσιο. Μαθητεύουν κοντά του οι Γεώργιος Κρης, Χρύσανθος εκ Μαδύτων, Γρηγόριος Πρωτοψάλτης, Απόστολος Κώνστας ο Χίος, Κύριλλος επίσκοπος Δρύστρας και άλλοι¹⁵⁵. Γνώστης της εξωτερικής μουσικής και δεξιοτέχνης της πανδουρίδας και του αραβικού πλαγιάουλου (νέι)¹⁵⁶. Συνεχιστής του έργου του δασκάλου του Πέτρου Λαμπαδαρίου, συμπλήρωσε το Αναστασιματάριό του¹⁵⁷ και διαμόρφωσε το σύντομο Ειρμολόγιο, το οποίο εκδίδεται ακόμη και σήμερα μαζί με το Αργό Ειρμολόγιο του Πέτρου Πελοποννησίου και του Ιωάννου Λαμπαδαρίου. Πολύ σπουδαία είναι και η συμβολή του στην εξήγηση της σημειογραφίας· εξέλιξε τις αναλύσεις του δασκάλου του και γι' αυτό θεωρείται ότι συνέβαλε ουσιαστικά στην μετάβαση από την παλαιά

¹⁵⁴Καραγκούνη Χαρ. Κωνσταντίνου, ο.π., σ. 529 και Χατζηγιακουμή Κ. Μανόλη, *Η εκκλησιαστική μουσική...ο.π.*, σ.80-81

¹⁵⁵ Καραγκούνη Χαρ. Κωνσταντίνου, ο.π., σ. 529-530

¹⁵⁶ Παπαδόπουλου Ι. Γεωργίου, ο.π., σ. 167

¹⁵⁷ Βλ. Χατζηγιακουμή Κ. Μανόλη, σ. 81

σημειογραφία στη νέα σημειογραφία, μαζί με τους μαθητές του Γεώργιο τον Κρη και Γρηγόριο Λαμπαδάριο¹⁵⁸. Εκτός των άλλων έχει μελοποιήσει και δύο Κοινωνικά “Γεύσασθε” σε ήχο πλ. Β’ και πλ. Δ’.

42α. Ήχος Πλ. Β’

Διονυσίου 645, ΙΘ’ αι. (μέσα), σημειογρ ΝΜ, χγφ. ιωάσαφ Διονυσιάτου, Ανθολογία, φ. 373 - Διονυσίου 708, ΙΘ’ αι. (μέσα), σημειογρ ΝΜ, χγφ. και εξηγήσεις Ιωάσαφ Διονυσιάτου, Ανθολογία, φ. 62r

42β. Ήχος Πλ. Δ’

Διονυσίου 645, ΙΘ’ αι. (μέσα), σημειογρ ΝΜ, χγφ. ιωάσαφ Διονυσιάτου, Ανθολογία, φ. 376 - Διονυσίου 708, ΙΘ’ αι. (μέσα), σημειογρ ΝΜ, χγφ. και εξηγήσεις Ιωάσαφ Διονυσιάτου, Ανθολογία, φ. 62r - Διονυσίου 645, ΙΘ’ αι. (μέσα), σημειογρ ΝΜ, χγφ. ιωάσαφ Διονυσιάτου, Ανθολογία, φ. 452

43. Πέτρου λαμπαδαρίου του Πελοποννησίου (περίπου 1730- 1778)

Εξήγηση στο του Κλαδά· ήχος Α’ τετράφωνος

Σινά 1325, ΙΗ’(τέλη), Αναστασιματάριο (Χρυσάφη του νέου)- Ανθολογία, φ. 251r - Ιβήρων 1017, ΙΗ’αι.(περί 1795), Ανθολογία, χγφ. Απόστολου Κώνστα Χίου, φ. 364 - Ιβήρων 1027, ΙΗ’αι.(δ’ τέταρτον), Ανθολογία, φ. 71r - Ιβήρων 1093, ΙΗ’αι.(δ’ τέταρτον), Ανθολογία, φ.330r - Ιβήρων 1236, ΙΗ’αι.(τέλη), Ανθολογία, φ. 19v - Ξηροποτάμου 305, ΙΗ’ αι. (τέλη –αρχαί ΙΘ’), χγφ. Δαμασκηνού Αγραφορενδινώτη, Ανθολογία, φ. 273r - Ξηροποτάμου 321, ΙΗ’ αι. (τέλη), Ανθολογία, φ. 195v - Ξηροποτάμου 364, ΙΗ’ αι. (β’ ήμισυ), Ανθολογία, φ. 185v - Ιβήρων 981, ΙΗ’ αι. (αρχαί) ΙΘ’, Ανθολογία, φ. 147 - Ξηροποτάμου 385, ΙΗ’ αι. (τέλη), Ανθολογία, φ. 180r - Ξηροποτάμου 388, ΙΗ’ αι. (β’ ήμισυ), Αναστασιματάριον (Χρυσάφη του νέου)- Ανθολογία, φ. 240v - Δοχειαρίου 359, ΙΗ’ αι. (τέλη), Ανθολογία, φ. 225r - Δοχειαρίου 382, ΙΗ’ αι. (τέλη), Ανθολογία, φ. 47v - Δοχειαρίου 350, ΙΗ’ αι. (τέλη), χγφ. Απόστολου Κώνστα Χίου, Ανθολογία, φ. 174v - Ξενοφώντος 154, ΙΗ’αι. (β’ ήμισυ), Δοξαστάριον Γερμανού Νέων Πατρών-Ανθολογία, φ. 357r - Ξενοφώντος 170, ΙΗ’αι. (τέλη- αρχαί ΙΘ’), Ανθολογία, φ. 46r-v - Ι.Μ.Προφήτου Ηλίου 622, ΙΗ’αι.

¹⁵⁸ Ο.π., σ.σ. 81-82, 97

(τέλη)- ΙΘ'(αρχαί), Αναστασιματάριον Πέτρου Πελοποννησίου- Ανθολογία, φ. 148r - Ξενοφώντος 123, ΙΗ'αι. (β' ήμισυ), χγφ. Δμασκηνού Αγραφορενδιώτη, Ανθολογία, φ. 588 - Παντελεήμονος 904, ΙΗ'αι. (τέλη), χγφ. Αποστόλου Κώνστα Χίου, Ανθολογία, φ. 223r - Παντελεήμονος 955, ΙΗ'αι. (β' ήμισυ), Ανθολογία, φ. 182v - Παντελεήμονος 961, ΙΗ'αι. (τέλη), Ανθολογία, φ. 205 - Παντελεήμονος 997, ΙΗ'αι. (τέλη- αρχαί ΙΘ'), Ανθολογία, φ. 308r - Γρηγορίου 11, ΙΗ'αι. (τέλη), Ανθολογία, φ. 315r - Ξενοφώντος 105, ΙΗ'αι. (τέλη), Ανθολογία, φ. 191r - Γρηγορίου 19, ΙΗ'αι. (τέλη), Ανθολογία, φ. 336r - Gr. Liturg. f.4, ΙΗ'αι. (1791, Οκτωβρίου 28), Ανθολογία, χγφ. Μανουήλ του Κορητός(Κυδωναίου), φ. 160β - Διονυσίου 579, ΙΗ'αι. (1742), Αναστασιματάριον (Χρυσάφου του νέου)- Ανθολογία, φ. 129r - Αγίου Παύλου 35, ΙΗ'αι. (τέλη- 1790-1800), χγφ. Ανδρέου ιερέως Χίου, Ανθολογία, φ. 845 - Αγίου Παύλου 37, ΙΗ'αι. (β' ήμισυ), Ανθολογία, φ. 532 - Αγίου Παύλου 62, ΙΗ'αι. (τέλη), Ανθολογία, φ. 512 α' 4φωνος - Αγίου Παύλου 69, ΙΗ'αι. (τέλη), Ειρμολόγιον Πέτρου Πελοποννησίου-Ανθολογία, φ. 384 - Κουτλουμουσίου 421, ΙΗ'αι. (τέλη), χγφ. Συνεσίου Ιβηρίτου, Ανθολογία, φ. 273r - Ιβήρων 997, ΙΗ'αι. (τέλη), Ανθολογία- Ειρμολόγιον Καλοφωνικόν, φ. 137v - Ι.Μ.Προφήτου Ηλιού 632 (12), ΙΗ'αι. (1796), χγφ. Αναγνώστου Πάνου Οικονόμου, Ανθολογία, φ. 98r - Ι.Μ.Προφήτου Ηλιού 620 (26), ΙΗ'αι. (τέλη)- ΙΘ', Ανθολογία, φ. 95v - Ι.Μ.Προφήτου Ηλιού 629 (19), ΙΗ'αι. (τέλη)- ΙΘ'(αρχαί), Ανθολογία, φ. 144v - Ι.Μ.Μεταμορφώσεως 129, ΙΘ'αι. (1834), Ανθολογία σημειογραφία Ν.Μ. χγφ. Δημητρίου Αθανασίου, σ. 263 - Σινά 1316, ΙΘ' (1845), Ανθολογία, σημειογρ ΝΜ, χγφ. Ηλιού σιναίτου, φ. 500 - Ιβήρων 1013, ΙΘ'αι.(αρχές), Ανθολογία, φ.268r - Ιβήρων 1124, ΙΘ'αι.(1815), Ανθολογία, χγφ. Χριστοδούλου Σμυρναίου Σκούφου, φ. 166v - Ιβήρων 1274, ΙΘ'αι.(περί το 1820), Ανθολογία εσπερινού-Όρθρου-λειτουργίας,φ. 159v - Ιβήρων 1998, ΙΘ'αι.(β' τέταρτον), Ανθολογία σημειογρ ΝΜ, φ.242v - Add. 16971, ΙΘ'(περί το 1800), Ειρμολόγιον Πέτρου Λαμπαδαρίου του Πελοποννησίου, Ανθολογία, φ. 114a - Gr. Liturg. E. 4(S.C. 36615), ΙΘ'αι.(μετά το 1805), Προθεωρία, Ανθολογία Παπδικής, Εκλογή Αναστασιματαρίου,φ.232α - Ξηροποτάμου 288, ΙΘ'αι. (αρχαί), Ανθολογία, χγφ. Δαμασκηνού Αγραφορενδιωτή, Ανθολογία, φ. 216r - Ξηροποτάμου 299, ΙΘ'αι. (περί το 1810), Ανθολογία, φ. 551 Πέτρου [Πελοποννησίου] α' 4φωνος - Ξηροποτάμου 361, ΙΘ'αι. (αρχαί), Ανθολογία, φ. 269r - Δοχειαρίου 341, ΙΘ'αι. (αωκβ'-1822), χγφ. Νικηφόρου (Νικολάου) Δοχειαρίτου, Ανθολογία, φ.348r - Δοχειαρίου 343, ΙΘ'αι. (περί το 1810), Ανθολογία, φ. 61v - Δοχειαρίου 353, ΙΘ'αι. (αρχαί), χγφ. Ανθίμου ιερομονάχου, Ανθολογία, φ. 323r - Δοχειαρίου 354, ΙΘ'αι. (αρχαί), Ανθολογία, φ. 340v - Δοχειαρίου 356, ΙΘ'αι. (αρχαί), Ανθολογία, φ. 347v - Δοχειαρίου 368, ΙΘ'αι. (περί το 1810), Ανθολογία, φ. 169v - Δοχειαρίου 1244, ΙΘ'αι. (περί το 1810), Ανθολογία, φ. 180v - Παντελεήμονος 998, ΙΘ'αι. (1815), Ανθολογία, φ. 314r - Παντελεήμονος 1024, ΙΘ'αι. (α' ήμισυ), σημειογρ ΝΜ, Ανθολογία, φ. 140r - Διονυσίου 723, ΙΘ'αι. (β' τέταρτον), σημειογρ ΝΜ- χγφ. Νικολάου Δοχειαρίτου, Ανθολογία, φ. 289v - Αγίου Παύλου 15, ΙΘ'αι. (1813), χγφ. Αποστόλου Κώνστα Χίου, Ανθολογία, φ. 724 - Αγίου Παύλου 34, ΙΘ'αι. (1820), Αναστασιματάριον, Πέτρου Πελοποννησίου- Ειρμολόγιον, Πέτρου Πελοποννησίου- Ανθολογία, φ. 631 - Αγίου Παύλου 39, ΙΘ'αι. (αρχαί- περί το 1800-1815), χγφ. Ματθαίου Βατοπεδηνού, Δοξαστάριον (εκλογή, Ιακώβου Πρωτοψάλτου)- Ανθολογία, φ. 319 - Φιλοθέου 251, ΙΘ'αι. (αρχαί), Ανθολογία, φ. 234r - Αγίου Παύλου 301, ΙΘ'αι. (β' ήμισυ), σημειογρ ΝΜ, Ανθολογία, φ. 274r - Αγίου Παύλου 432, ΙΘ'αι. (1882), σημειογρ. ΝΜ- εις την ρουμανικήν, Ανθολογία, φ. 244r - Ι.Μ.Προφήτου Ηλιού 619 (14), ΙΘ'αι. (1804), χγφ.

Αποστόλου Κώνστα Χίου, Ανθολογία, φ. 136r - Ι.Μ.Προφήτου Ηλίου 615 (5), ΙΘ' (αρχαί), χγφ. Δημητρίου Μαρούκα Υδραίου, Ειρηολόγιον Πέτρου Πελοποννησίου-Ανθολογία, φ. 75v - Ι.Μ.Παναγίας Ζούρβας 7, ΙΘ' αι. (αρχαί), Ανθολογία, φ. 136r - Ιβήρων 1124, ΙΘ' αι.(1815), Ανθολογία, χγφ. Χριστοδούλου Σμυρναίου Σκούφου, φ. 166v - Κουτλουμουσίου 424, ΙΘ' αι. (α' τέταρτον), χγφ. Νικολάου Δοχειαρίτου; Ανθολογία, φ. 123r - Κουτλουμουσίου 632, ΙΘ' αι. (α' τέταρτον), χγφ. - εξηγήσεις Θεοφάνους μοναχού, φ. 387v

44. Ραφαήλ Αρχιερέως Ικονίου (β' τέταρτο ΙΗ'- τέλη ΙΗ')

Για τον Ραφαήλ αρχιερέα Ικονίου, γνωρίζουμε ότι επρόκειτο περί ενός φιλόμουσου ιεράρχη με σημαντικό μελοποιητικό έργο. Ο κώδικας Ιβήρων 997, φαίνεται να περιλαμβάνει όλες τις συνθέσεις του συγκεντρωμένες¹⁵⁹. Στον εν λόγω κώδικα δηλώνεται ως γνώστης δύο γλωσσών¹⁶⁰. Έχει μελοποιήσει τον Κοινωνικό ύμνο "Γεύσασθε" στους ήχους πλ. Β' και Βαρύ.

44α. Ήχος πλ. Β'

Ιβήρων 997, ΙΗ' αι. (τέλη), Ανθολογία- Ειρηολόγιον Καλοφωνικόν, φ. 137v

44β. Ήχος Βαρύς

Ιβήρων 997, ΙΗ' αι. (τέλη), Ανθολογία- Ειρηολόγιον Καλοφωνικόν, φ. 140r

Z. ΙΘ' ΑΙΩΝΑΣ

45. Γεώργιος παπάς Ρυσίου (τέλη ΙΗ' αι. - 1865)

Ο Γεώργιος ο Ρύσιος υπήρξε ιερέας ευλαβής, μουσικολογιάτατος και μαθητής του Πέτρου Αγιοταφίτου¹⁶¹. Επί σαράντα συναπτά έτη έψαλλε και ιερουργούσε στον Ιερό ναό Αγ. Θεοδώρων στη Βλάχκα

¹⁵⁹ Ιβήρων 997, τέλη ΙΗ' αι., Ανθολογία- Ειρηολόγιον Καλοφωνικόν, φ. 4r, φ. 74v, φ. 136r κ.τ.λ.π.

¹⁶⁰ Ιβήρων 997, τέλη ΙΗ' αι., Ανθολογία- Ειρηολόγιον Καλοφωνικόν, φ. 4r [...] συνετέθη δε παρά του Ικονίου Ραφαήλ αρχιερέως, δια δύο διαλέκτων

¹⁶¹ Βλ. Παπαδόπουλου Ι. Γεωργίου, σ. 206

Κωνσταντινουπόλεως. Δάσκαλος της Ψαλτικής Τέχνης με πιο γνωστό μαθητή του τον Μιχαήλ Μουρκίδη, Πρωτοψάλτη της Αγίας Τριάδος Πέραν. Μελοποιός πολλών εκκλησιαστικών μελών εκ των οποίων ο Κοινωνικός ύμνος των Προηγιασμένων σε ήχο Δ'.

45α. Ήχος Δ'

Διονυσίου 571, ΙΘ' αι. (1807), σημειογρ. ΝΜ, χγφ. Δαμασκηνού Αγραφορενδινώτου, Ανθολογία, φ. 132ν - Διονυσίου 695, ΙΘ' αι. (1834), χγφ. Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος και Ιωάσαφ Διονυσιάτου, Ανθολογία- Δοξαστάριον Αποστίχων Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος, φ. 77

46. Ευτύχιος μοναχός Καισαρέως / Γεώργιος Ογουρλούς (δ' τέταρτο ΙΗ' αι.- 1866)

Ο Ευτύχιος μοναχός ή Γεώργιος Ογουρλούς καταγόταν από την Καισαρεία της Καππαδοκίας και διδάχθηκε την παρασημαντική από τον Γεώργιο τον Κρη και από τον Μανουήλ Πρωτοψάλτη και τη Νέα Μέθοδο από τον Γρηγόριον Λευίτη¹⁶². Έψαλλε στον Ι. ναό Αγίας Κυριακής Κοντοσκαλίου. Μελοποίησε το «Την γαρ στην μήτραν» σε ήχο πλ. Δ', οκτώ καλοφωνικούς ειρμούς στους οκτώ ήχους, τον Κοινωνικό ύμνο "Γεύσασθε" σε ήχο Δ', τον Κοινωνικό ύμνο των Κυριακών σε ήχο βαρύ¹⁶³. Σημαντικό επίσης, είναι το εξηγητικό έργο του σε Πολυελέους, Χερουβικά, Κοινωνικά και άλλα μέλη¹⁶⁴. Στην πορεία τη έρευνας, βρέθηκε στον κώδικα Διονυσίου 723, φ. 284r αναγραφή του Κοινωνικού της προηγιασμένης «...παρά Ευτυχού μοναχού Καισαρέως του εκ του Ρωσικού κοινοβίου». Στα βιογραφικά στοιχεία που έχουμε στη διάθεσή μας για τον εν λόγω μελοποιό, δε γίνεται λόγος για μετάβαση του Ευτυχίου μοναχού σε Ρώσικη μονή, αντιθέτως γνωρίζουμε ότι προς το τέλος της ζωής του έγινε μοναχός και έζησε το υπόλοιπο της ζωής του στη Χίο, σε ιδιωτικό μοναστήρι. Πιθανολογείται, λοιπόν, ότι πριν εγκατασταθεί στη νήσο Χίο, διέμεινε για ένα διάστημα σε κάποιο ρώσικο κοινόβιο.

46α. Ήχος Δ'

¹⁶²Ο.π., σ.204

¹⁶³ Βλ. Χαλδαιάκη Αχιλλέως, Βυζαντινομουσικολογικά Β', σ.σ.242- 243

¹⁶⁴ Ο,π., σ.σ. 244-246

Παντελεήμονος 1043, ΙΘ'αι. (1768), σημειογρ ΝΜ, Ανθολογία, φ. 37v - Παντελεήμονος 1308, ΙΘ'αι. (τέλη), σημειογρ ΝΜ, Ανθολογία, φ. 89v - Διονυσίου 723, ΙΘ' αι. (β' τέταρτον), σημειογρ ΝΜ- χγφ. Νικολάου Δοχειαρίτου, Ανθολογία, φ. 284r

47. Ζαφείρης Σμυραναίος / Ζαφείριος Αποστόλου Ζαφειρόπουλος (τελευταίο τέταρτο ΙΗ' αι.- 1851)

Ο Ζαφείρης Σμυραναίος, γιός του Αποστόλη Ζαφειρόπουλου του Πελοποννησίου, γεννήθηκε στη Σμύρνη, όπου εκπαιδεύτηκε στη σχολή των Κυδωνιών, με δάσκαλο τον Γεώργιο τον Κρη και εν συνεχεία δίδαξε στη σχολή ως μουσικοδιδάσκαλος. Το 1826 εγκατέλειψε τη Σμύρνη και μετέβη στην Αίγινα και επό εκεί στο Ναύπλιο¹⁶⁵. Έπειτα, το 1837 μεταφέρθηκε στην Αθήνα, όπου χρημάτισε Πρωτοψάλτης στον Ιερό Ναό Αγ. Ειρήνης. Το 1842 εξέδωσε μελέτη κατά του Λεσβιακού συστήματος «Ο Γεώργιος Λέσβιος και το Λέσβιον αυτού σύστημα»¹⁶⁶. Μελοποίησε διάφορα μαθήματα εκ των οποίων ένα Κοινωνικό των Προηγιασμένων σε ήχο Δ' και Πλ. Β'. Στον κώδικα Ιβήρων 1014, φ. 47v όπου ανθολογείται η θ' ωδή της εορτής της Υπαπαντής, δηλώνεται από τον γραφέα: «Έτερον παρά κυρίου Ζαφειρίου Σμυραναίου, του ημετέρου διδασκάλου· ωδή θ', ήχος Γα Θεοτόκε η ελπίς....». Δεν είναι γνωστό το όνομα του γραφέα, απλώς πληροφορούμαστε ότι γράφει περί τα μέσα ΙΘ' αι.

47α. Ήχος πλ. Β'

Ι.Μ.Προφήτου Ηλιού 607 (8), ΙΘ'αι. (1833),σημειογρ ΝΜ, χγφ. Γεωργίου Μάνου, Ανθολογία, φ. 184v

47β. Ήχος Δ'

Παντελεήμονος 977, ΙΘ' αι. (περί 1815- 1820), φ. 357v- ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ 739, ΙΗ' αι. (τέλη, και ΙΘ' αι. α' ήμισυ), Ανθολογία, φ.φ. 38v

¹⁶⁵ Βλ. Χαλδαιάκη Γ. Αχχιλέως, *Βυζαντινομουσικολογικά Β*, σ.σ. 199-204

¹⁶⁶ Βλ. Παπαδόπουλου Ι. Γεωργίου, σ. 209

48. Θεόδωρος Φωκαεύς(1790- 3/10/ 1851)

Ο Θεόδωρος Φωκαέας ήταν υιός του ιερέα Παράσχου, καταγόμενος από τη Φώκαια της Εφέσου. Μαθητής των Γεωργίου Κρητός, Χουρμουζίου Χαρτφύλακος και Γρηγορίου Πρωτοψάλτου. Έψαλλε για πολλά χρόνια στον Ιερό Ναό Αγ. Δημητρίου Ταταούλων και στον Ιερό Ναό Αγ. Νικολάου στο Γαλατά αλλά στην πορεία εγκατέλειψε τα αναλόγια και αφοσιώθηκε στη διδασκαλία και στην έκδοση μουσικών βιβλίων. Εξέδωσε το Αναστασιματάριον του Πέτρου του Πελοποννησίου, το Καλοφωνικόν Ειρηολόγιον του Μπερεκέτου, το θεωρητικό του «Κρηπίδα», την «Ευτέρπη» και την «Πανδώραν» , συλλογή αραβοπερσικών ασμάτων του Ζαχαρία Χανεντέ και συλλογή ελληνικών και τουρκικών ασμάτων , ατίστοιχα¹⁶⁷. Μελοποίησε διάφορα άσματα εκ των οποίων το “Γεύσασθε” σε ήχο Δ’ και πλ. Β’.

48α. Ήχος Δ’

Διονυσίου 571, ΙΘ’ αι. (1807), σημειογρ. ΝΜ, χγφ. Δαμασκηνού Αγραφορενδινώτου, Ανθολογία,φ. 130ν - Αγίου Παύλου 432, ΙΘ’ αι. (1882), σημειογρ. ΝΜ- εις την ρουμανικήν, Ανθολογία, φ. 244r

48β. Ήχος Πλ. Β’

Διονυσίου 571, ΙΘ’ αι. (1807), σημειογρ. ΝΜ, χγφ. Δαμασκηνού Αγραφορενδινώτου, Ανθολογία,φ. 141r - Σταυρονικήτα 22ρ, ΙΘ’ αι. (1883), σημειογρ ΝΜ, Ανθολογία, φ. 162r

49. Ιωάννης Γεωργίου Ζωγράφος (δ’ τέταρτο ΙΗ’αι.- β’ τέταρτο ΙΘ’αι.)

Για τον Ιωάννη Γεωργίου Ζωγράφο δεν σώζονται στοιχεία για το βίο του και το έργο του. Η μοναδική αναφορά στο όνομά του τυγχάνει στον κώδικα Διονυσίου 722, όπου δηλώνεται συνθέτης του Κοινωνικού των Προηγιασμένων σε ήχο πλ. Β’. Ο χειρόγραφος κώδικας του Ιωάσαφ Διονυσιάτη, χρονολογείται εν έτει 1837. Εφ’ όσον δεν υπάρχει κάποια άλλη αναφορά στο όνομά του, θεωρούμε ότι είναι είτε σύγχρονος του Ιωάσαφ Διονυσιάτου, είτε προγενέστερός του.

49α. Ήχος πλ. Β’

¹⁶⁷Ο.π., σ. 208

Διονυσίου 722, ΙΘ' αι. (1837), σημειογρ ΝΜ, χγφ. Ιωάσαφ Διονυσιάτου, Ανθολογία, φ. 1138 Ιωάννου Γεωργίου Ζωγράφου

50. Ιωάσαφ Ιερομόναχος Διονυσιάτης (τέλη ΙΗ' αι. – γ' τέταρτο ΙΘ' αι.)

Ο Ιωάσαφ ο Διονυσιάτης, με καταγωγή από τις Σέρρες, ήταν μοναχός στην ιερά Μονή του αγίου Διονυσίου¹⁶⁸. Όντας μαθητής του Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος, θεωρείται από τους κορυφαίους των εξηγητών, την εποχή της Νέας Μεθόδου¹⁶⁹. Το μελοποιητικό του έργο πολύ πλούσιο και καταγεγραμμένο στη νέα αναλυτική σημειογραφία, το δε κωδικογραφικό του έργο ανέρχεται σε σαράντα τέσσερα έργα¹⁷⁰. Προσπάθησε να καλύψει μουσικά τις ακολουθίες αγίων για τους οποίους δεν υπήρχαν μελοποιημένες ακολουθίες. Μελοποιός, εκτός των άλλων, και ενός Κοινωνικού «Γεύσασθε» σε ήχο Β' εκ του Βου- όπως δηλώνεται.

50α. Ήχος Β' (Βου)

Διονυσίου 571, ΙΘ' αι. (1807), σημειογρ. ΝΜ, χγφ. Δαμασκηνού Αγραφορενδινιώτου, Ανθολογία, φ. 121r

51. Ιωάσαφ Ριλιώτης (γ' τέταρτο ΙΗ'- β' τέταρτο ΙΘ' αι.)

51α. Ήχος Α' τετράφωνος (Εξήγηση)

Ξενοφώντος 132, ΙΘ' αι. (αρχαί), Ανθολογία, φ. 35v¹⁷¹

¹⁶⁸ Διονυσίου 784, μέσα ΙΘ' αι., Εγχειρίδιον (Φυλλάδα), χγφ. Ιωάσαφ Διονυσιάτου, φ. 1r [...] παρ' εμού του ταπεινού Ιωάσαφ ιερομονάχου και διδασκάλου της αυτής ιεράς μονής του αγίου Διονυσίου

¹⁶⁹ Βλ. Καραγκούννη Χαρ. Κωνσταντίνου, σ. 629

¹⁷⁰ Ο.π., σ.σ. 629- 631

¹⁷¹ Ξενοφώντος 132, φ. 35v ..Εξήγησις πιθανώς του Ιωάσαφ Ριλιώτου

52. Κωνσταντίνος ο Ιμπριώτης(δ' τέταρτο ΙΗ' αι.- μέσα ΙΘ' αι.)

Για τον Κωνσταντίνο Ιμπριώτη δε ζώζονται στοιχεία για τον βίο και την πολιτεία του. Εικάζεται ότι λόγω του επιθέτου του καταγόταν από την Ίμβρο. Η μοναδική σύνθεσή του φαίνεται να είναι ο Κοινωνικός ύμνος «Γεύσασθε» σε ήχο Βαρύ. Το χειρόγραφο στο οποίο εντοπίστηκε η σύνθεσή του είναι του ΙΘ' αι. και συγκεκριμένα του 1816, επομένως ο Κωνσταντίνος Ιμπριώτης τοποθετείται μεταξύ τελευταίου τετάρτου ΙΗ' αι. και στα μέσα ΙΘ' αι.

52α. Ήχος Βαρύς

Διονυσίου 576, ΙΘ' αι. (1816), σημειογρ. ΝΜ, Ανθολογία, φ. 198r

53. Κωνσταντίνος πρωτοψάλτης (1777- 30 Ιουλίου 1862)

Ο Κωνσταντίνος Πρωτοψάλτης ή Κωνσταντίνος Βυζάντιος, υπήρξε μαθητής του Γεωργίου Κρητός και του του Μανουήλ Βυζαντίου. Αρχικά, διετέλεσε αναγνώστης, δεύτερος ψάλτης και πρωτοψάλτης (μικρός) στον Ιερό ναό του σιναιτικού μετοχίου στον Γαλατά Κωνσταντινουπόλεως¹⁷². Στη συνέχεια, το 1800 διετέλεσε β' δομέστικος στο Πατριαρχείο, α' δομέστικος και από το 1822 έως το 1855, Πρωτοψάλτης στον Πατριαρχικό ναό. Συνέταξε και εξέδωσε το τυπικό της Μεγάλης Εκκλησίας, το αργοσύντομο Δοξαστάριον κατά το ίδος της παραχορδής (σλαβιστί), εξήγησε το Αναστασιματάριον του Πέτρου Πελοποννήσου και άλλα¹⁷³. Μελοποίησε, επίσης, τον Κοινωνικό ύμνο της Προηγιασμένης σε Α' και Δ' ήχο.

53α. Ήχος Α'

Διονυσίου 645, ΙΘ' αι. (μέσα), σημειογρ ΝΜ, χγφ. ιωάσαφ Διονυσιάτου , Ανθολογία, φ. 335 - Διονυσίου 645, ΙΘ' αι. (μέσα), σημειογρ ΝΜ, χγφ. ιωάσαφ Διονυσιάτου , Ανθολογία, φ. 342 - Διονυσίου 645, ΙΘ' αι. (μέσα), σημειογρ ΝΜ, χγφ. ιωάσαφ Διονυσιάτου , Ανθολογία, φ. 342 - Διονυσίου 708, ΙΘ' αι. (μέσα), σημειογρ ΝΜ, χγφ. και εξηγήσεις Ιωάσαφ Διονυσιάτου, Ανθολογία, φ. 62r

¹⁷² Βλ. Παπαδόπουλου Ι. Γεωργίου, σ. 170

¹⁷³ Ο.π., σ. 171

53β. Ήχος Δ΄

Διονυσίου 571, ΙΘ΄ αι. (1807), σημειογρ. ΝΜ, χγφ. Δαμασκηνού Αγραφορενδινιώτου, Ανθολογία, φ. 128r - Διονυσίου 645, ΙΘ΄ αι. (μέσα), σημειογρ ΝΜ, χγφ. Ιωάσαφ Διονυσιάτου, Ανθολογία, φ. 335 - Διονυσίου 645, ΙΘ΄ αι. (μέσα), σημειογρ ΝΜ, χγφ. Ιωάσαφ Διονυσιάτου, Ανθολογία, φ. 335 - Διονυσίου 645, ΙΘ΄ αι. (μέσα), σημειογρ ΝΜ, χγφ. Ιωάσαφ Διονυσιάτου, Ανθολογία, φ. 342 - Διονυσίου 708, ΙΘ΄ αι. (μέσα), σημειογρ ΝΜ, χγφ. και εξηγήσεις Ιωάσαφ Διονυσιάτου, Ανθολογία, φ.

54. Νικόλαος Δοχειαρίτης (1781-1845)

Ο Νικόλαος Δοχειαρίτης, είναι ένας από τους τέσσερις μεγάλους αγιορείτες εξηγητές – οι άλλοι τρεις είναι Ιωάσαφ Διονυσιάτης, Θεοφάνης Παντοκρατορινός, Ματθαίος Εφέσιος Βατοπεδινός- που διαδραμάτισαν καταλυτικό ρόλο στη διάδοση της Νέας Μεθόδου αναλυτικής σημειογραφίας στο Άγιον Όρος¹⁷⁴. Ο Νικόλαος Δοχειαρίτης γεννήθηκε στο χωριό Ομβριακή του Δομοκού Στερεάς Ελλάδας το 1781 και μετέβη στη Μονή Δοχειαρίου στις αρχές του ΙΘ΄ αι. όπου έγινε η μοναχική του κουρά. Στη συνέχεια μετέβη στη Μονή Χιλιανδαρίου από το 1834 μέχρι και το 1837¹⁷⁵. Από το 1818 εγκαθίσταται στις Καρυές και ψάλλει στις αγιορείτικες πανηγύρεις και ανέλαβε πρωτοψάλτης του δεξιού χορού του Πρωτάτου¹⁷⁶. Υπήρξε δάσκαλος και σπουδαίος αντιγραφέας και εξηγητής. Έχει εξηγήσει Δοξαστικά από το στιχηράριον του Γερμανού Νέων Πατρών, τα Στιχηρά των Ωρών από το παλαιό στιχηράριο και πολλά άλλα¹⁷⁷. Μελοποιός του Κοινωνικού ύμνου της Προηγιασμένης Θείας Λειτουργίας σε ήχο πλ. Β΄ και πλ. Δ΄.

54α. Ήχος Πλ. Β΄

Δοχειαρίου 404, ΙΘ΄ αι. (περί το 1840), σημειογρ. ΝΜ, Ανθολογία, φ. 274v

¹⁷⁴ Στάθη Θ. Γρηγορίου, *Οι Αναγραμματισμοί...*, ο.π., σ. 58

¹⁷⁵ Στρομπάκη Μιχαήλ, *Νικόλαος Δοχειαρίτης και η συμβολή του στην ψαλτική τέχνη*, Αθήνα 2007, σ.σ. 65-72

¹⁷⁶ Ο.π., σ.σ. 84-87

¹⁷⁷ Ο.π., σ. 90

54β. Ήχος Πλ. Δ΄

Δοχειαρίου 404, ΙΘ΄ αι. (περί το 1840), σημειογρ. ΝΜ, Ανθολογία, φ. 278r Του Νικολάου Δοχειαρίτου πλ. Δ΄

55. Ονούφριος Βυζάντιος (1807- 1871)

Ο Ονούφριος Βυζάντιος γεννημένος στο μέγα Ρέυμα της Κωνσταντινούπολης, μαθήτευσε στην πατριαρχική Μουσική Σχολή δίπλα στους Χουρμούζιο, Χρυσάνθο και Γρηγόριο και διδάχθηκε την εξωτερική μουσική από τον Ντετέ Ισμαηλάκη¹⁷⁸. Διετέλεσε ιεροψάλτης σε διάφορους ναούς της Πόλης από το 1824 μέχρι το 1871. Έχαιρε βαθιάς εκτιμήσεω όχι μόνο των πατριαρχών και αλλά και του Σουλτάνου Απτούλ Αζίζ, ο οποίος του δώρισε δέκα χιλιάδες γρόσια. Μελοποιός πολλών εκκλησιαστικών αλλά και εξωτερικών ασμάτων. Μελοποίησε τον Κοινωνικό ύμνο «Γεύσασθε» σε Β΄ ήχο εκ του Δι.

55α. Ήχος Β΄ (Δι)

Διονυσίου 722, ΙΘ΄ αι. (1837), σημειογρ ΝΜ, χγφ. Ιωάσαφ Διονυσιάτου, Ανθολογία, φ. 1135

56. Παναγιώτης Γεωργίου Προυσαεύς και Παναγιώτης Κηλτζανίδης (α΄ τέταρτο ΙΘ΄ αι.- 11 Νοεμβρίου 1896)

Ο Παναγιώτης Προυσαέας ή Παναγιώτης Κηλτζανίδης γεννημένος στην Προύσα, διετέλεσε ιεροψάλτης σε διάφορες εκκλησίες της Κωνσταντινούπολης από το 1848 έως το 1882. Υπήρξε μουσικοδιδάσκαλος και εκδότης πολλών μουσικών βιβλίων· η «Καλλίφωνος Σειρήνα», το «Εκκλησιαστικόν Απάνθισμα», το σύγγραμμα που τιλοφορούνταν «Κλεις της καθ΄ ημάς Εκκλησιαστικής Μουσικής», το οποίο και βραβεύτηκε στην Δ΄ Ολυμπιακή Έκθεση της Αθήνας και εξεδόθη από τον Γρηγόριο Μαρασλή¹⁷⁹. Είχε πολλούς μαθητές ένας εκ των οποίων ο Νηλεύς Καμαράδος¹⁸⁰.

¹⁷⁸ Ο.π., Παπαδόπουλου Γεωργίου Ι., σ.σ.215-216

¹⁷⁹ Παπαδόπουλου Ι. Γεωργίου, ο.π., σ.σ.284-285

¹⁸⁰ Ο.π., σ. 286

56α. Ήχος Δ΄

Παντελεήμονος 1020, ΙΘ΄ αι. (1768), σημειογρ ΝΜ, Ανθολογία, φ. 197r Π. Γεωργίου Προυσσαέως δ΄

57. Σταμάτιος Ζαρκηνός/ Σταμούλης Ζαρκινός (α΄ τέταρτο ΙΘ΄ αι.-περί το 1890)

Ο Σταμάτιος Ζαρκηνός υπήρξε μαθητής των Τριών Διδασκάλων και πρωτοψάλτης στις Σέρρες¹⁸¹. Δε γνωρίζουμε ακριβή ημερομηνία γέννησης και θανάτου, φαίνεται όμως ότι ήκμασε περί τα μέσα του ΙΘ΄ αι. Επομένως, τον τοποθετούμε γύρω στις αρχές του ΙΘ΄ αι. Ήταν γνώστης της μουσικής, μελοποιός και ευσεβής. Μελοποίησε το Κοινωνικό “Γεύσασθε” σε ήχο πλ. Β΄

57α. Ήχος Πλ. Β΄

Διονυσίου 571, ΙΘ΄ αι. (1807), σημειογρ. ΝΜ, χγφ. Δαμασκηνού Αγραφορενδιωίτου, Ανθολογία, φ. 137r - Διονυσίου 645, ΙΘ΄ αι. (μέσα), σημειογρ ΝΜ, χγφ. Ιωάσαφ Διονυσιάτου, Ανθολογία, φ. 441 - Διονυσίου 708, ΙΘ΄ αι. (μέσα), σημειογρ ΝΜ, χγφ. και εξηγήσεις Ιωάσαφ Διονυσιάτου, Ανθολογία, φ. 62r

58. Χουρμούζιος Χαρτοφύλακας (1770-1840)

58α. Ήχος Α΄ τετράφωνος (Εξήγηση στο του Κλαδά)

Δοχειαρίου 1238, ΙΘ΄ αι. (μέσα), σημειογρ ΝΜ, εξήγησις Γρηγορίου, Ανθολογία (Α΄ τόμος-Εσπερινός), φ. 95

¹⁸¹ Ο.π., σ.σ. 222-223

**ΜΕΛΟΠΟΙΗΤΙΚΗ ΚΑΙ ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ
ΜΕΛΟΠΟΙΗΣΕΩΝ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΥΜΝΟΥ “ΤΕΥΣΑΣΘΕ”**

Εισαγωγικά

Στο τρίτο μέρος της παρούσας διπλωματικής εργασίας, θα ακολουθήσει μελοποιητική καθώς και μορφολογική ανάλυση των μελοποιήσεων του Κοινωνικού ύμνου της Προηγιασμένης θείας Λειτουργίας, όπως δηλώνεται και από τον τίτλο. Σε αυτό το σημείο οι όροι «Ανάλυση», «Μελοποιΐα» και «Μορφολογία», χρήζουν επιπλέον ερμηνείας ώστε να γίνουν κατανοητοί οι μετέπειτα τρόποι εξέτασης των επιλεγμένων μελοποιήσεων. Για την λέξη «ανάλυση», στο λεξικό του Δημητράκου Β. Δημητρίου¹⁸², δίδονται δύο ερμηνείες: α. χωρισμός των στοιχείων σύνθετου σώματος, β. λεπτομερής, κατά τα επί μέρους έρευνα, αντίθ. σύνθεση. Η σχέση όμως ανάλυσης και μουσικής έχει ως εξής: Μουσική ανάλυση, εν ολίγοις, είναι η έρευνα και εμβάθυνση στη μορφολογική κατασκευή της εκάστοτε μουσικής σύνθεσης, σύμφωνα με τη μουσική ιδέα, το μουσικό πνεύμα, τις φράσεις, την ανάπτυξη και διαφοροποίηση των μουσικών θέσεων. Ετυμολογικά η λέξη «Μορφολογία» προέρχεται από τις λέξεις μορφή και λόγος. Δηλαδή λόγος περί μορφής. Μελέτη περί του εξωτερικού σχηματισμού ενός αντικειμένου¹⁸³, του περιγράμματος ενός αντικειμένου. Μορφολογία λοιπόν της μουσικής είναι η περιγραφή της διάρθρωσης των μελικών μορφών, στη σύνθεση των διαφόρων μερών και στοιχείων ενός μουσικού έργου. Κατά τον συνθέτη Άρνολντ Σάινμπεργκ: «Κύρια λειτουργία της μορφής είναι να προάγει την ικανότητά μας να κατανοούμε. Είναι η οργάνωση ενός κομματιού που βοηθά τον ακροατή να συγκρατήσει στο νου την ιδέα, να παρακολουθήσει την αύξηση και την ανάπτυξή της, την τελειοποίηση και την κατάληξή της». Με τους όρους «Μελοποιΐα» και «Μελουργία», σύμφωνα με το Λεξικό του Δημητράκου, εννοούμε α. τη σύνθεση μελικών ποιημάτων και β. την τέχνη της μουσικής συνθέσεως. Επομένως, οι όροι προσδιορίζουν τη σύνθεση αλλά και τη μουσική του ποιητικού κειμένου. Οι όροι αφορούν στη σύνθεση μελών, η οποία στηρίζεται σε κανόνες και στην κατάλληλη σε κάθε περίπτωση χρησιμοποίηση των στοιχείων ποίησης και μουσικής¹⁸⁴. Στο θεωρητικό του

¹⁸² Δημητράκου Β. Δημητρίου, *Νέον Ορθογραφικόν Ερμηνευτικόν Λεξικόν*, 1969

¹⁸³ Ο.π., Λεξικόν

¹⁸⁴ Στάθη Θ. Γρηγορίου, *Οι αναγραμματισμοί και τα μαθήματα της Βυζαντινής Μελοποιΐας*, Αθήνα 1979, σ.σ. 23-27

Χρυσάνθου¹⁸⁵ αλλά και του Κυριακού Φιλοξένου¹⁸⁶ αναλύεται ο όρος «Μελοποιΐα».

Οι παράμετροι της μελοποιΐας είναι οι εξής: Α. Τόποι φωνής, Β. Μέρη της μελοποιΐας, Γ. Ήθη της μελοποιΐας, Δ. Τρόπος μελοποιΐας, Ε. Είδη Ψαλμωδίας και ΣΤ. Γένη μελοποιΐας, Ζ. Μέθοδοι μελοποιΐας και Η. Τεχνικές μελοποιΐας.

Όσον αφορά στους τύπους φωνής είναι τρεις: η Μεσοειδής, η Νητοειδής και η Υπατοειδής¹⁸⁷. Τα Μέρη της μελοποιΐας είναι η Λήψη, η Μίξις και η Χρήσις¹⁸⁸. Ο Χρυσάνθος στο Θεωρητικό του¹⁸⁹, διαιρεί την Χρήσις σε τέσσερα είδη: την Αγωγή, την Πλοκή, την Πεττεία και την Τονή. Την δε Αγωγή σε τρία είδη: Στην Ευθεία, Ανακάμπτουσα και Περιφερή¹⁹⁰.

¹⁸⁵ Βλ. Χρυσάνθου Θεωρητικόν, σ. 174 § 389: «Μελοποιΐα είναι δύναμις κατασκευαστική μέλους. Κατασκευάζομεν δε μέλος, όχι μόνον ψάλλοντες τετριμμένας διαφόρους ψαλμωδίας, ἀλλ' εφευρίσκοντες και γράφοντες και ίδια νέα μέλη τοις ακροαταίς ἀρέσκοντα. Ἄρα διαφέρει η μελοποιΐα της μελωδίας· διότι η μελωδία είναι απαγγελία μέλους· η δε μελοποιΐα είναι ἕξις ποιητική».

¹⁸⁶ Φιλοξένου Κυριακού, Θεωρητικόν στοιχειώδες της μουσικής: κατά τον κανονισμόν των τριῶν Διδασκάλων του νέου συστήματος, Γρηγορίου Πρωτοψάλτου, Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος και Χρυσάνθου Προύσης περιέχον [...], Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1859, σ. 159 § 248: « Η Μελοποιΐα είναι μία τις δύναμις τεχνική, ἥτις δεικνύει εἰς τον Μελοποιόν τον τρόπον της συνθέσεως των φωνῶν, την εφαρμογήν των χαρακτήρων και τον τονισμόν των λέξεων εἰς μέλος. Δεικνύει προς τούτοις εἰς αὐτόν και τα διωρισμένα αὐτῆς μέρη εἰς το ποιῆσαι μελωδίαν, αὐτὰ εἰσὶν η Λήψις, η Μίξις και η Χρήσις. Και Λήψις μεν εἶναι το ευρίσκειν τον μελοποιόν αἰτίαν του εκ τίνος τόπου της φωνῆς πρέπει να κάμη την Μελωδίαν...Μίξις δε το ευρίσκειν αὐτόν τον τρόπον του προσαρμόζειν ἀλλήλους τους φθόγγους, τους τόπους της φωνῆς, τα γένη και τους ἤχους. Χρήσις τέλος εἶναι η διάφορος ενεργητική ἐκτέλεσις του επιχειρήματος».

¹⁸⁷ Βλ. Χρυσάνθου Θεωρητικόν, σ. σ. 174-175 «...τόπους φωνῆς τρεῖς, Μεσοειδή, Νητοειδή και Υπατοειδή. Και μεσοειδῆς μεν εἶναι, ο ἀπό του ζ μέχρι του Ζ' ἐπὶ το οξύ προβαίνων· νητοειδῆς δε , ο ἀπό του Ζ' μέχρι του Ζ' ἀναβαίνων· και υπατοειδῆς, ο ἀπό του ζ μέχρι του ζ καταβαίνων».

¹⁸⁸ Ο.π., σ. 175 § 390 «Μέρη δε της μελοποιΐας εἶχον οι παλαιοὶ τρία· Λήψιν, Μίξιν, και Χρήσιν. Και λήψις μεν ἦτον ἐκείνη, δι' ης εὗρισκεν ο μελοποιός, ἀπό ποιον τρόπον της φωνῆς ἔπρεπε να ποιῆση την μελωδίαν· ἡγουν ἀπό μεσοειδή, ἡ νητοειδή, ἡ υπατοειδή. Και μίξις ἦτον ἐκείνη, δι' ης προσήρμοζεν ἀλλήλοις τους φθόγγους, τους τόπους της φωνῆς, τα γένη, και τους ἤχους. Κα χρήσις ἦτον η διάφορος ἀπεργασία του μέλους».

¹⁸⁹ Ο.π., σ. 175 § 391

¹⁹⁰ Ο.π., σ.σ. 175-176 § 392-5, «Και ευθεία μεν ἦν ἐκείνη ἥτις ποιεί την ἀνάβασιν με συνεχεῖς φθόγγους...».

«Ανακάμπτουσα δε εἶναι ἐκείνη, ἥτις ποιεί την κατάβασιν με τους επομένους φθόγγους, ως...».

«Και περιφερῆς εἶναι ἐκείνη, ἥτις ἀναβαίνει μεν διατονικῶς, καταβαίνει χρωματικῶς ως...ἡ ἐναντίως».

«Πλοκή δε εἶναι ἐκείνη, ἥτις ρίπτει ἕναν ἕνα φθόγγο δια διαστημάτων υπερβατῶν δύο ἢ και περισσοτέρων, προτάττουσα τούτων ἢ τα βαρῆα, ἢ τα οξύτερα. Παράδειγμα δε της πλοκῆς ἔχεις την ἐπὶ το υπερβατόν Παραλλαγὴν».

«Πεττεία δε εἶναι η πληξίς ἥτις γίνεται πολλάκις εἰς ἕνα τόνον...»

Γ. Ήθη της μελοποιΐας

Σύμφωνα με τον Χρύσανθο τα ήθη της μελοποιΐας ήταν τρία· το Διασταλτικό, το Συσταλτικό και το Ησυχαστικό. Διασταλτικό ήθος είναι εκείνο το οποίο φανερώνει μεγαλοπρέπεια, ανδρεία ψυχή, ηρωικές πράξεις. Συνήθως οι ήχοι Α' και Γ' δημιουργούν αυτά τα συναισθήματα. Το Συσταλτικό είναι εκείνο που δημιουργεί ταπεινότητα στην ψυχή και άναδρη διάθεση και αρμόζει κυρίως σε ερωτικά πάθη, θρήνους κ.α. Μέσω των ήχων Β' και των πλαγίων- εκτός του Βαρέως- πετυχαίνονται τα παραπάνω. Ησυχαστικόν είναι εκείνο που δημιουργεί ηρεμία ψυχής, ελευθερία, ειρήνη δηλαδή, ύμνοι, εγκώμια και άλλα. Οι ήχοι Βαρύς και Πρώτος μεταφέρουν αυτά τα συναισθήματα¹⁹¹. Επίσης, η Μεταβολή, ανήκει στα ήθη της μελοποιΐας¹⁹².

Δ. Τρόπος μελοποιΐας

«Οι δε εκκλησιαστικοί μουσικοί κατά τα διάφορα είδη της ψαλμωδίας έψαλλον και έγγραφον, ποιούντες και ρυθμούς, καθ' ους χειρονόμουν, και εφευρίσκοντες και μέλη, αρμόζοντα τοις σκοπουμένοις. Εσύνθετον δε και θέσεις χαρακτήρων μουσικών, ίνα συνοπτικώς γράφωσι το ψαλλόμενον, και παραδίδωσι τοις μαθηταίς ευμεθόδως τα πονήματά των. Ότε δε και οι μαθηται τούτων εμελοποιοουν, εμιμούντο τον τρόπον των διδασκάλων. Τούτο δε παραπολύ συνήργησεν εις το να διασωθή έως εις ημάς η διαφορά των μελών και των ειδών της ψαλμωδίας¹⁹³».

Ε. Είδη ψαλμωδίας

Είδη της ψαλμωδίας σύμφωνα με τον Χρύσανθο είναι τα εξής: Ανοιξαντάρια, Κεκραγάρια, Δοξαστικά, Στιχηρά, Δοχαί, Τροπάρια, Απολυτικά, Καθίσματα, Εωθινά, Δοξολογίες, Μαθήματα, Εισοδικά, Τρισάγια, Κρατήματα, Καλαφονικοί Ειρμοί και άλλα¹⁹⁴.

ΣΤ. Γένη μελοποιΐας

«Τονή δε είναι η διαρκούσα επιμονή περισσότερον από τον ένα χρόνον, και γίνεται εις μίαν προφοράν φωνής, ήγουν επάνω εις ένα τόνον δι' ενός φθόγγου. Αύτη δε η τονή είτε κατ' αρχάς της μελωδίας γίνεται, είτε εν τω μέσω είτε περί το τέλος, όταν μεν εξοδεύονται χρόνοι εξ, σημαίνεται τη πενταπλή· όταν δε πέντε, τη τετραπλή· και τα λοιπά».

«Εις αυτά τα τέσσαρα είδη της χρήσεως είναι δυνατόν να προστεθή από ημάς και πέμπτον η Σιωπή. Είναι δε σιωπή, το να παρέρχηται χρόνος άφθεγκτος ανάμεσα εις τους φθόγγους της μελωδίας, η δια αποπλήρωσιν του ρυθμού, ή του μέτρου, ή δια άλλην τινά χρείαν».

¹⁹¹ Ο.π., σ.σ. 176-177 §§ 396-397

¹⁹² Ο.π.,σ. 177§ 399 «Είναι δε μεταβολή, μετάθεσις ομοίου τινός εις ανόμοιον τόπον. Λέγεται δε μεταβολή τετραχώς κατα Γένος, κατά Ήχον, κατά Σύστημα, και κατά Μελοποιϊαν [...]Κατά δε μελοποιϊαν πράττεται μεταβολή όταν εκ διασταλτικού μεταβαίνωμεν εις συσταλτικόν, ή εις ησυχαστικόν και το ανάπαλιν».

¹⁹³ Ο.π., σ. 178 § 400

¹⁹⁴ Ο.π., σ.σ. 178-179 § 401

Τα παραπάνω είδη της μελοποιίας, ανάγονται σε τέσσερα γένη μελών. Στο παλαιό Στιχηραρικό, στο νέο Στιχηραρικό, στο Παπαδικό και στο Ειρμολογικό¹⁹⁵.

Ζ. Μέθοδοι μελοποιίας

Οι μέθοδοι μελοποιίας είναι τρεις. Το να μελίζει κάποιος κατ' εμπειρία χωρίς δηλαδή να γνωρίζει δηλαδή τους μουσικούς χαρακτήρες αλλά αποκτώντας εμπειρία από τη συχνή τριβή. Κατά τέχνη, όποιος γνωρίζει δηλαδή τους μουσικούς χαρακτήρες αλλά δεν έχει τάλαντο στη μουσική, επιμένει όμως σε συνεχή εξάσκηση και καταλήγει να γράφει όποιο μέλος ακούσει ή φανταστεί. Κατ' επιστήμη, όποιος γνωρίζει τους μουσικούς χαρακτήρες, έχει τάλαντο στη μουσική, εξασκείται συνεχώς και μπορεί να γράψει μέλη που να αγγίζουν την ψυχή του ακροατή¹⁹⁶.

Η. Τεχνικές μελοποιίας

Οι τεχνικές της μελοποιίας είναι η Παλιλλογία¹⁹⁷, η Επανάληψη¹⁹⁸, η Μίμηση προς τα νοούμενα¹⁹⁹, η Μεταβολή²⁰⁰ και η Απόδοση²⁰¹.

Σε αυτό το σημείο, χρειάζεται να γίνει αναφορά στη μελοποιητική προσέγγιση των συνθέσεων. Σύμφωνα με τον Γρ. Στάθη, υπάρχουν μέλη

¹⁹⁵ Ο.π., σ. 179 § 402

¹⁹⁶ Ο.π., σ.σ. 181- 182- 183 § 409-411

¹⁹⁷ Ο.π., σ. 187 § 419, «Είναι δε Παλιλλογία μεν το να ποιώμεν την ανάβασιν, ή κατάβασιν της μελωδίας δια της αυτής θέσεως».

¹⁹⁸ Ο.π., σ. 187 § 420, «Επανάληψις δε είναι, το να μεταχειριζώμεθα επί των αυτών τόνων εκ δευτέρου μίαν θέσιν, ή ολόκληρον περιόδον μελωδίας· καθώς μάλιστα συνειθίζεται εις τα μαθήματα και κρατήματα των παλαιών».

¹⁹⁹ Ο.π., σ. σ. 187- 188 § 421, «Μίμησις δε προς τα νοούμενα είναι, το να μελίζωμεν με οξείαν μεν μελωδίαν εκείνα, εις τα οποία νοείται τι ύψος· ως ουρανός, όρος· με βαρείαν δε μελωδίαν εκείνα, εις τα οποία νοείται τι χθαμαλόν· ως γη, άβυσσος, άδης. Και με τερπνόν μεν ήχον εκείνα, εις τα οποία νοείται τις χαρά· ως παράδεισος, νίκη· με σκυθρωπόν δε ήχον εκείνα, εις τα οποία νοείται τις λύπη· ως θάνατος, καταδίκη· και τα λοιπά».

²⁰⁰ Ο.π., σ. 188 § 422 «Μεταβολή δε είναι, μετάθεσις ομοίου τινός εις ανόμοιον τόπον. Λέγεται δε μεταβολή τετραχώς· κατά Γένος, κατά Ήχον, κατά Σύστημα, και κατά την Μελοποιϊαν. Και κατά γένος μεν μεταβολήν ποιούμεν, όταν από διατονικόν μεταβαίνωμεν εις χρωματικόν ή εις εναρμόνιον· και το ανάπαλιν. Κατά δε ήχον μεταβολήν ποιούμεν, όταν από ένενός ήχου μεταβαίνωμεν εις άλλον. Κατά δε σύστημα γίνεται μεταβολή, όταν από του Διαπασών μεταβαίνωμεν εις το Πεντάχορδον, ή εις το Τετράχορδον, και το ανάπαλιν. Κατά δε μελοποιϊαν αναφαίνεται μεταβολή, όταν εκ Διασταλτικού ήθους μεταβαίνωμεν εις Συσταλτικόν, ή εις Ησυχαστικόν· και το ανάπαλιν».

²⁰¹ Ο.π., σ. 188 §423, «Απόδοσις δε είναι, το να μελίζωμεν τα τέλη των περιόδων του κειμένου με μίαν και την αυτήν κατάληξιν, της οποίας μελωδία εκτείνεται εις δύο ή τρία μέτρα εν τέσσαρσι χρόνοις· δια το νέον στιχηράριον· εις περισσότερα δε μέτρα δια την παπαδικήν· καθώς εις το, Τας εσπερινάς ήμών ευχάς, η άγιε Κύριε, η άφεσιν αμαρτιών, και η εν κόσμω την ανάστασιν...».

παλαιά, σύντομα στη μορφή και μέλη εκτενή, τα επονομαζόμενα «καλοφωνικά²⁰²». Τα καλοφωνικά μαθήματα χωρίζονται σε δύο μεγάλες κατηγορίες· στα ψαλμικά μαθήματα της Παπαδικής και στα μαθήματα του Μαθηματαρίου. Η «καλοφωνία» της Παπαδικής αφορά σε «Καλοφωνικούς» στίχους του εσπερινού, «Καλοφωνικούς στίχους του όρθρου» και «Καλοφωνικούς» στίχους της θ. Λειτουργίας δηλαδή τον Τρισάγιο ύμνο, Χερουβικά, Κοινωνικά και άλλα²⁰³. Τα στοιχεία της «Καλοφωνίας» είναι τα εξής²⁰⁴:

α. Το ίδιο το καλοφωνικό μέλος, το οποίο είναι εκτενέστερο εν σχέση με το Παπαδικό. Αυτό επιτυγχάνεται δια των καλοφωνικών θέσεων των σηματοδοτώνων και της μεταβολής του μέλους σε ήχο, γένος, ήθος.

β. Οι αναγραμματισμοί ή αναποδιτισμοί δηλαδή η ανακατάστροφη του ποιητικού κειμένου. Η επανάληψη δηλαδή μίας φράσης ή ενός στίχου που αποσκοπεί από τη μεριά του μελοποιού να τονίσει και να εκφράσει συγκεκριμένα νοήματα του μέλους.

γ. Τα ηχήματα ή κρατήματα, τα οποία εισάγονται στην αρχή του μέλους και παρεμβάλλονται λίγο πριν το τέλος της σύνθεσης, με διαφορετική μορφή κάθε φορά· χι κι νι ιι.. ή τι τι τιτι και τα λοιπά.

Με βάση τα όσα προαναφέρθηκαν περί Μερών και Τεχνικών μελοποιΐας, θα γίνει ανάλυση σε κάθε μία σύνθεση ξεχωριστά καθώς και τυχόντα στοιχεία καλοφωνίας που πιθανόν να εμφανίζει κάθε σύνθεση. Όσον αφορά στην επιλογή των συνθέσεων, ο μη αναμενόμενος μεγάλος αριθμός των μελοποιήσεων που ανακαλύφθηκαν από τη μελέτη των καταλόγων των χειρογράφων, μας οδήγησε, αρχικά στην επιλογή και έπειτα στη μελέτη, συνθέσεων του Κοινωνικού ύμνου “Γεύσασθε”, που ανήκουν σε δύο ήχους της βυζαντινής οκταηχίας. Μελετήθηκαν λοιπόν μελοποιήσεις σε Α΄ και πλ. Α΄ήχο. Στα πλαίσια της Μεταπτυχιακής εργασίας, επίσης δεν ήταν δυνατή η επιλογή όλων των μελοποιήσεων του Κοινωνικού ύμνου σε Α΄ήχο καθώς οι περισσότερες συνθέσεις είναι μελισμένες σε σε αυτόν τον ήχο. Επιλέχθηκαν λοιπόν τα Κοινωνικά των Προηγιασμένων σε Α΄ ήχο των μελοποιών Ιωάννου Κλαδά, Μάρκου του Ευγενικού, Μπαλασίου ιερέως, Μανουήλ του Χρυσάφου, Χρυσάφου του νέου και Θεοδούλου μοναχού. Επιπλέον, οι εξηγήσεις στη σύνθεση του Ιωάννου Κλαδά των Κυρίλλου αρχιερέως Τήνου του Μαρμαρηνού και Πέτρου λαμπαδαρίου Πελοποννησίου, επιλέχθηκαν προς σύγκριση με τη σύνθεση του Κλαδά. Η σύνθεση σε πλ. Α΄ ήχο που επιλέχθηκε είναι του Ιωάννου Κουκουζέλου. Ακολουθούν δύο συγκριτικοί πίνακες· ο πρώτος πίνακας συγκρίνει τη σύνθεση του Ιωάννου Κλαδά με την εξήγησή της από τον Κύριλλο αρχιερέα Τήνου τον Μαρμαρηνό καθώς και τη μελοποίηση

²⁰² Βλ. Στάθη Θ. Γρηγορίου, *Οι αναγραμματισμοί...*, σ. 63

²⁰³ Ο.π., σ.σ. 65-66

²⁰⁴ Ο.π., σ. σ. 68-71

επίσης του Ιωάννου Κλαδά, με την εξήγησή της από τον Πέτρο Πελοποννήσιο. Στον δεύτερο πίνακα αναλύεται κάθε μία σύνθεση, εκτός των προαναφερθέντων των Κυρίλλου και Πέτρου Πελοποννησίου, ξεχωριστά και έπειτα συγκρίνονται τα χαρακτηριστικά των συνθέσεων μεταξύ τους για κοινά στοιχεία που τυχόν προκύψουν από την ανάλυση. Η κάθε σύνθεση δίδεται μεταγραμμένη και μετροφωνημένη από τον εκάστοτε κώδικα στον οποίο τυγχάνει το μελετώμενο χειρόγραφο. Για κάθε σύνθεση παρατίθεται το κείμενο με το εφύμνιό του και δηλώνονται τυχόν κρατήματα, αναγραμματισμοί και παρεμβολές ηχημάτων.

A' ΕΝΟΤΗΤΑ

Γα1. Συγκριτικός πίνακας σύνθεσης Ιωάννου Κλαδά- Εξήγησης Κυρίλλου αρχιερέως Τήνου Μαρμαρηνού

Στον ακόλουθο πρώτο πίνακα παρουσιάζεται η σύνθεση του Ιωάννου Κλαδά σε ήχο Α' τετράφωνο, συγκρινόμενη με την εξήγηση από τον Κύριλλο αρχιερέα Τήνου τον Μαρμαρηνό. Στην αριστερή στήλη η σύνθεση μεταγράφεται και μετροφωνείται από τον κώδικα Ιβήρων 0974 και στη δεξιά μεταγράφεται και μετροφωνείται η εξήγηση του Κυρίλλου από τον κώδικα Ιβήρων 1093.

Σύνθεση Ιωάννου του Κλαδά	Εξήγηση Κυρίλλου αρχιερέως Τήνου Μαρμαρηνού

Από την παραπάνω σύγκριση συμπεραίνονται τα εξής:

- Η θέση έναρξης του μέλους του Κλαδά που αντιστοιχεί στη λέξη «Γεύσασθε», εξηγείται από τον Κύριλλο με μία θέση παρακλητικής, την οποία ακολουθούν μία θέση ομαλού και μία θέση κυλίσματος. Η τονικότητα στην οποία ξεκινά είναι η D (Πα) και καταλήγει στην ίδια D (Πα). Στο μέλος του Κλαδά ξεκινά από την a (Κε) και καταλήγει στην D (Πα).
- Στη συνέχεια, η μουσική γραμμή που αντιστοιχεί στη φράση «..και υ», επίσης εξηγείται στον κώδικα 1093, μέσω μίας αλληλουχίας θέσεων στις οποίες παρεμβάλλεται μία θέση λυγίσματος που υποστηρίζεται από ένα σύμπλεγμα κεντημάτων- ολίγου. Η τονικότητα στην οποία ξεκινά η φράση είναι η D (Πα) και καταλήγει στη a (Κε), ενώ στη σύνθεση του Κλαδά ξεκινά από E (Βου), όμως καταλήγει σε a (Κε).

- Επίσης, η μουσική γραμμή που αντιστοιχεί στη φράση «..δετε», στο του Κλαδά δημιουργείται από μία θέση παρακαλέσματος και μία θέση λυγίσματος. Στο του Κυρίλλου εξηγείται επίσης με θέση ετέρου, την οποία ακολουθούν χαρακτήρες μία θέση λυγίσματος και δύο θέσεις αντικενώματος. Στο του Κλαδά η τονικότητα από την οποία ξεκινά είναι η b(Βου) και καταλήγει στην a(Κε), όπως στην εξήγηση με τη διαφορά ότι εκεί ξεκινά από a (Κε).
- Στην πορεία, η μουσική γραμμή που αντιστοιχεί στη φράση «..ότι ι» εξηγείται από μία αλληλουχία χαμηλής, συμπλέγματος κεντημάτων-ολίγου, οξείας, ελαφρού, ολίγου καθώς και ολίγου με απόστροφο, ολίγου, ελαφρού και θέση αντικενώματος. Η τονικότητα από D(Πα) μεταβαίνει στην F(Γα), όπως συμβαίνει και στο πρωτότυπο.
- Επίσης, η μουσική γραμμή που αντιστοιχεί στο «χρηστός ο Κύριος» εξηγείται στο μέλος του Κυρίλλου με δύο συνεχόμενες θέσεις ετέρου, δύο θέσεις λυγίσματος, θέση πιάσματος, την οποία ακολουθεί θέση λυγίσματος, θέση ετέρου και πάλι λυγίσματος, θέση ετέρου και θέση κυλίσματος, όπως φαίνεται παραπάνω στον συγκριτικό πίνακα. Και στις δύο περιπτώσεις, η τονικότητα από a(Κε) καταλήγει σε D(Πα).
- Από αυτό το σημείο και έπειτα δεν υπάρχει καμία αντιστοιχία των θέσων της μελοποίησης του Ιωάννου Κλαδά με την εξήγησή της.

Γα2. Συγκριτικός πίνακας σύνθεσης Ιωάννου Κλαδά- Εξήγησης Πέτρου Πελοποννησίου

Στον ακόλουθο πίνακα συγκρίνεται η σύνθεση του Ιωάννου Κλαδά, με την εξήγηση της σύνθεσης από τον Πέτρο Πελοποννησίο. Στην αριστερή στήλη η σύνθεση μεταγράφεται και μετροφωνείται από τον κώδικα Ιβήρων 974 (Ιωάννου Κλαδά), ενώ στη δεξιά στήλη, από τον κώδικα Ιβήρων 1124 (Πέτρου Πελοποννησίου).

Σύνθεση Ιωάννου του Κλαδά	Εξήγηση Πέτρου Πελοποννησίου

- Στη συνέχεια, η μουσική γραμμή που αντιστοιχεί στη λέξη «...ότι», εξηγείται από τον Πελοποννήσιο, με θέση λυγίσματος, βαρείας και λυγίσματος. Η τονικότητα της μουσικής γραμμής είναι και στις δύο περιπτώσεις ίδια· ξεκινά από D(Πα) και καταλήγει σε F(Γα),
- Επίσης, η μουσική γραμμή που αντιστοιχεί στη φράση «...χρηστός ο Κύριος», αναλύεται με θέση ομαλού, την οποία ακολουθεί θέση παρακαλέσματος, δύο θέσεις βαρείας, στις οποίες παρεμβάλεται μία θέση λυγίσματος. Ακολουθεί θέση βαρείας, θέση τρομικού, θέση ομαλού και θέση ψηφιστού. Η τονικότητα της μουσικής γραμμής στην πρωτότυπη σύνθεση από b(Ζω), μεταπίπτει σε D(Πα), ενώ στη εξήγησή της από G(Δι) μεταπίπτει, επίσης, σε D(Πα).
- Από αυτό το σημείο και έπειτα δεν παρατηρείται καμία αντιστοιχία των θέσεων του μέλους του Ιωάννου Κλαδά με την εξήγηση σε αυτό του Πέτρου Πελοποννησίου.

Συμπερασματικά, εξετάζοντας παράλληλα την εξήγηση του Κυρίλλου αρχιερέως Τήνου του Μαρμαρηνού στη σύνθεση του Ιωάννου Κλαδά καθώς και την εξήγηση του Πέτρου Πελοποννησίου επίσης στη σύνθεση του Κλαδά, συμπεραίνουμε ότι και οι δύο συνθέσεις από την αρχή του μέλους μέχρι και τη φράση «.....ο Κύριος», εξηγούν το του Κλαδά. Από το σημείο αυτό και έως το τέλος των συνθέσεων, δε φαίνεται να υφίσταται αντιστοιχία των θέσεων με εκείνες στη σύνθεση του Κλαδά. Επομένως, δεν πρόκειται για εξήγηση του μέλους αλλά πιθανό να πρόκειται για σύντμηση είτε για σύντμηση και καλλωπισμό ταυτόχρονα. Όσον αφορά στην έκταση του μέλους της πρωτότυπης σύνθεσης, εκτείνεται από την τονικότητα A(κε) έως την c(Νη'). Η τονικότητα του εξήγησης του Κυρίλλου εκτείνεται από D(Πα) έως e(Βου'), ενώ του Πέτρου Πελοποννησίου από C(Νη) έως d(Πα'). Και στις δύο εξηγημένες συνθέσεις, οι ενάρξεις δηλώνονται από κατάβαση τεσσάρων φωνών όπως δηλώνει στην αρχή η 'χαμηλή' και έπειτα στο μεν μία ανάβαση τεσσάρων φωνών, στο δε μία ανάβαση πέντε φωνών. Στην πρωτότυπη σύνθεση του Κοινωνικού ύμνου παρατηρείται μεταβολή του γένους της σύνθεσης αφού τίθεται η Μελετώντας τις χειρόγραφες εξηγήσεις παρατηρείται σημειογραφική ομοιογένεια, μία συνέχιση στην παράδοση του Κοινωνικού ύμνου. Φαίνεται ότι η εξήγηση του Πέτρου Πελοποννησίου είναι εκτενέστερη εκείνης του Κυρίλλου Μαρμαρηνού καθώς κάθε μουσική γραμμή της σύνθεσης του Κλαδά, εξηγείται με περισσότερες θέσεις εν συγκρίσει με τον αριθμό των θέσεων της εξήγησης του Κυρίλλου.

Β' ΕΝΟΤΗΤΑ

Παρακάτω θα μελετηθούν, ξεχωριστά, οι προαναφερθείσες συνθέσεις του Κοινωνικού ύμνου “Γεύσασθε” σε ήχο Α' τετράφωνο, των Μάρκου Ευγενικού (Κ1), Μπαλασίου ιερέως (Κ2), Μανουήλ του Χρυσάφου (Κ3), Χρυσάφου του νέου (Κ4), Θεοδούλου μοναχού (Κ5) και Ιωάννου του Κλαδά (Κ6). Κάθε σύνθεση είναι μεταγραμμένη και μετροφωνημένη από τον κώδικα στον οποίο βρίσκεται το εκάστοτε χειρόγραφο. Με χρωματιστά στοιχεία επισημαίνονται οι τεχνικές ανάπτυξης του μέλους. Δίδεται επίσης, το μέλος της σύνθεσης διαρθρωμένο σε πόδες. Ακολουθεί μελοποιητική και μορφολογική ανάλυση κάθε σύνθεσης.

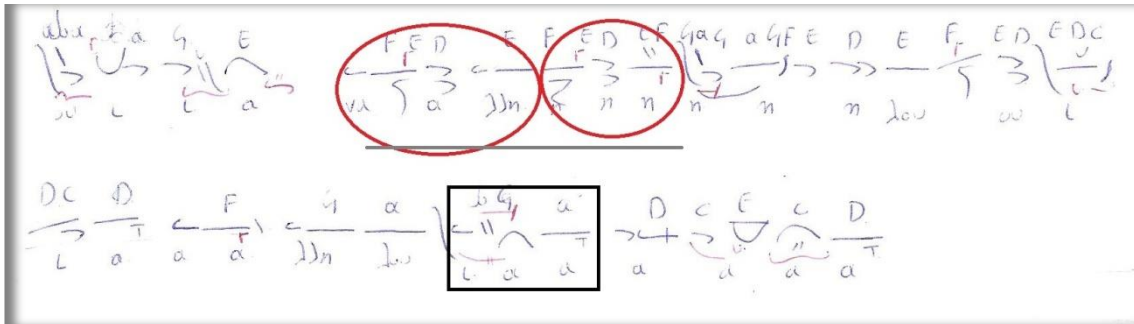
Γβ1. Ανάλυση σύνθεσης Μάρκου του Ευγενικού

The image displays a page of handwritten text from a manuscript, identified as the Mark of the Evangelist (Μάρκου του Ευγενικού). The text is a complex sequence of letters and symbols, including Greek characters and Latin letters, arranged in several horizontal lines. The text is annotated with various markings:

- Red boxes:** Enclose specific groups of letters and symbols, such as the first line's sequence of letters and the second line's sequence starting with 'a'.
- Green boxes:** Enclose other groups, such as the third line's sequence starting with 'ba' and the fourth line's sequence starting with 'cb'.
- Blue boxes:** Enclose a sequence in the fifth line starting with 'α β γ δ ε ζ η θ ι κ λ μ ν ξ ο π ρ σ τ υ φ χ ψ ω'.
- Yellow boxes:** Enclose a sequence in the sixth line starting with 'b c d e b c a'.
- Red circles:** Circle two specific groups of letters in the seventh line.
- Arrows:** Indicate relationships or transitions between symbols, often pointing from left to right or from a larger symbol to a smaller one.
- Underlines:** Highlight certain parts of the text, such as the sequence in the seventh line.

The overall appearance is that of a detailed linguistic or cryptographic analysis of the Mark of the Evangelist, with various annotations and markings used to highlight specific features or patterns in the text.

Μάρκου του Ευγενικού, μεταγραφή από κώδικα Ιβήρων 998, φ. 166ν

Μάρκου του Ευγενικού, μεταγραφή από κώδικα Ιβήρων 998, φ. 166ν

Γεύσα να σθε
 και νε αι και ιδετε ο
 ότι χρυστός
 ο κύριο χο κυριος
 να αλληλουια
 αλληλουια
 αλεγε
 να άλλη νη λουια
 να άλλη χη λουια
 να αλληλουια
 αλληλουια

Το μέλος του Κοινωνικού που μελετάται είναι «Γεύσασθε και ιδετε ότι χρηστός ο Κύριος· Αλληλούια». Μελετώντας τον τρόπο διάρθρωσης του μέλους, γίνεται αντιληπτό ότι ο μελοποιός μεταχειρίζεται στοιχεία καλλωπισμού, όπως αυτά προαναφέρθηκαν στην εισαγωγή του κεφαλαίου, σε μικρό όμως βαθμό. Κατά τη μελοποίηση του στίχου «Γεύσασθε και ιδετε ότι χρηστός ο Κύριος», ο μελοποιός χρησιμοποιεί μικρές παρεμβολές κρατημάτων: Γεύσα να σθε..., και νε., ...κύριο χο...

καθώς και μικρούς αναποδισμούς λέξεων: και νε αι και..., κύριο χο κυριος.. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η μελοποίηση του «Αλληλούια», καθώς φαίνεται ότι υπάρχει εξαπλή διαχείρισή του, που πραγματοποιείται με παραμβολές κρατημάτων.

Το παρόν Κοινωνικό εκτείνεται από την τονικότητα C(Nη) μέχρι την c(Nη'). Εμφανίζονται συνολικά τέσσερις επαναλήψεις. Η πρώτη επανάληψη περικλείεται από τις κόκκινες αγκύλες στην αρχή του μέλους, η δεύτερη επανάληψη με τις πράσινες(ανοιχτό χρώμα) αγκύλες και οι τρίτη και τέταρτη επαναλήψεις είναι κυκλωμένες με κόκκινο χρώμα. Η πρώτη μουσική γραμμή που επαναλαμβάνεται δημιουργείται από ισάκι με κεντήματα και τρομικό(μαύρη μελάνη), δύο αποστρόφους και μία θέση λυγίσματος με ολίγον απόστροφο και ολίγον. Η τονικότητα από b(Zω) μεταπίπτει σε a(Κε). Η δεύτερη μουσική γραμμή που επαναλαμβάνεται

δημιουργείται από δύο ολίγον και μία θέση κυλίσματος με ολίγον, υπορροή, ανάβαση μίας φωνής και ελαφρού. Η τονικότητα από b(Zω) μεταπίπτει σε a(Κε). Η τρίτη επανάληψη αφορά σε θέση τρομικού (μαύρη μελάνη) με ολίγον, διπλή απόστροφο και ολίγον, η οποία επαναλαμβάνεται με θέση εκστρεπτού με ίδιους χαρακτήρες. Και σε αυτή την επανάληψη η τονικότητα από b(Zω) μεταπίπτει σε a(Κε). Στην τέταρτη επανάληψη, η θέση που επαναλαμβάνεται δημιουργείται από τους ίδιους χαρακτήρες που αναλύθηκαν στην προηγούμενη επανάληψη με τη διαφορά ότι η τονικότητα εδώ μεταπίπτει από F(Γα) σε E(Βου). Επομένως, πρόκειται και περί μίας εσωτερικής επανάληψης στο μέλος όπως δηλώνεται από τη σημειωμένη γραμμή χρώματος γκρι.

Επιπλέον, υπάρχει και άλλη μία εσωτερική επανάληψη στο μέλος που δηλώνεται με πράσινες αγκύλες.

Με τις μωβ αγκύλες σημειώνεται παλιλλογία δια της θέσεως των στραγγισμάτων.(ίσον με απόστροφο). Οι τονικότητες που εμφανίζονται είναι διαδοχικά: c(Nη)-b(Zω) - b(Zω)-a(Κε) - a(Κε)-G(Δι) - G(Δι)-F(Γα).

Με μπλε γραμμή είναι σημειωμένες δύο ευθείες.

Γβ2. Ανάλυση σύνθεσης Μπαλασίου ιερέως

The image displays a page of handwritten musical notation for the composition 'Μπαλάση ιερέως' by Balasios Hieros. The notation is organized into several systems, each featuring rhythmic symbols (D, C, E, F, G, A) and melodic lines. The notation includes various annotations, such as circled elements and boxed sections, which likely represent specific rhythmic or melodic features. The systems are arranged in a vertical sequence, with some systems containing multiple lines of notation. The overall appearance is that of a detailed musical score or analysis, possibly a transcription or a study of the original manuscript.

Μπαλάση ιερέως, μεταγραφή από κώδικα Ιβήρων1140, φ. 303v- 304

Το μέλος του Κοινωνικού διαρθρώνεται σε πόδες ως εξής:

Γεύσασθε και ιδεται

ότι χριστος

ο κυριος

α νε να αννα νε

νε να αννα νε

να αλλη να αλληλουια

λεγε

α ννα α ννα νε να νε να νε ννα νε να

να άλλη χη η χη να αλληλουια

να νε ννα νε

αλληλουια

Γίνεται αντιληπτό ότι ο Μπαλάσης δε χρησιμοποιεί κανένα στοιχείο καλλωπισμού στη μελοποίηση του ημιστιχίου «Γεύσασθε και ιδετε ότι χριστός ο Κύριος». Στη μελοποίηση της λέξης «Αλληλούια», όμως, φαίνεται τριπλή διαχείριση της λέξης, με παρεμβολή μικρών αναποδισμών: ...να αλλη να αλληλουια., ... να άλλη χη...να αλληλουια καθώς και με παρεμβολές κρατημάτων: α νε να αννα νε νε να αννα νε... να..

Η παρούσα σύνθεση εκτείνεται από C(Nη) έως d(Πα').

Ο μελοποιός, μεταχειρίζεται μία χαρακτηριστική μουσική γραμμή, η οποία απαντά πλειστάκις στο κείμενο και σημειώνεται εντός μωβ κύκλων: σχηματισμός ετέρου με τετράφωνη ανάβαση ή κατάβαση ή τρίφωνη ανάβαση και κρατημouπόροον, που ακολουθείται από σχηματισμό λυγίσματος με κέντημα και απόστροφο και ολίγον.

Στην πορεία του μέλους επισημαίνεται τέσσερις φορές η τεχνική της παλιλλογίας. Η πρώτη περίπτωση παλιλλογίας, απαντά στην αρχή του μέλους, στο προαναφερθέν μοτίβο, που σημειώνεται εντός πράσινων αγκυλών. Θέση ετέρου με τετράφωνη ανάβαση και κρατημouπόροον, που ακολουθείται από θέση λυγίσματος με δίφωνη ανάβαση, απόστροφο και ολίγον. Η τονικότητα στην πρώτη μουσική γραμμή ξεκινά και καταλήγει σε a(Κε), ενώ στη δεύτερη γραμμή ξεκινά και καταλήγει στην τονικότητα D(Πα). Εντός των κόκκινων αγκυλών, σημειώνεται επόμενη τεχνική της παλιλλογίας. Το χαρακτηριστικό μοτίβο που συνιστούν μία θέση ετέρου και μία θέση λυγίσματος, ακολουθείται από θέση παρακλητικής με ανάβαση τριών φωνών και απόστροφου με ελαφρόν, από θέση ομαλού (μαύρη μελάνη) με κεντήματα και απόστροφο, που ακολουθούνται από ολίγον, ελαφρόν και ολίγον. Στην πρώτη μουσική γραμμή η τονικότητα από D(Πα) μεταβαίνει σε a(Κε), ενώ στη δεύτερη γραμμή ξεκινά και καταλήγει σε D(Πα). Η τρίτη κατά σειρά παλιλλογία σημειώνεται εντός των πράσινων αγκυλών· δύο επαναλαμβανόμενες θέσεις ετέρου με κρατημouπόροον και

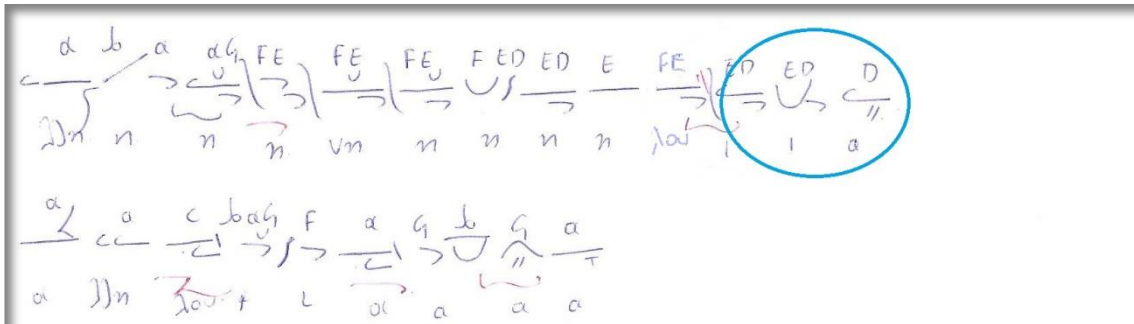
λυγίσματος με κέντημα απόστροφο και ολίγον, που ακολουθούνται από ολίγον με κράτημα, θέση ετέρου με απόστροφο και κρατημυπόροον και θέση λυγίσματος με δίφωνα ανάβαση και δύο κατιόντες χαρακτήρες, συνιστούν μία μουσική γραμμή, που επαναλαμβάνεται σε διαφορετική όμως τονικότητα. Η βαθμίδα της πρώτης γραμμής είναι αρχικά c(Nη) και καταλήγει σε a(Κε), ενώ στη δεύτερη είναι F(Γα) και καταλήγει σε D(Πα). Στην πορεία του μέλους, επισημαίνεται ξανά η τεχνική της παλιλλογίας που δηλώνεται εντός μωβ αγκυλών (σκούρο χρώμα)· απόστροφος, δύο θέσεις ομαλού με ολίγον και απόστροφο που ενώνονται με δίφωνα ανάβαση και ακολουθούνται από θέση ψηφιστού με οξεία και διπλή υπορροή. Η βαθμίδα στην πρώτη φράση ξεκινά με G(Δι) και καταλήγει σε F(Γα) ενώ στην πρώτη φράση από F(Γα) καταλήγει σε G(Δι). Εντός μπλε πλαισίου, δηλώνονται οι καταληκτικές θέσεις στην πορεία του μέλους είτε στη βάση, είτε στην τετραφωνία· σχηματισμός λυγίσματος με ίσον απόστροφο, έναν ανιόν και έναν κατιόν χαρακτήρα και ίσον.

Γβ3. Ανάλυση σύνθεσης Μανουήλ του Χρυσάφου

Handwritten musical notation and analysis for the composition 'Manouïl of Chrysaphos'. The page contains several lines of notation with various annotations:

- Line 1:** A sequence of notes and rests: D, G, GF, GF, G, A, D, F, E, E. Below the notes are rhythmic values: 1/2, 1/2, 1/2, 1/2, 1/2, 1/2, 1/2, 1/2, 1/2, 1/2. Two red circles highlight specific rhythmic patterns: $\frac{FED}{\alpha 1} \frac{ED}{\alpha 1} \frac{EFE}{\alpha 1}$ and $\frac{FED}{\alpha 1} \frac{ED}{\alpha 1} \frac{E}{\alpha 1} \frac{FE}{\alpha 1} \frac{F}{\alpha 1}$.
- Line 2:** Further notation with notes like G, F, E, FED, ED, D and rhythmic values. A blue circle highlights a pattern: $\frac{ED}{\alpha 1} \frac{ED}{\alpha 1} \frac{D}{\alpha 1}$.
- Line 3:** Notation with notes G, A, B, C, C, B, C, B, C, B, A, B, A, B, C, C, E, D, C. A green circle highlights a pattern: $\frac{cb}{\alpha 1} \frac{cb}{\alpha 1} \frac{ba}{\alpha 1} \frac{ba}{\alpha 1} \frac{\alpha}{\alpha 1}$.
- Line 4:** Notation with notes A, B, A, G, F, D, E, FE, FE, FED, D, E, F, E. A blue circle highlights a pattern: $\frac{ED}{\alpha 1} \frac{ED}{\alpha 1} \frac{D}{\alpha 1}$.
- Line 5:** Notation with notes E, D, E, F, G, A, G, F, E, FED, ED, D. A black box highlights a pattern: $\frac{\alpha}{\alpha 1} \frac{ab}{\alpha 1} \frac{g}{\alpha 1} \frac{\alpha}{\alpha 1}$.
- Line 6:** Notation with notes B, C, B, A, B, C, A, B, A, B, A, G, F, G, A, B, C, C, D, B, A, A, B, G, B. A blue circle highlights a pattern: $\frac{ba}{\alpha 1} \frac{ba}{\alpha 1} \frac{\alpha}{\alpha 1}$.
- Line 7:** Notation with notes A, B, A, B, A, B, A, B, A, B, A, B, A, F, G, A, B, B, C. A blue circle highlights a pattern: $\frac{ba}{\alpha 1} \frac{ba}{\alpha 1} \frac{\alpha}{\alpha 1}$.
- Line 8:** Notation with notes A, B, C, B, A, G, C, B, C, B, C, B, A, B, A, B, C, C, E, D, C, D, FE, ED, DC, C. A blue circle highlights a pattern: $\frac{ED}{\alpha 1} \frac{DC}{\alpha 1} \frac{C}{\alpha 1}$.
- Line 9:** Notation with notes A, B, C, B, A, G, C, B, C, B, C, B, A, B, A, B, C, B, A, G. A blue circle highlights a pattern: $\frac{ba}{\alpha 1} \frac{ba}{\alpha 1} \frac{\alpha}{\alpha 1}$.

Μανουήλ Χρυσάφης, μεταγραφή από κώδικα Ιβήρων 961, φ.φ. 149r- 149v

Μανουήλ Χρυσάφου, μεταγραφή από κώδικα Ιβήρων 961, φ.φ. 149r- 149v

Το μέλος του Κοινωνικού ύμνου, διαρθρωμένο σε πόδες, έχει ως εξής:

Γεύσασθε και ναι και ιδετε

ότι χριστος ο κυ ο κυριος

να αλλε ε ι α νε να νε

άλλη να αλληλουια

α λεγε να αλλε να νε να αλληλου αλληλουια

α παλιν

να νε να νε να νε να νε τε να νε

άλλη να λληλουια

να λλη νη λουια

αλληλουια

Στη μελοποίηση του πρώτου ημιστιχίου, ο μελοποιός χρησιμοποιεί δύο μικρούς σε έκταση αναγραμματισμούς προς καλλωπισμό του μέλους: ..και ναι και ιδετε.., ...ο κυ ο κυριος... Όπως και στις προηγούμενες συνθέσεις, έτσι κι εδώ, ο μελοποιός προβαίνει σε πενταπλή διαχείριση της λέξης «Αλληλούια».

Εντός των κόκκινων κύκλων, δηλώνεται επανάληψη μουσικής γραμμής· σχηματίζεται από ολίγον με υπορροή, σχηματισμό βαρείας με ολίγον και απόστροφο και σχηματισμό ομαλού με ολίγον, κεντήματα και απόστροφο. Η τονικότητα και στις δύο γραμμές είναι αρχικά F(Γα) και μεταπίπτει σε E(Βου).

Στους κύκλους χρώματος πράσινου σημειώνεται μία παλλιλογία θέσης· θέση λυγίσματος με ίσον και απόστροφο που ακολουθείται από πεταστή με απόστροφο. Στην πρώτη θέση η τονικότητα μεταπίπτει από την c(Nη) στην b(Zω), ενώ στη δεύτερη από b(Zω) σε a(Κε). Στην πορεία του μέλους εντός του μωβ κύκλου δηλώνεται μία ακόμη παλλιλογία· προκύπτει από διαδοχικές θέσεις στραγγισμάτων με πεταστή και απόστροφο και ίσον με απόστροφο. Οι τονικότητες που εμφανίζονται είναι διαδοχικά: b(Zω)-a(Κε) - a(Κε)-G(Δι) - G(Δι)-F(Γα) - F(Γα)- E(Βου).

Με πορτοκαλί γραμμή σημειώνεται μία ευθεία με τονικότητα G(Δι) που καταλήγει σε c(Nη).

Εντός, μπλε πλαισίου δηλώνονται οι καταληκτικές θέσεις στην πορεία του μέλους που προκύπτουν από σχηματισμό ίσου- αποστρόφου και πεταστής – αποστρόφου ή ίσου- αποστρόφου και ίσου.

Γβ4. Ανάλυση σύνθεσης Χρυσάφου του νέου

Handwritten musical notation for the analysis of the composition 'Χρυσάφου του νέου'. The notation consists of several lines of rhythmic notation with various notes, rests, and bar lines. The notation is written in a shorthand style typical of Greek musical manuscripts. The notes are labeled with letters (a, b, c, d) and rests with letters (ε, ζ, η, θ, ι, κ, λ, μ, ν, ξ, ο, π, ρ, σ, τ, υ, φ, χ, ψ, ω). The notation is organized into several sections, with some parts circled in blue or green. The first section starts with a treble clef and a common time signature. The notation includes various rhythmic values such as quarter notes, eighth notes, and rests. The second section starts with a different clef and time signature. The third section starts with a different clef and time signature. The fourth section starts with a different clef and time signature. The fifth section starts with a different clef and time signature. The sixth section starts with a different clef and time signature. The seventh section starts with a different clef and time signature. The eighth section starts with a different clef and time signature. The ninth section starts with a different clef and time signature. The tenth section starts with a different clef and time signature. The notation is written in a shorthand style typical of Greek musical manuscripts. The notes are labeled with letters (a, b, c, d) and rests with letters (ε, ζ, η, θ, ι, κ, λ, μ, ν, ξ, ο, π, ρ, σ, τ, υ, φ, χ, ψ, ω). The notation is organized into several sections, with some parts circled in blue or green. The first section starts with a treble clef and a common time signature. The notation includes various rhythmic values such as quarter notes, eighth notes, and rests. The second section starts with a different clef and time signature. The third section starts with a different clef and time signature. The fourth section starts with a different clef and time signature. The fifth section starts with a different clef and time signature. The sixth section starts with a different clef and time signature. The seventh section starts with a different clef and time signature. The eighth section starts with a different clef and time signature. The ninth section starts with a different clef and time signature. The tenth section starts with a different clef and time signature.

Χρυσάφου του νέου, μεταγραφή από κώδικα Ιβήρων 1096, φ. 146r

Το μέλος καταστρώνεται σε πόδες ως εξής:

Γεύσασθε
και ι νι δετε
ότι χριστος ο κυριος
να αλλε νενα νε να αλλη αλληλουια
λεγε
να αλλη χη νε η νε ι
να αλληλουια
να ανενα νε να
αλληλουια

Το ημιστίχιο «Γεύσασθε και ιδετε ότι χρηστός ο Κύριος» μερίζεται χωρίς τη μεταχείριση ιδιαίτερων καλλωπιστικών στοιχείων. Ο μελοποιός παρεμβάλλει μόνο ένα μικρό κράτημα: ..και ι νι δετε.... Στη συνέχεια, ακολουθεί τριπλή μεταχείριση της λέξης «Αλληλούια», με παρεμβολές μικρών κρατημάτων:.. νενα νε να αλλη αλληλουια...[...]. να ανενα νε να αλληλούια.

Η μοναδική παλιλλογία που απαντά στη μελοποίηση του Χρυσάφου του νέου, επισημαίνεται με τις δύο αγκύλες χρώματος μωβ. Η μουσική γραμμή δημιουργείται από θέση αντικενώματος με ολίγον και απόστροφο και θέση λυγίσματος με πεταστή και απόστροφο, που ακολουθείται από πεταστή και απόστροφο. Η τονικότητα στο πρώτο μοτίβο μεταπίπτει από την ε(Βου) στην d(Πα) και στο δεύτερο από την d(Βου) στη c(Νη).

Διακρίνονται δύο εσωτερικές επανάληψεις μουσικών γραμμών κατά την ανάπτυξη του μέλους. Η πρώτη επανάληψη σημειώνεται με τις πράσινες γραμμές. Η φράση δημιουργείται από ίσον και από έναν ανιόντα χαρακτήρα, από τη θέση τρομικού με ολίγον και απόστροφο, από τη θέση αντικενώματος με ίσον, πεταστή και ολίγον με ελαφρόν, που ακολουθείται από θέση αντικενώματος με ολίγον και απόστροφο και επίσης θέση αντικενώματος με ίσον και απόστροφο, από θέση παρακαλέσματος με τρίφωνη ανάβαση και απόστροφο και από τη θέση λυγίσματος με ίσον, απόστροφο, πεταστή με απόστροφο και ίσον. Και στις δύο μουσικές η τονικότητα ξεκινά και καταλήγει στην a(Κε).

Μία παρόμοια διαδικασία επανάληψης, επισημαίνεται με τις κυκλωμένες θέσεις χρώματος πράσινου. Το μοτίβο δημιουργείται από θέση παρακαλέσματος με τρίφωνη ανάβαση- στο πρώτο μοτίβο και από τετράφωνη ανάβαση στο δεύτερο μοτίβο- και κρατημυπόρροον, από τη θέση λυγίσματος με κέντημα και απόστροφο που ακολουθείται από ολίγον με απόστροφο και ολίγον. Η τονικότητα στο πρώτο μοτίβο ξεκινά και καταλήγει σε d(Πα) και στο δεύτερο ξεκινά και καταλήγει σε a(Κε).

Στους κύκλους χρώματος μπλε, περικλείονται οι θέσεις που απαντώνται στις καταληκτικές γραμμές του μουσικού κειμένου.

Γβ5. Ανάλυση σύνθεσης Θεοδούλου μοναχού

Handwritten musical notation for the analysis of Theodoulos Monachos's composition. The notation consists of several lines of rhythmic notation (neumes) and letter-based symbols (D, F, G, E, C, B, A) representing pitch or intervals. The notation is annotated with various symbols, including arrows, brackets, and circles, indicating specific analytical points or groupings. Some parts are enclosed in colored boxes (green, red, purple, yellow).

The notation is organized into several distinct sections, each starting with a bracketed header containing rhythmic values and letter symbols. The first section starts with $\left[\begin{array}{c} D \\ \Gamma \epsilon \end{array} \right]$ and includes rhythmic values like $\frac{2}{4}$, $\frac{4}{4}$, and $\frac{4}{4}$. The second section starts with $\left[\begin{array}{c} D \\ \omega \alpha \iota \end{array} \right]$ and includes rhythmic values like $\frac{4}{4}$, $\frac{4}{4}$, and $\frac{4}{4}$. The third section starts with $\left[\begin{array}{c} D \\ \alpha \end{array} \right]$ and includes rhythmic values like $\frac{4}{4}$, $\frac{4}{4}$, and $\frac{4}{4}$. The fourth section starts with $\left[\begin{array}{c} D \\ \alpha \end{array} \right]$ and includes rhythmic values like $\frac{4}{4}$, $\frac{4}{4}$, and $\frac{4}{4}$. The fifth section starts with $\left[\begin{array}{c} D \\ \alpha \end{array} \right]$ and includes rhythmic values like $\frac{4}{4}$, $\frac{4}{4}$, and $\frac{4}{4}$. The sixth section starts with $\left[\begin{array}{c} D \\ \alpha \end{array} \right]$ and includes rhythmic values like $\frac{4}{4}$, $\frac{4}{4}$, and $\frac{4}{4}$. The seventh section starts with $\left[\begin{array}{c} D \\ \alpha \end{array} \right]$ and includes rhythmic values like $\frac{4}{4}$, $\frac{4}{4}$, and $\frac{4}{4}$. The eighth section starts with $\left[\begin{array}{c} D \\ \alpha \end{array} \right]$ and includes rhythmic values like $\frac{4}{4}$, $\frac{4}{4}$, and $\frac{4}{4}$. The ninth section starts with $\left[\begin{array}{c} D \\ \alpha \end{array} \right]$ and includes rhythmic values like $\frac{4}{4}$, $\frac{4}{4}$, and $\frac{4}{4}$. The tenth section starts with $\left[\begin{array}{c} D \\ \alpha \end{array} \right]$ and includes rhythmic values like $\frac{4}{4}$, $\frac{4}{4}$, and $\frac{4}{4}$.

Θεοδούλου μοναχού, μεταγραφή από κώδικα Ιβήρων 1132, φ.φ. 401r- 401v

Το μέλος της παρούσας σύνθεσης του Κοινωνικού ύμνου “Γεύσασθε” διαρθρώνεται σε πόδες ως εξής:

Γευσασθε και ιδε-χε-ε τε
οτι χριστος ο κύριος
α να να αλληλουια
-λεγε-
α νε να νενα νε να νε να νενα νε να νε να νενα νε να νε
να νενα νε
ε να αλληλου
ου λληλουια
πααλιν
α νε να νενα νε να νε να νενα νε να νε
να νενα νε να νενα νε
αλληλουια

Στη μελοποίηση του ημιστιχίου «Γεύσασθε και ιδετε ότι χρηστός ο Κύριος», ο μελοποιός χρησιμοποιεί μία μικρή παρεμβολή ηχήματος, προς καλλωπισμό του μέλους: ..ιδε-χε-ε τε.. Στη μελοποίηση της λέξης «Αλληλούια», ο μελοποιός προβαίνει σε τριπλή μεταχείρισή της, με παρεμβολές ηχημάτων: ...α να να αλληλουια.. α νε να νενα νε....

Το μέλος εκτείνεται από την τονικότητα C(Nη) έως την b(Zω).

Στην πορεία ανάπτυξης του μέλους, επισημαίνεται τρεις φορές η τεχνική της παλιλλογίας. Με κύκλους σε πράσινο χρώμα δηλώνεται η πρώτη τεχνική της παλιλλογίας. Το πρώτο μοτίβο δημιουργείται από θέση παρακαλέσματος με πεντάφωνη ανάβαση- το δεύτερο μοτίβο ξεκινά με ίσον-και απόστροφο που ακολουθείται από θέση λυγίσματος με πεταστή και απόστροφο και πεταστή- απόστροφο. Στο πρώτο μοτίβο η τονικότητα μεταπίπτει από την b(Zω) στην a(Κε), ενώ στο δεύτερο από a(Κε) σε G(Δι). Η δεύτερη κατά σειρά παλιλλογία τονίζεται με κόκκινες αγκύλες. Το πρώτο μοτίβο συντάσσεται από ολίγον, από δύο συνεχόμενες θέσεις τρομικοπαρακαλέσματος με απόστροφο, από θέση βαρείας με απόστροφο, και ακολουθεί θέση αντικενώματος με ολίγον απόστροφο και ολίγον. Η τονικότητα στο πρώτο μοτίβο ξεκινά από a(Κε) καταλήγει σε F(Γα), ενώ στο δεύτερο από G(Δι) σε E(Βου). Το ίδιο ακριβώς μοτίβο παλιλλογίας επαναλαμβάνεται στην πορεία του μέλους, το οποίο είναι σημειωμένο επίσης με κόκκινες αγκύλες. Επομένως, συνιστά την τρίτη τεχνική παλιλλογίας ενώ παράλληλα πρόκειται περί εσωτερικής επανάληψης στο μέλος. Αξίζει να σημειωθεί ότι στο πρώτο μοτίβο γίνεται μεταβολή της βάσης εφ’ όσον τίθεται η φθορά του Πα, ενώ στο δεύτερο μοτίβο τίθεται στον πρώτο φθόγγο η διατονική φθορά του Δι.

Επίσης, με μωβ αγκύλη δηλώνεται μία εσωτερική επανάληψη του μέλους. Η μουσική γραμμή δημιουργείται από σχηματισμό αντικενώματος με ολίγον

και απόστροφο, με ένα κατιόν σημάδι, με σχηματισμό παρακαλέσματος με τρίφωνη ανάβαση με απόστροφο, καθώς και σχηματισμό λυγίσματος με ίσον απόστροφο, που ακολουθείται από πεταστή- απόστροφο- ίσον. Η τονικότητα και στα δύο μοτίβα είναι η E(Βου) αρχικά και καταλήγει σε D(Πα).

Με μπλε αγκύλες δηλώνεται μία εσωτερική επανάληψη του μέλους. Η μουσική γραμμή που επαναλαμβάνεται δημιουργείται από έναν χαρακτήρα τετράφωνης κατάβασης, έναν σχηματισμό παρακαλέσματος με τετράφωνη ανάβαση –στην πρώτη γραμμή, τρίφωνη ανάβαση στη δεύτερη- και κρατημωπόρρον, και σχηματισμό λυγίσματος με δίφωνη ανάβαση απόστροφο και ολίγον. Η τονικότητα από D(Πα) καταλήγει σε a(Κε).

Η επανάληψη θέσης δηλώνεται εντός πράσινου πλαισίου. Η θέση δημιουργείται από σχηματισμό παρακλητικής- τρομικού με πελαστό και δύο συνεχόμενες αποστρόφους. Η τονικότητα από b(Zω) μεταπίπτει στην G(Δι).

Γβ6. Ανάλυση σύνθεσης Ιωάννου του Κλαδά

Handwritten musical notation for the analysis of the composition by Iohann von Kladá. The notation consists of several lines of rhythmic symbols (vertical stems with flags) and letters (D, E, F, G, A, B, C) placed above and below the stems. Some letters are underlined or boxed. The notation is arranged in a complex, non-linear fashion, suggesting a specific analytical method or a particular reading order. The symbols are connected by horizontal lines and arrows, indicating relationships between different parts of the composition. The letters are often grouped in pairs or small clusters, and some are repeated in a sequence. The overall appearance is that of a detailed musical score or a set of analytical notes.

Ιωάννου Κλαδά, μεταγραφή από κώδικα Ιβήρων 0974, φ.φ. 210r-210v

Το μέλος της παρούσας σύνθεσης του Κοινωνικού ύμνου διαρθρώνεται σε πόδες ως εξής:

Γεύσασθαι και ιδετε
ότι χρηστός ο κύριος αλληλούια
-α λεγε-
να λε να νε
χε ουε
να αλληλουια
να άλλη να ληλουνα ληλουια
αλληλουια

Στη μελοποίηση του ημιστιχίου «Γεύσασθε και ιδετε ότι χρηστός ο Κύριος», ο μελοποιός δε χρησιμοποιεί κάποιο είδος καλλωπισμού. Στη μελοποίηση της λέξης «Αλληλούια», ο μελοποιός προβαίνει σε τετραπλή μεταχείρισή της, με παρεμβολές ηχημάτων: ...α να να αλληλουια.. α νε να νενα νε....

Η τονικότητα του μέλους εκτείνεται από A(Κε) έως c(Νη').

Με πορτοκαλί γραμμή δηλώνεται μία ευθεία της οποίας η τονικότητα ξεκινά από D(Πα) και καταλήγει σε a(Κε).

Κατά την ανάπτυξη του μέλους ο μελοποιός μεταχειρίζεται δύο φορές την τεχνική της παλιλλογίας. Στην πρώτη περίπτωση δηλώνεται εντός κόκκινων αγκυλών. Η μουσική φράση που επαναλαμβάνεται δημιουργείται από δίφωνη ανάβαση και απόστροφο, την οποία ακολουθεί θέση αντικενώματος με δύο αποστροφούς. Και στις δύο μουσικές φράσεις η τονικότητα από c(Νη') μεταπίπτει σε G(Δι). Στη δεύτερη περίπτωση, η τεχνική της παλιλλογίας διακρίνεται με τους δύο κύκλους χρώματος πράσινου. Η πρώτη μουσική γραμμή σχηματίζεται από ανάβαση τεσσάρων φωνών που ακολουθείται από πεταστή- απόστροφο, πεταστή- απόστροφο, ενώ η δεύτερη μουσική γραμμή σχηματίζεται από ίσον- απόστροφο, που ακολουθείται από πεταστή- απόστροφο, πεταστή- απόστροφο. Η τονικότητα στην πρώτη θέση από a καταλήγει σε a, ενώ στη δεύτερη από a καταλήγει στη G.

Επίσης, στις μωβ αγκύλες δηλώνεται μία εσωτερική επανάληψη του μέλους. Η μουσική φράση δημιουργείται από μία θέση παρακαλέσματος με οξεία, υπορροή, οξεία- απόστροφο, μία θέση αντικενώματος με πεταστή και απόστροφο με ελαφρόν, το οποίο ακολουθείται από οξεία, απόστροφο, οξεία, ολίγον, δίφωνη ανάβαση με απόστροφο και ίσον –απόστροφο, ίσον- απόστροφο και ίσον. Η τονικότητα από F(Γα) μεταπίπτει στην D(Πα).

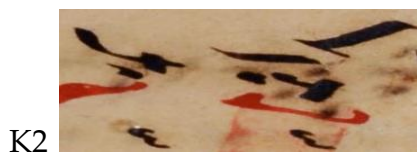
Γβ7. Σύγκριση των συνθέσεων σε Α' ήχο

Τα εξαγόμενα συμπεράσματα που προκύπτουν από τη σύγκριση των μορφολογικών αναλύσεων των μελών του Κοινωνικού ύμνου «Γεύσασθε» σε Α' ήχο, μεταξύ τους, παρατίθενται στη συνέχεια. Όσον αφορά στον τρόπο μελοποίησης, φαίνεται ότι είναι κοινός σε όλα τα μελετώμενα Κοινωνικά. Το ημιστίχιο «Γεύσασθε και ιδετε ότι χρηστός ο Κύριος», μελοποιείται είτε με μικρές παρεμβολές κρατημάτων είτε με μικρούς αναποδισμούς είτε μελοποιείται αυτούσιο χωρίς τη χρήση στοιχείων καλλωπισμού. Ιδιαίτερης αναφοράς, χρήζει η μεταχείριση του εφυμνίου «Αλληλούια» στα μελετώμενα μέλη. Η λέξη «Αλληλούια» είναι μία δοξολογική έκφραση που στα εβραϊκά σημαίνει «Αινείτε τον Θεόν». Συνήθως, απαντά ως εφύμνιο στους ψαλμούς του Δαβίδ²⁰⁵. Στις μελετηθείσες συνθέσεις του Κοινωνικού ύμνου, κατά πλειοψηφία, το «Αλληλούια» είναι εκτενέστερο του ημιστιχίου «Γεύσασθε και ιδετε ότι χρηστός ο Κύριος» και περιλαμβάνει αρκετά ηχήματα κυρίως με τη μορφή νενανισμών. Συχνά οι μελοουργοί προβαίνουν σε διπλή, τριπλή, τετραπλή ακόμη και σε εξαπλή διαχείρισή του. Ο λόγος που πλατειάζει σε μεγάλο βαθμό το εφύμνιο «Αλληλούια», κατά τον Αναστασίου Γ. Γρηγόριο²⁰⁶, είναι ότι το εκτενές μουσικό κείμενο που δημιουργείται από τους «ράθυμους νενανισμούς»- όπως χαρακτηριστικά αναφέρει- δίνει τη δυνατότητα στο εκκλησίασμα να προετοιμαστεί- απερίσπαστο από τα νοήματα του ποιητικού λόγου που καλούν τον νου σε συλλογισμό- για την Κοινωνία των Αχράντων Μυστηρίων. Είναι επίσης πιθανό, οι μελοποιοί με την παράταση του «Αλληλούια», ως έκφραση ευχαριστίας και δοξολογίας, να θέλουν να τονίσουν την αέναη, αδιάκοπη αίνηση προς τον Θεό.

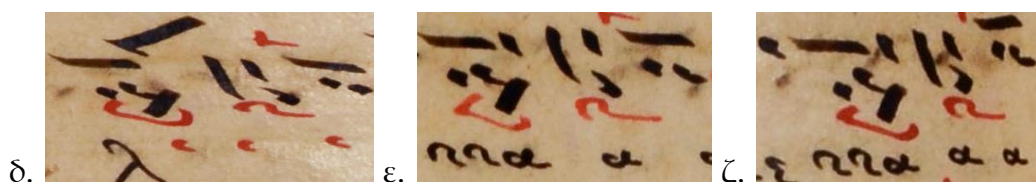
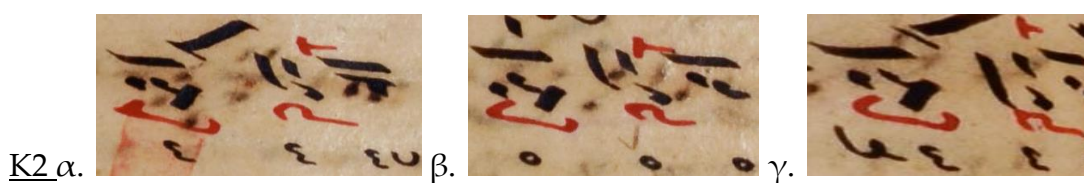
Όπως δηλώνεται παραπάνω, οι τεχνικές που μεταχειρίζονται οι μελοποιοί στην ανάπτυξη του μέλους είναι κοινές σε όλες τις μελοποιήσεις, όπως παλιλλογίες, επανάληψη θέσεων κ.τλ.π., με τη διαφορά ότι σε κάθε μελοποίηση, διακρίνονται διαφορετικές θέσεις. Ωστόσο, από τη μελέτη των κειμένων εντοπίζονται κοινές θέσεις, οι οποίες επαναλαμβάνονται σχεδόν σε κάθε μελοποίηση. Αρχικά, όλες οι συνθέσεις- με εξαίρεση εκείνης του Ιωάννου Κλαδά- ξεκινούν με τετράφωνη κατάβαση που ακολουθείται από τετράφωνη ανάβαση.

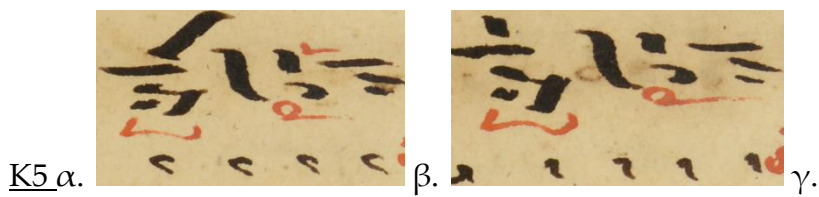
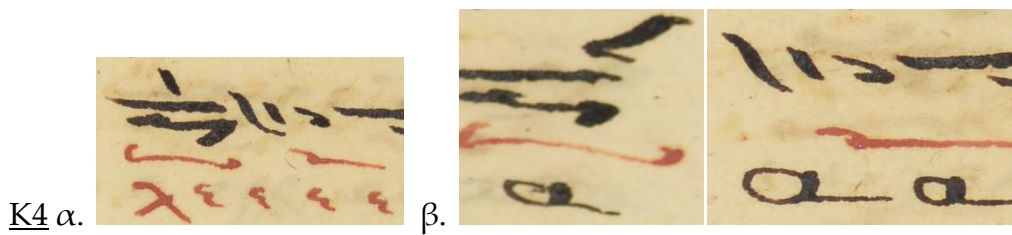
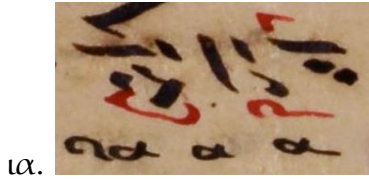
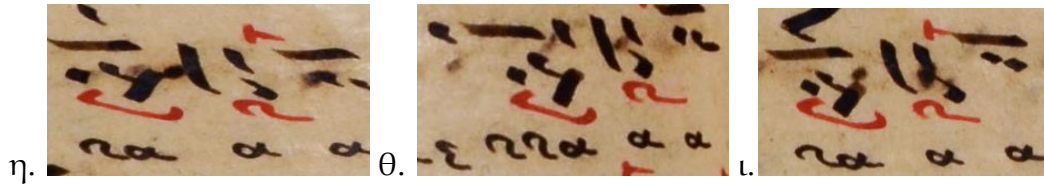
²⁰⁵π. Κωνσταντίνου Καραϊσαρίδου, «Θεολογική, λειτουργική και πνευματική προσέγγιση του Αλληλούια», στο *Ιλισιώτες ψάλτες, Αλληλούια, ψάλλει ο Χορός Ψαλτών της Σχολής Βυζαντινής Μουσικής, ι.ν. Αγίας Μαρίνης Άνω Ιλισίων με χοράρχη τον Γρηγόριο Γ. Αναστασίου*, [Αθήνα 2010]

²⁰⁶ Αναστασίου Γ. Γρηγορίου, «Η μεταχείριση του Αλληλούια στη βυζαντινή και μεταβυζαντινή μελοποιία», ο.π.

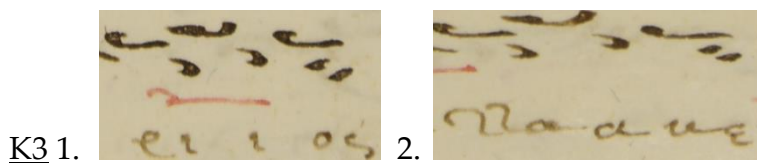

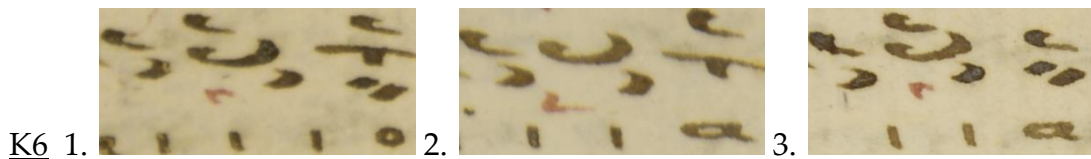
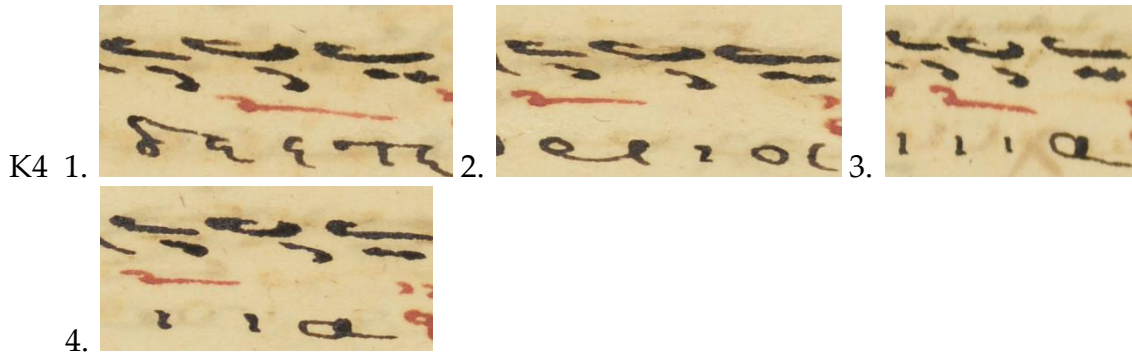
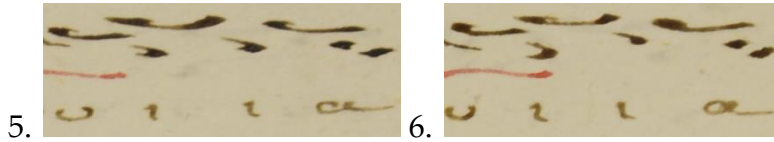
Η κοινή θέση που εντοπίζεται πλειστάκις ειδικότερα στο μέλος του Μπαλασίου, αλλά και στον Χρυσάφου του νέου και Θεοδούλου μοναχού είναι θέση παρακαλέσματος με τρίφωνη ή τετράφωνη ανάβαση και κρατημouπόρροον, που ακολουθείται από θέση λυγίσματος με κέντημα, απόστροφο και ολίγον:

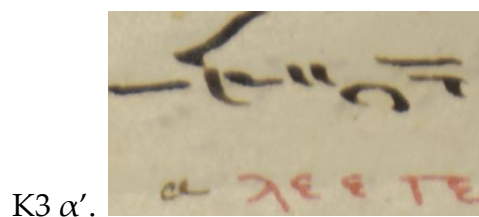
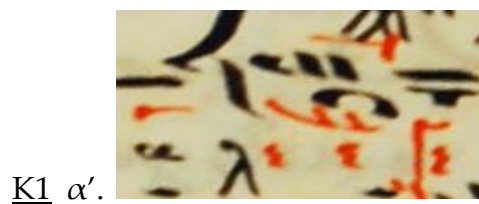

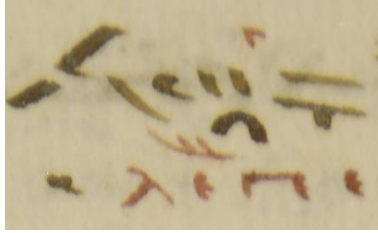
Στις μελετώμενες συνθέσεις, συχνά ως καταληκτική, εμφανίζεται η θέση λυγίσματος που δημιουργείται από ίσον- απόστροφο, πεταστή- απόστροφο και χαρακτήρα ισότητος.

Η φράση “α- λέγε” δίδεται με την ίδια σημειογραφία στις συνθέσεις των Μάρκου Ευγενικού, Μανουήλ Χρυσάφου και Ιωάννου Κλαδά. Την τετράφωνη ανάβαση ακολουθεί θέση επεγέρματος με χαρακτήρα ισότητος, κεντήματα, ελαφρόν και ολίγον.

Κ6 α'.

Γβ8. Ανάλυση- Σύγκριση της σύνθεσης του Ιωάννου Κουκουζέλου

Στη συνέχεια, παρατίθεται ο Κοινωνικός ύμνος «Γεύσασθε» του Ιωάννου Κουκουζέλου μελοποιημένος σε πλ. Α΄ ήχο. Ακολουθεί ανάλυση του μουσικού κειμένου, το οποίο είναι μελοποιημένο και μεταγραμμένο από τον κώδικα Ιβήρων 0993 καθώς και σύγκρισή του με τα Κοινωνικά που μελετήθηκαν προηγουμένως σε Α΄ ήχο.

The image shows a page of handwritten musical notation for the hymn 'Geusasathai kai idete'. The notation is written in Greek and uses various symbols and letters to represent musical notes and rests. The notation is organized into several lines, with some parts circled in red. The circled parts include a sequence of notes and rests in the second line and a specific rhythmic pattern in the fourth line.

Ιωάννου Κουκουζέλου, μεταγραφή από κώδικα Ιβήρων 0993, φ. 165ν

Το μέλος της σύνθεσης του Κοινωνικού ύμνου, του Ιωάννου Κουκουζέλου, διαρθρώνεται σε πόδες ως εξής:

Γεύσασθαι και ι
 δετε
 ότι χριστό- χο- ος
 ο κυριος αλληλούια
 α- χαα- να- νε- άλλη- νηη- άλλη- να- λληλούια

Στη μελοποίηση του ημιστιχίου «Γεύσασθε και ιδετε ότι χρηστός ο Κύριος», ο μελοποιός χρησιμοποιεί μία μικρή παρεμβολή ηχήματος, προς καλλωπισμό του μέλους:.. χριστό- χο- ος.. Στη μελοποίηση της λέξης

«Αλληλούια», ο Ιωάννης Κουκουζέλης, προβαίνει σε διπλή μεταχείρισή της, με παρεμβολές ηχημάτων: ...α- χα- να- νε... άλλη- να...

Το μέλος εκτείνεται από τον φθόγγο Πα(D) μέχρι τον Νη' (c).

Στο παρόν μουσικό κείμενο, ο μελοποιός, δε μεταχειρίζεται κάποια συγκεκριμένη τεχνική στην ανάπτυξη του μέλους. Η φράση που δηλώνεται εντός κόκκινων κύκλων, επαναλαμβάνεται δύο φορές. Την εν λόγω θέση αποτελούν το πελαστόν και τρεις απόστροφοι, με τη διαφορά ότι στη δεύτερη επανάληψη η φράση εμφανίζεται ως θέση παρακλητικής. Στην πρώτη θέση η τονικότητα από c(Nη') μεταπίπτει στην G(Δι), ενώ στη δεύτερη θέση από την b(Ζω') καταλήγει στην F(Γα).

Το μέλος συγκρινόμενο με τις παραπάνω μελοποιήσεις σε Α' ήχο δε φαίνεται να παρουσιάζει κάποια αξιόλογη ομοιότητα ως προς τον τρόπο και τις τεχνικές ανάπτυξης του μέλους. Η μοναδική ομοιότητα έγκειται στον τρόπο ανάπτυξης του ποιητικού κειμένου. Όπως συμβαίνει στην πλειοψηφία των μελοποιήσεων που αναλύθηκαν προωτέρω, ο στίχος "Γεύσασθε και ίδετε ότι χρηστός ο Κύριος", μελοποιείται είτε με παρεμβολή πολύ μικρών ηχημάτων, είτε αυτούσιος χωρίς δηλαδή τη μεταχείριση κάποιου από τα είδη της καλοφωνίας. Με τον ίδιο τρόπο φαίνεται να είναι μελισμένος ο στίχος στο εν λόγω Κοινωνικό. Από την άλλη πλευρά το εφύμνο "Αλληλούια" μερίζεται με παρεμβολές ηχημάτων και παρουσιάζει διπλή, τριπλή ή τετραπλή μεταχείριση, όπως συμβαίνει και στο συγκρινόμενο Κοινωνικό του πλ. Α' ήχου. Από τη μελέτη του Κοινωνικού ύμνου του Ιωάννου Κουκουζέλου, δεν ανακλύπουν μορφολογικά στοιχεία του μέλους –πλην των προαναφερθέντων- που να ομοιάζουν με τα στοιχεία που αναλύθηκαν σε κάθε μία σύνθεση ξεχωριστά.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

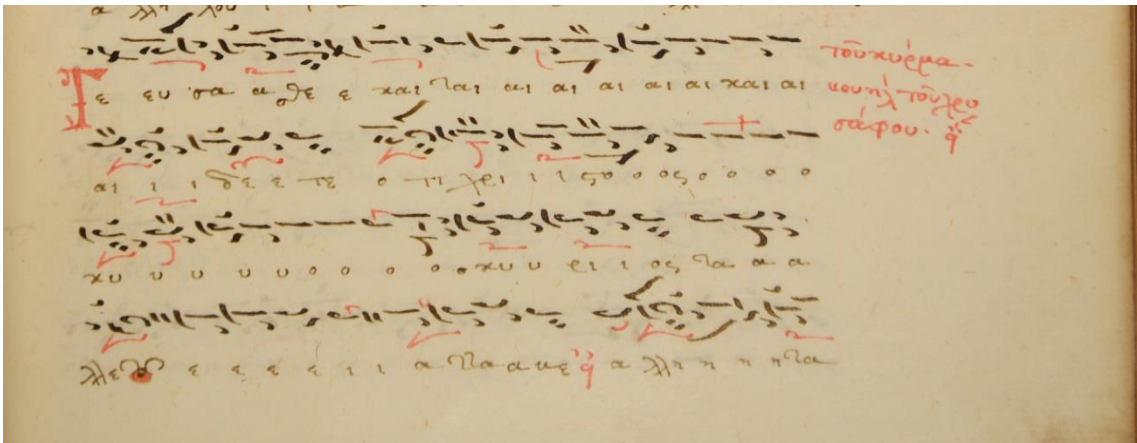
Στην πορεία της έρευνας ανακαλύφθηκε ο μη αναμενόμενος αριθμός των 101 μελοποιήσεων του Κοινωνικού ύμνου «Γεύσασθε και ίδετε ότι χρηστός ο Κύριος», 58 μελοποιών, που χρονολογούνται από τον ΙΓ' αι. μέχρι και τον ΙΘ' αι. Δεδομένης της έκτασης που χρήζει η διπλωματική διατριβή, δεν ήταν δυνατό να μελετηθούν οι συνθέσεις σε όλους τους ήχους της βυζαντινής οκταηχίας. Γι' αυτόν τον λόγο επιλέχθηκε ο Α' ήχος, στον οποίο είναι μελισμένες οι περισσότερες μελοποιήσεις και ο πλάγιος Α' ήχος. Από τη σύγκριση των μελοποιήσεων- μεταξύ τους- που έχουν επιλεγεί και χρονολογούνται από τον ΙΔ' αι. έως και τον ΙΗ' αι. όπως δηλώνεται παραπάνω, ομοιάζει ο τρόπος μελοποίησης του ημιστιχίου «Γεύσασθε και ίδετε ότι χρηστός ο Κύριος» καθώς και του «Αλληλούια». Επιπλέον, ομοιάζουν οι τεχνικές που μεταχειρίζονται οι συνθέτες στην ανάπτυξη του μέλους και παρατηρούνται κοινές θέσεις που επαναλαμβάνονται αυτούσιες σε κάθε σύνθεση του Κοινωνικού ύμνου.

Από τη μελέτη των συνθέσεων, προκύπτουν ερωτήματα τα οποία δεν είναι δυνατό να απαντηθούν στην παρούσα εργασία. Κατ' αρχάς, θα μπορούσαν να μελετηθούν και να συγκριθούν συνθέσεις μελοποιημένες στο χρωματικό γένος σε πλ. Β' είτε σε Β' ήχο κι έπειτα να συγκριθούν με τις ήδη αναλυμένες συνθέσεις σε Α' ήχο. Επιπλέον, στους κώδικες Παντελεήμονος 996 (ΙΗ' αι. (α' ήμισυ), Αναστασιματάριον (Χρυσάφη του νέου)- Ανθολογία, φ. 327 Μανουήλ Χρυσάφη α' 4φωνος Πρόκειται περί της συνθέσεως του Ιωάν Κλαδά) και Παντελεήμονος 1019 (ΙΗ' αι. (περί το 1720-1740), Αναστασιματάριον (Χρυσάφη του νέου)- Ανθολογία, φ. 202v Μανουήλ Χρυσάφη [γοψ. Ιωάν Κλαδά] α' 4φωνος), ανθολογείται σύνθεση του Μανουήλ Χρυσάφη, η οποία δηλώνεται ως σύνθεση του Κλαδά. Χρειάζεται περαιτέρω έρευνα ώστε να διαπιστωθεί εάν πρόκειται για τη σύνθεση του Ιωάννου Κλαδά αυτή καθ' αυτή, αν πρόκειται για εξήγηση, σύντμηση ή εξήγηση και σύντμηση σε αυτήν του Κλαδά από τον Μανουήλ Χρυσάφη. Επιπλέον, στον κώδικα Ξηροποτάμου 229 (ΙΗ' αι. (α' ήμισυ), Ανθολογία- Μαθηματάριον, φ. 105v καλλωπισμός του Νέων Πατρών) ανθολογείται «Γεύσασθε..» που δηλώνεται ως καλλωπισμός του Νέων Πατρών, ενώ στον κώδικα Ιβήρων 1183 (ΙΖ' αι.(1692), Ανθολογία (Παπαδική), χγφ. Κοσμά Μεκαδόνας, φ. 150r Θεοφάνους του Κάρυκος· καλλώπισμα του Νέων Πατρών [Γερμανου]), δηλώνεται ως καλλωπισμός του Νέων Πατρών στη σύνθεση του Θεοφάνους του Κάρυκος. Θα ωφελούσε έρευνα επ' αυτού ώστε να αποσαφηνισθεί ο συνθέτης του εν λόγω Κοινωνικού. Επίσης, στους κώδικες που ανθολογούνται συνθέσεις του Κοινωνικού ύμνου «Γεύσασθε» των Ιωάννη Ανδρέου Πελοποννησίου και Ιωάσαφ Ριλιώτου, δηλώνονται ως εξηγήσεις σε ήχο Α' τετράφωνο. Χρειάζεται να εξεταστεί η περίπτωση να αποτελούν κι αυτές εξηγήσεις στο μέλος του Ιωάννου Κλαδά ή η περίπτωση να έχουν εξηγήσει σύνθεση

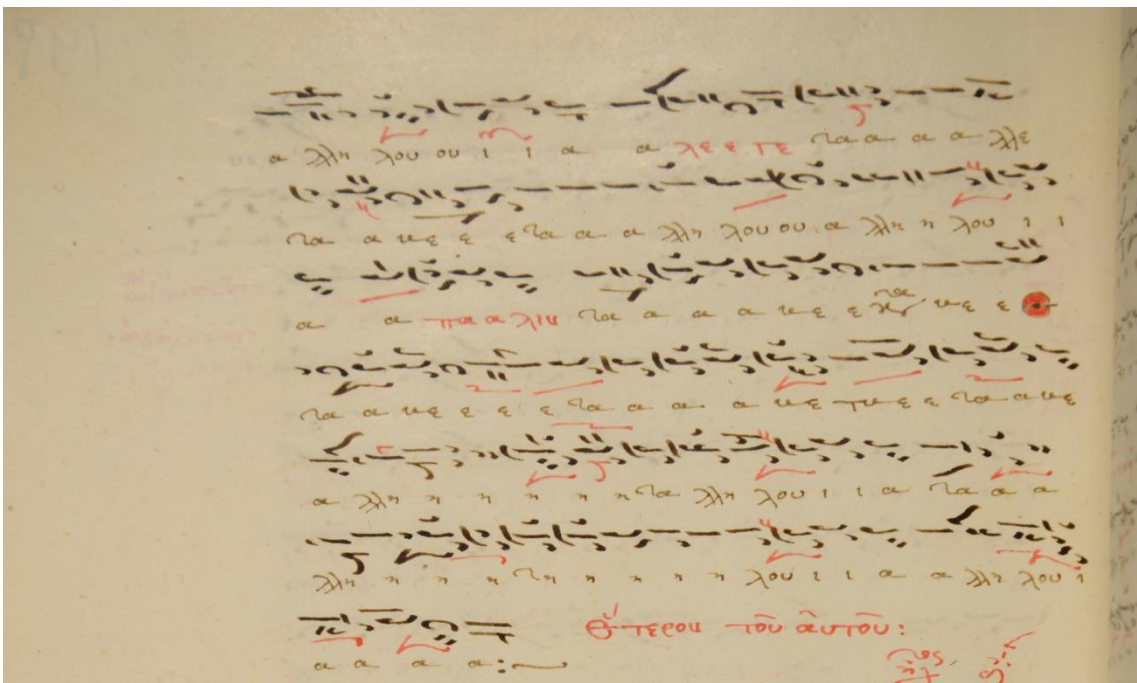
κάποιου άλλου μελοποιού. Ακόμη, στους κώδικες που ανθολογούνται τα Κοινωνικά του Ιωάννου πρωτοψάλτου και δηλώνονται ως σύντμηση της σύνθεσης του Κλαδά, υπάρχει η δυνατότητα ανάλυσής τους και σύγκρισης με αυτήν του Ιωάννου Κλαδά.

Στο πλαίσιο της διπλωματικής εργασίας, επιχειρήθηκε μία πρώτη επαφή με τις συνθέσεις του Κοινωνικού ύμνου των Προηγιασμένων «Γεύσασθε και ίδετε ότι χρηστός ο Κύριος· Αλληλούια». Ωστόσο, το θέμα δεν εξαντλείται στην παρούσα εργασία, αλλά είναι δυνατό να αποτελέσει αφετηρία για επόμενη έρευνα.

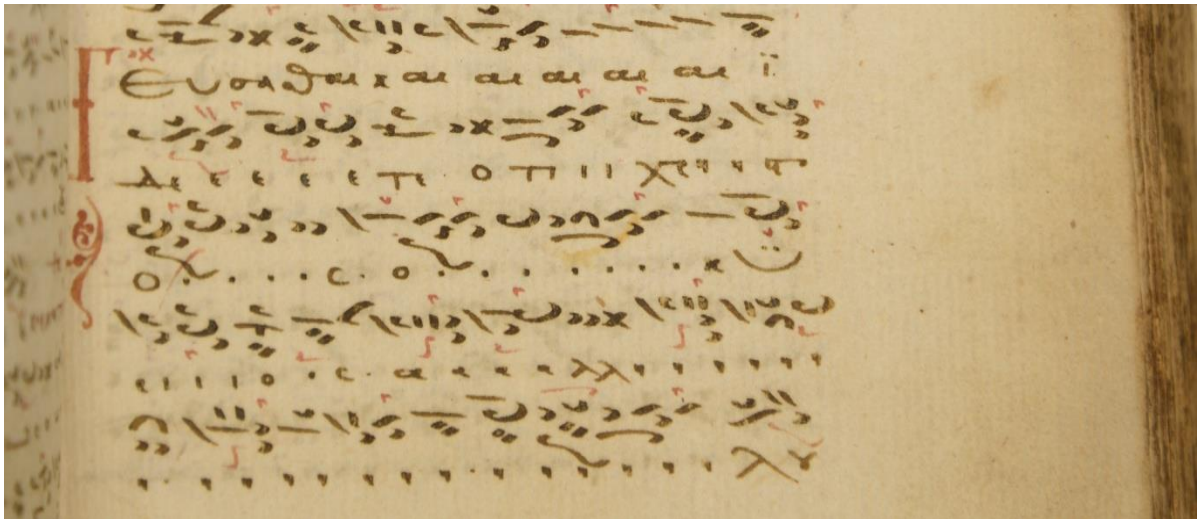
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

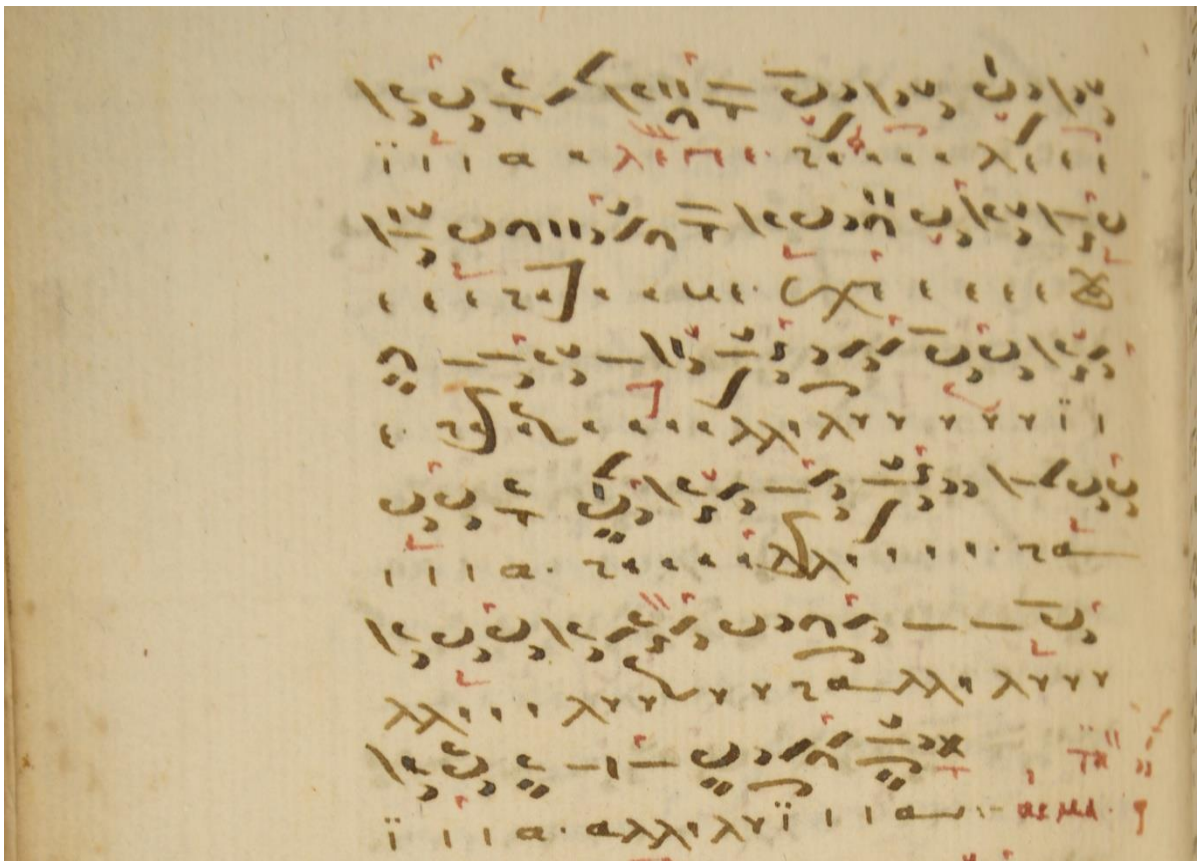
Ιβήρων 0961, φ. 149r

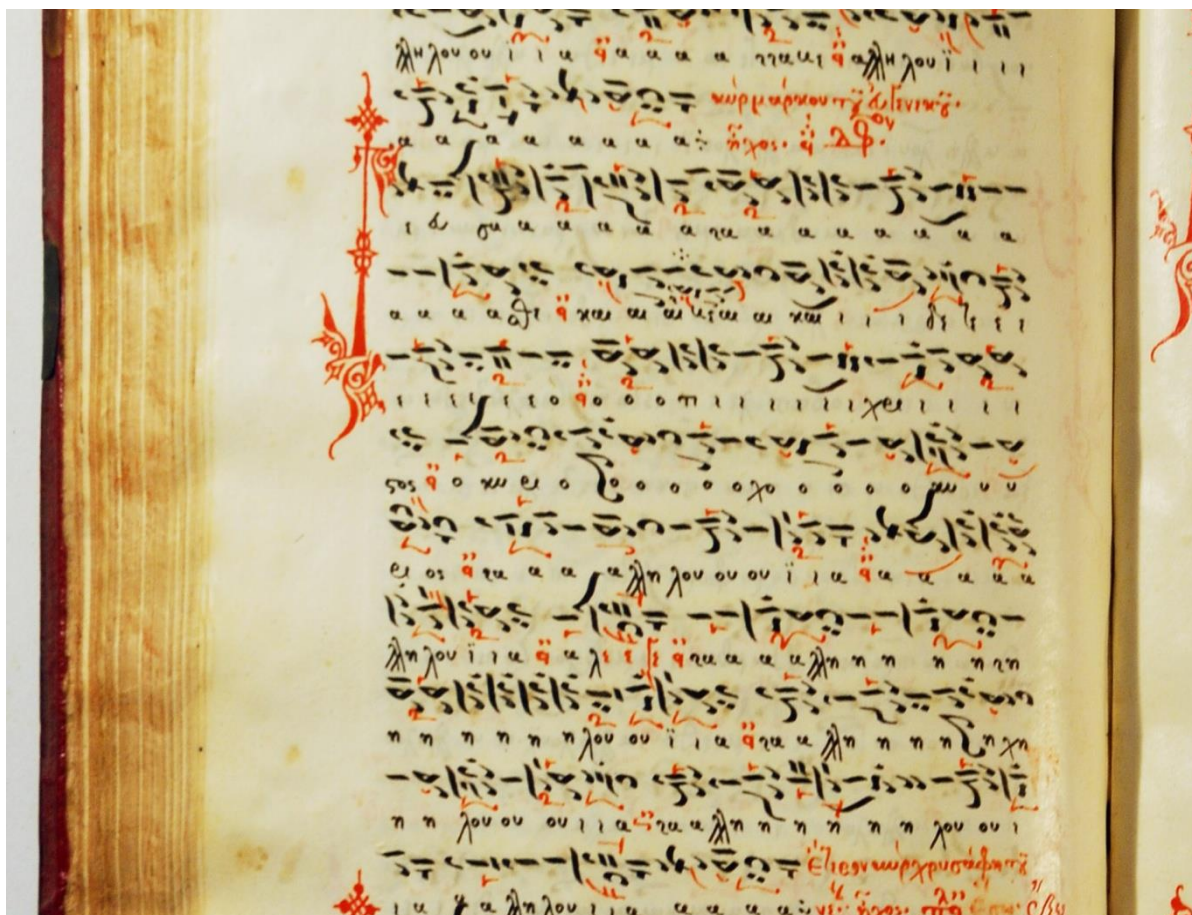
Ιβήρων 0961, φ. 149v

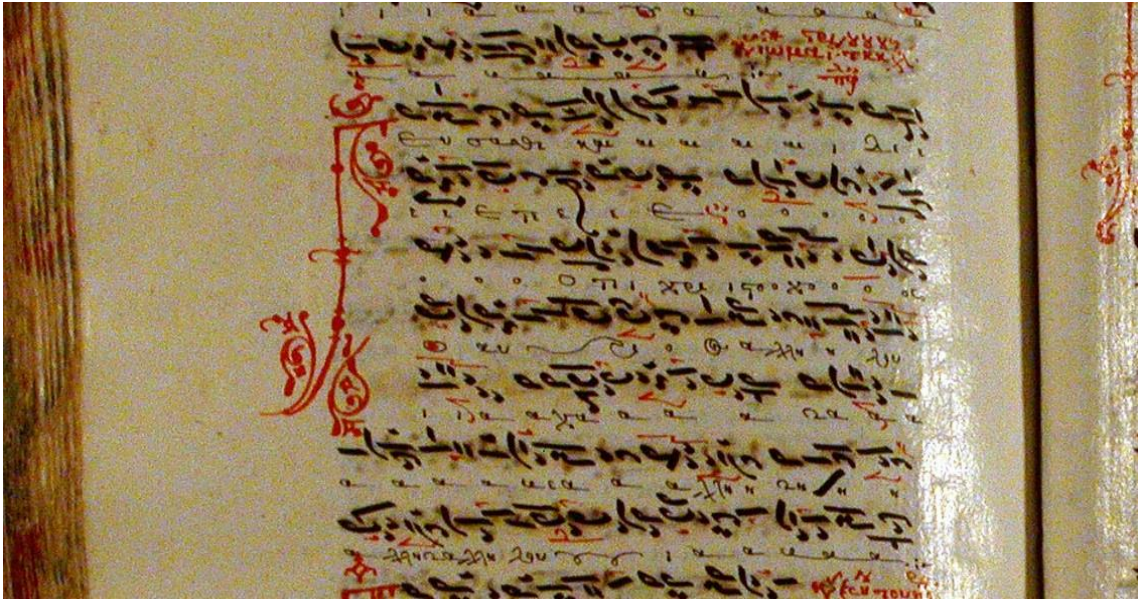
Ιβήρων 0974, φ. 210r

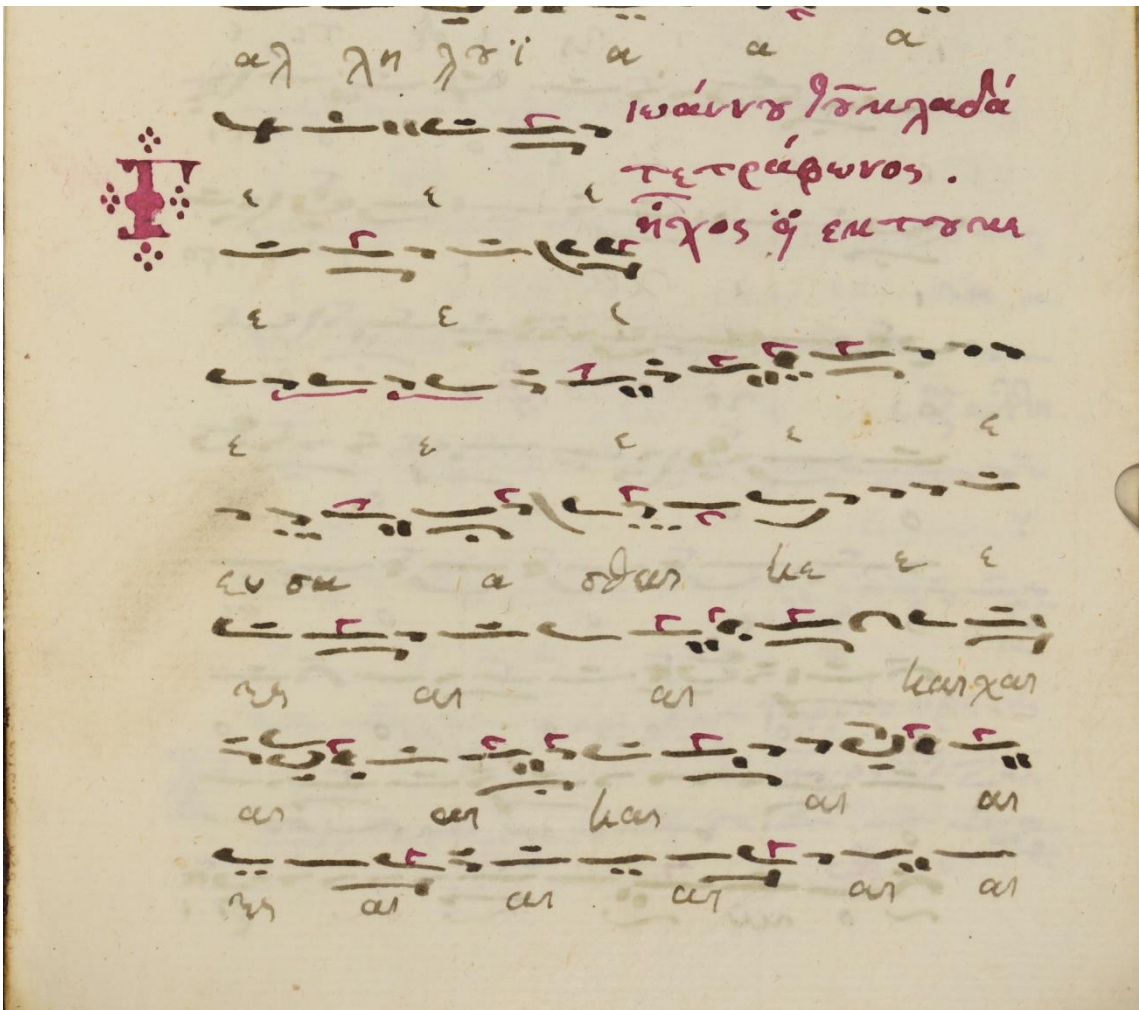
Ιβήρων 0974, φ. 210v

Ιβήρων 0998, φ. 166v

Ιβήρων 0993, φ. 165v

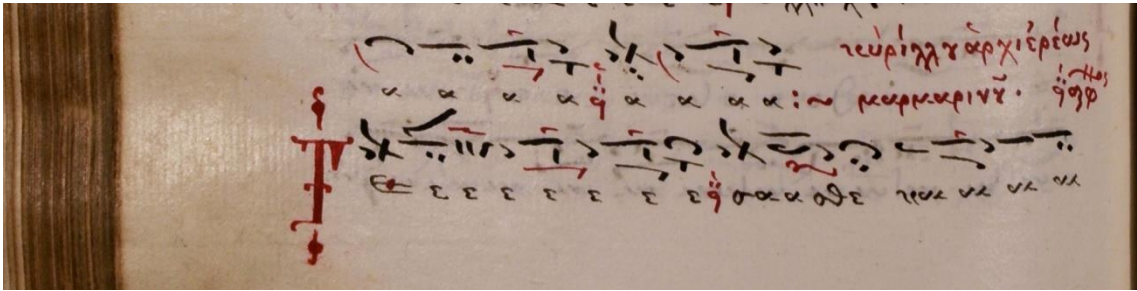

Ιβήρων 1036, φ. 393

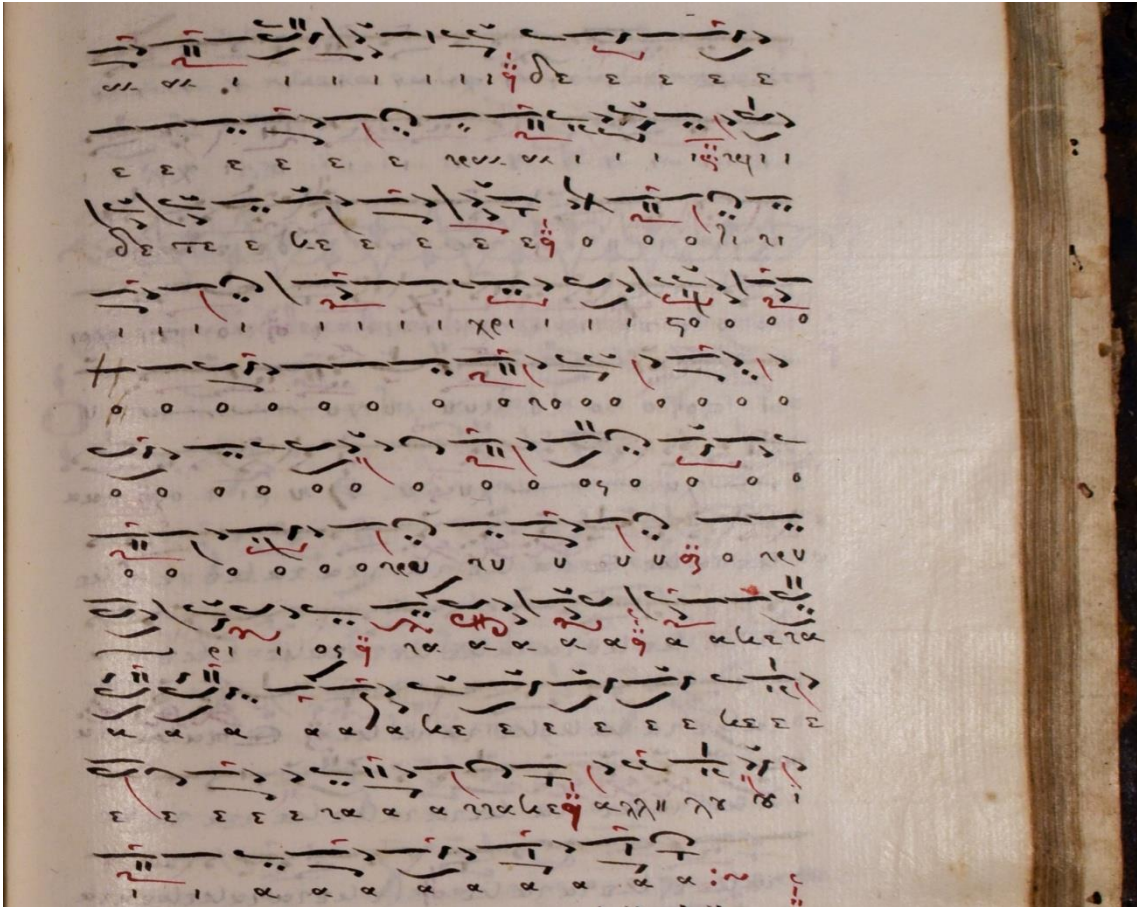
1
 2
 3
 4
 5
 6
 7
 8
 9
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30
 31
 32
 33
 34
 35
 36
 37
 38
 39
 40
 41
 42
 43
 44
 45
 46
 47
 48
 49
 50
 51
 52
 53
 54
 55
 56
 57
 58
 59
 60
 61
 62
 63
 64
 65
 66
 67
 68
 69
 70
 71
 72
 73
 74
 75
 76
 77
 78
 79
 80
 81
 82
 83
 84
 85
 86
 87
 88
 89
 90
 91
 92
 93
 94
 95
 96
 97
 98
 99
 100

Ιβήρων 1036, φ. 394

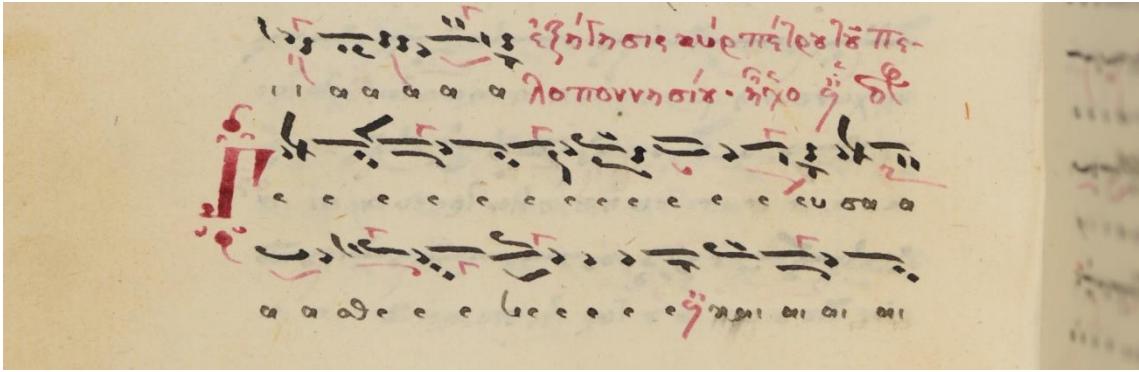
i o au e i o os lia a
a a a a ae
a a ae ae ae
a a ae e e e
e ae xe e e xe
e ae ae ae ae ae
ae e ae e e ae
ae a i i i
i i a a a a
e e e e
Τροπία υπητός
ἠχος ζω.

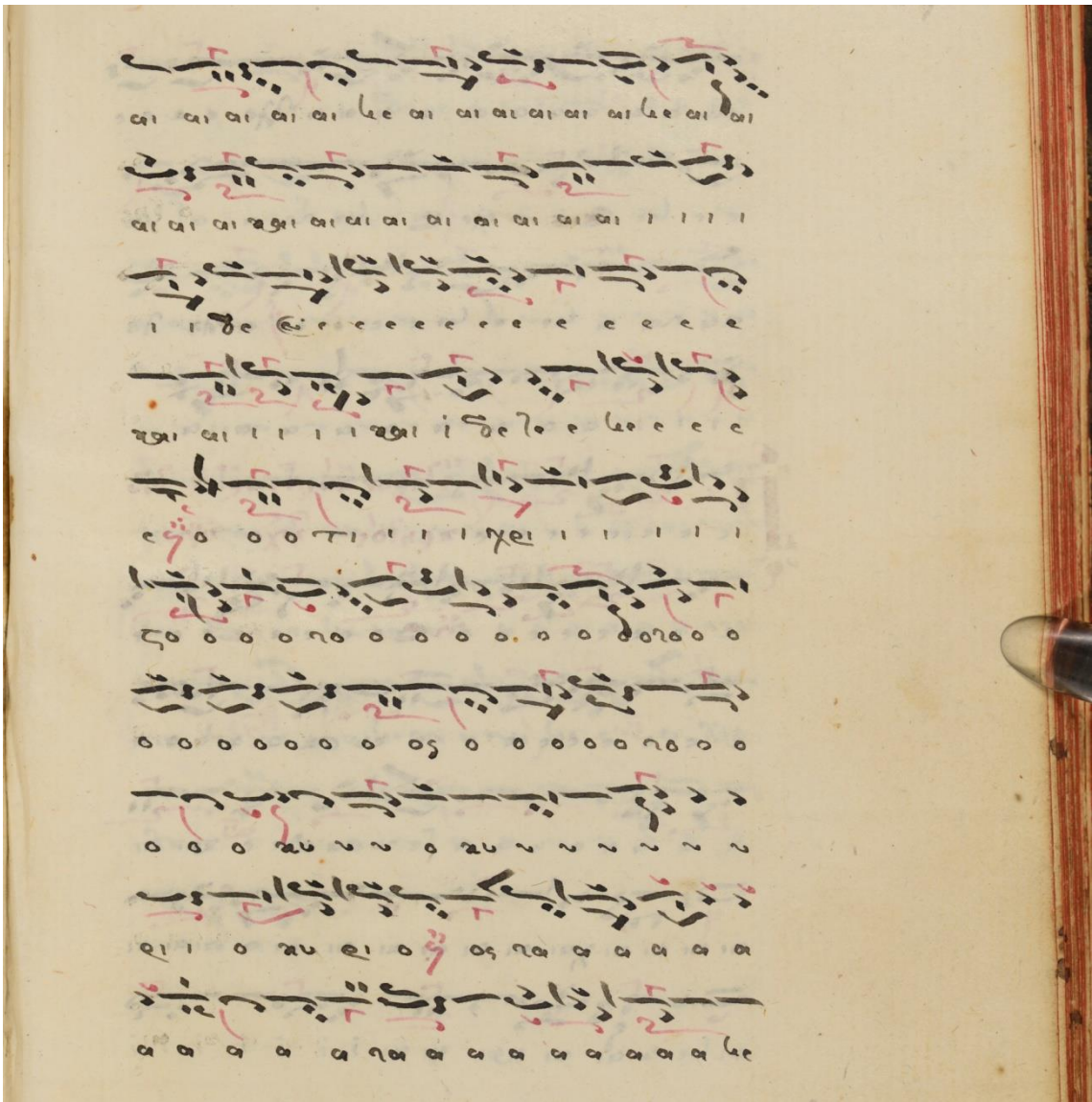
Ιβήρων 1093, φ. 330v

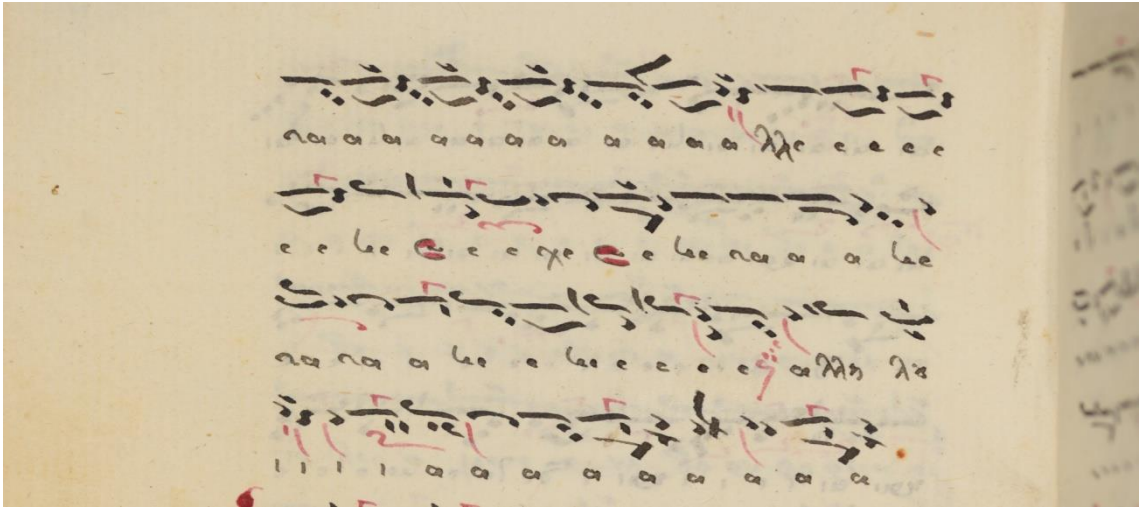
Ιβήρων 1093, φ. 331r

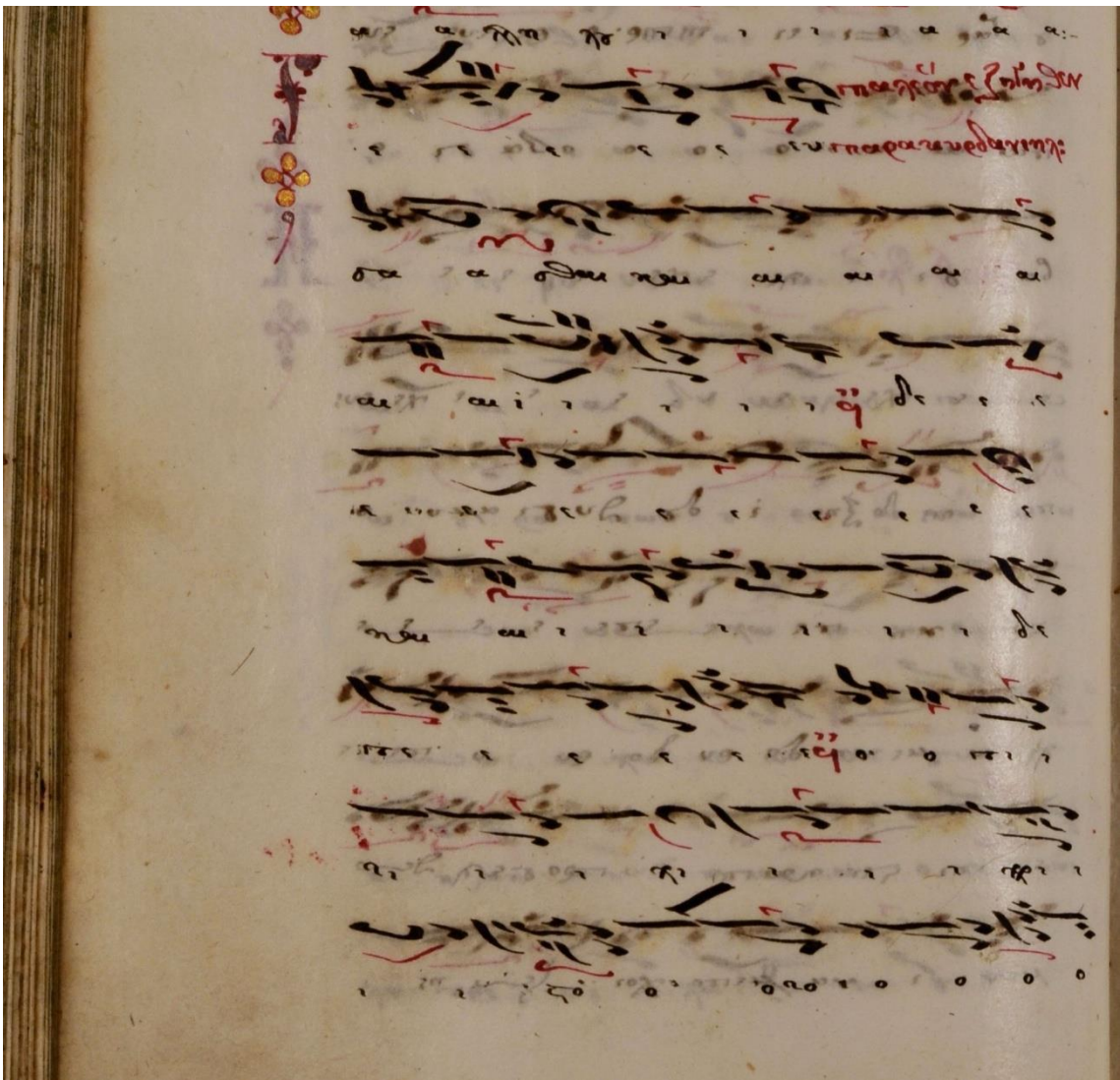
Ιβήρων 1124, φ. 166v

Ιβήρων 1124, φ. 167r

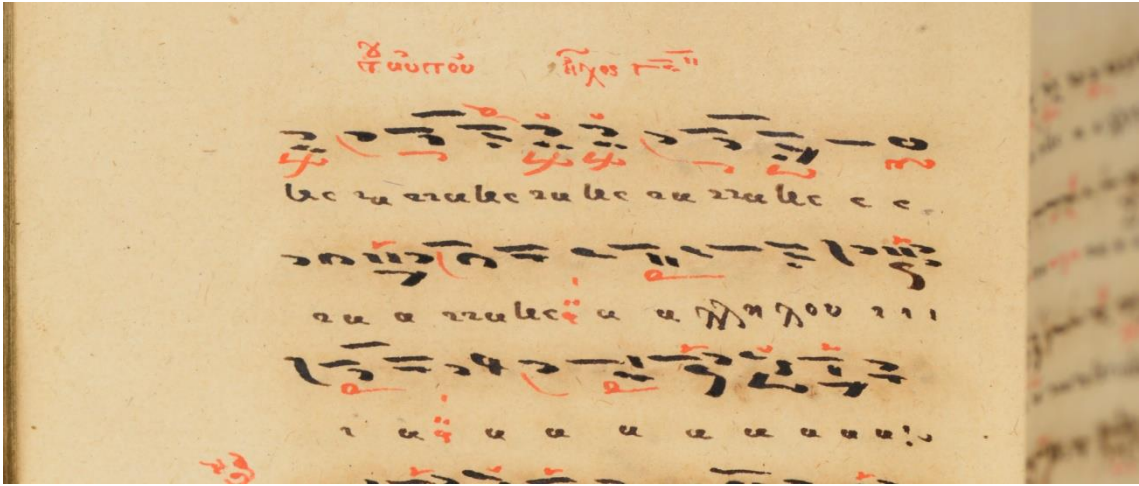
Ιβήρων 1124, φ. 167v

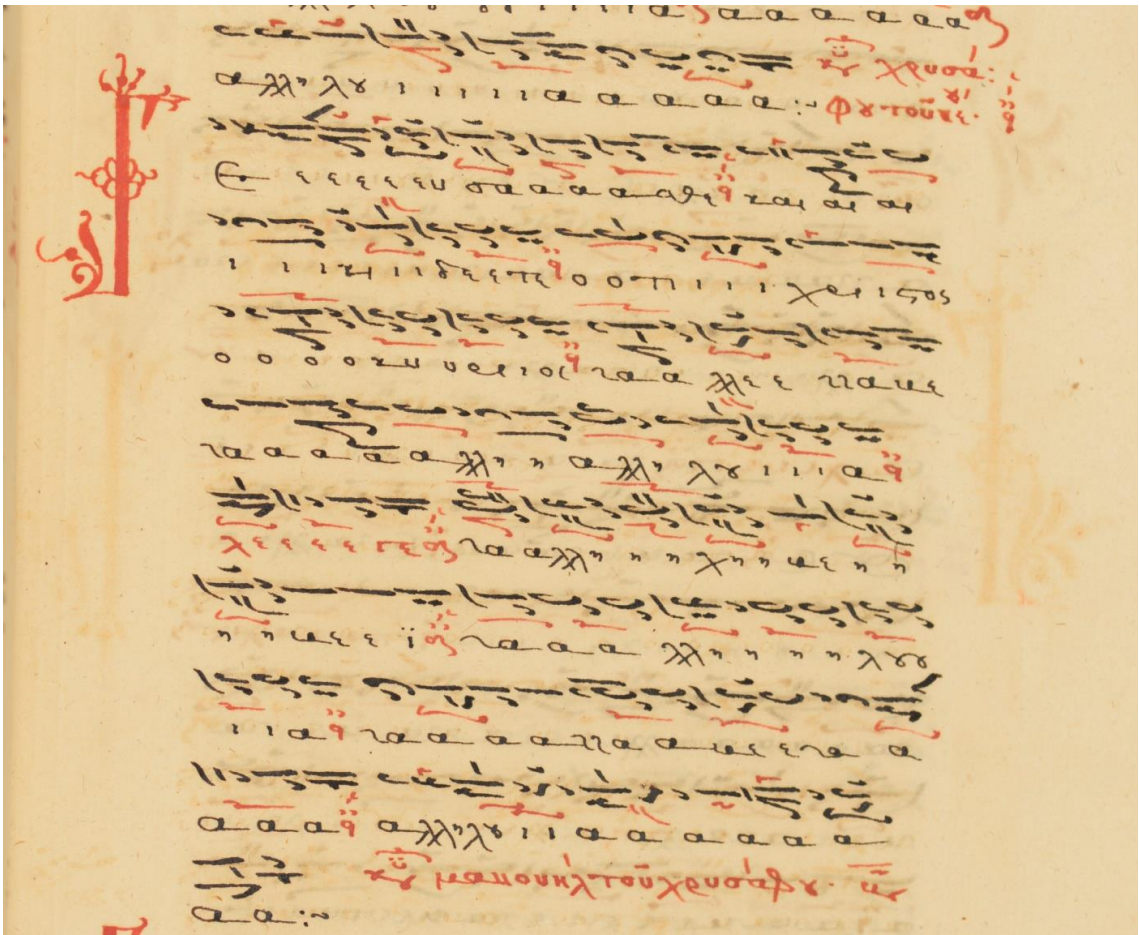
Ιβήρων 1129, φ. 265v

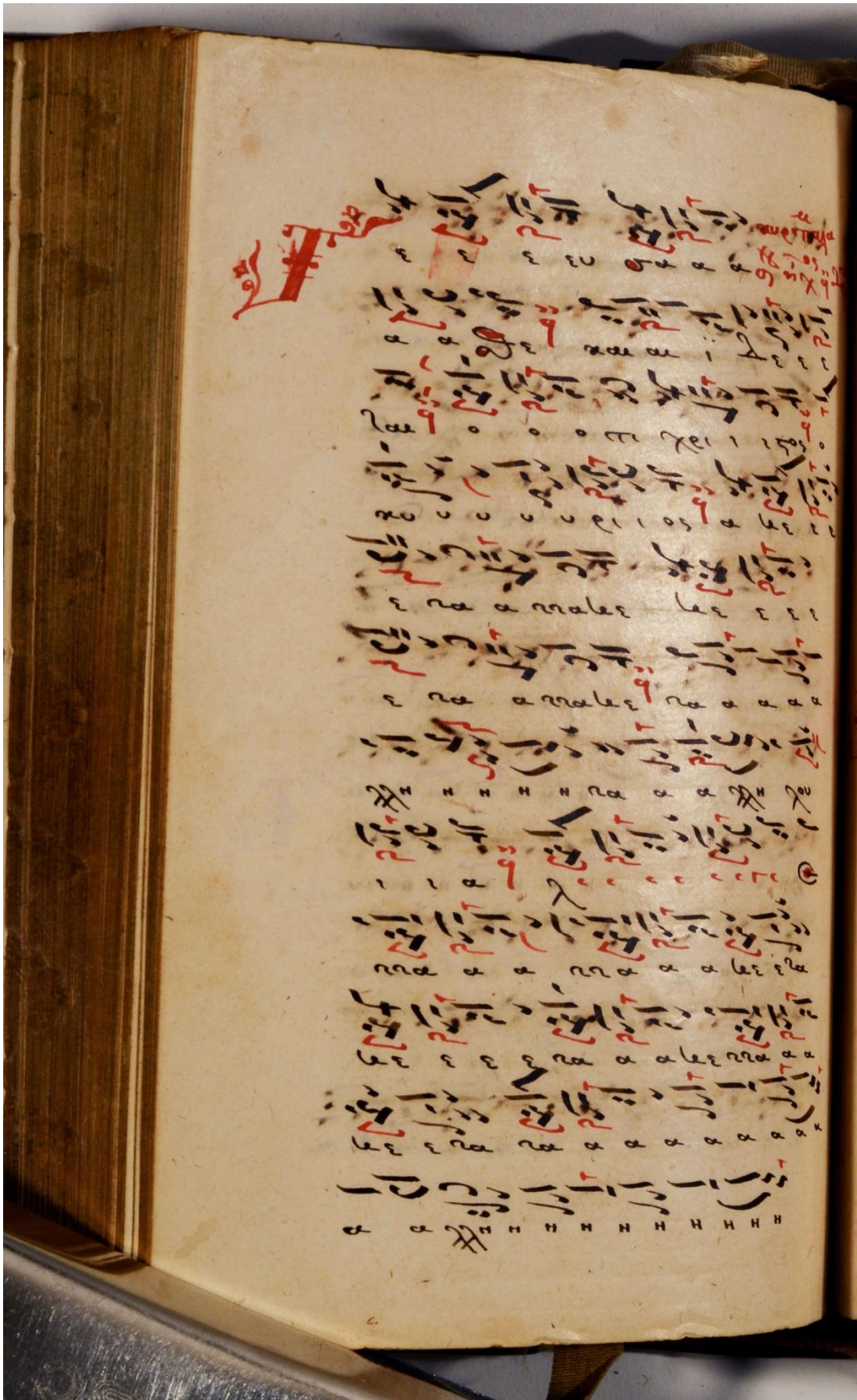
Ιβήρων 1129, φ. 266r

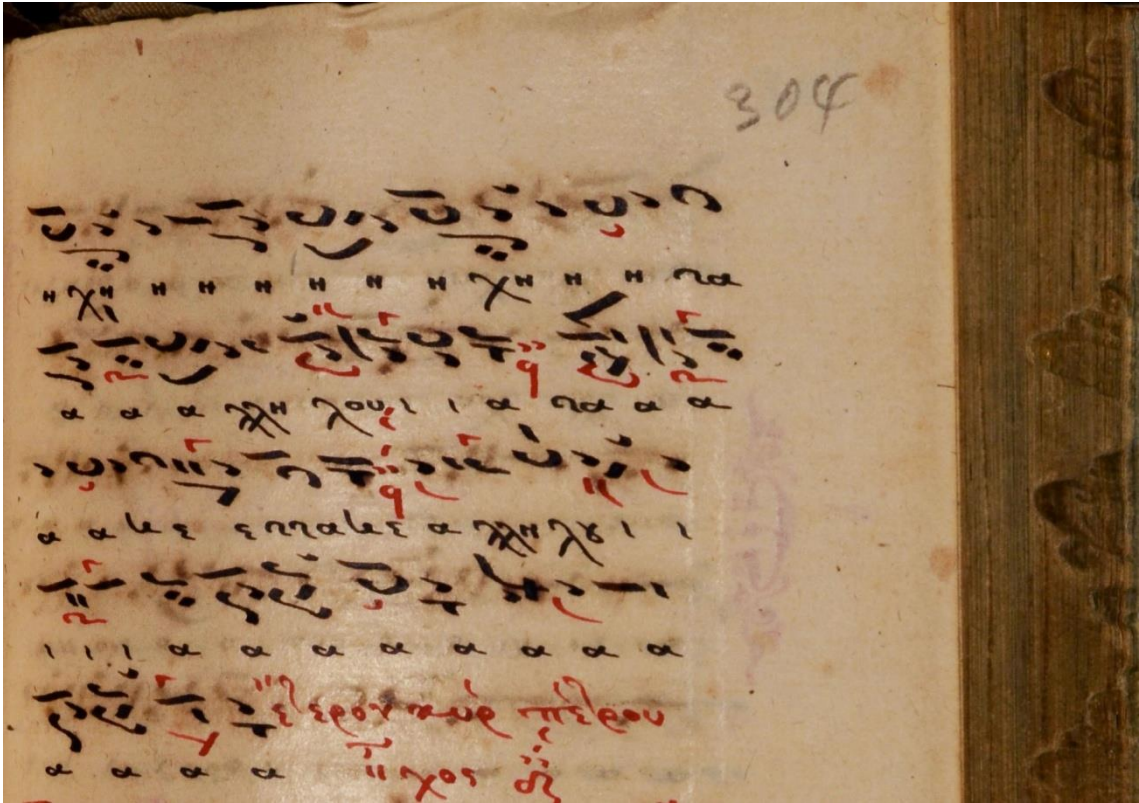
Ιβήρων 1132, φ. 401v

Ιβήρων 1096, φ. 146r

Ιβήρων 1140, φ. 303v

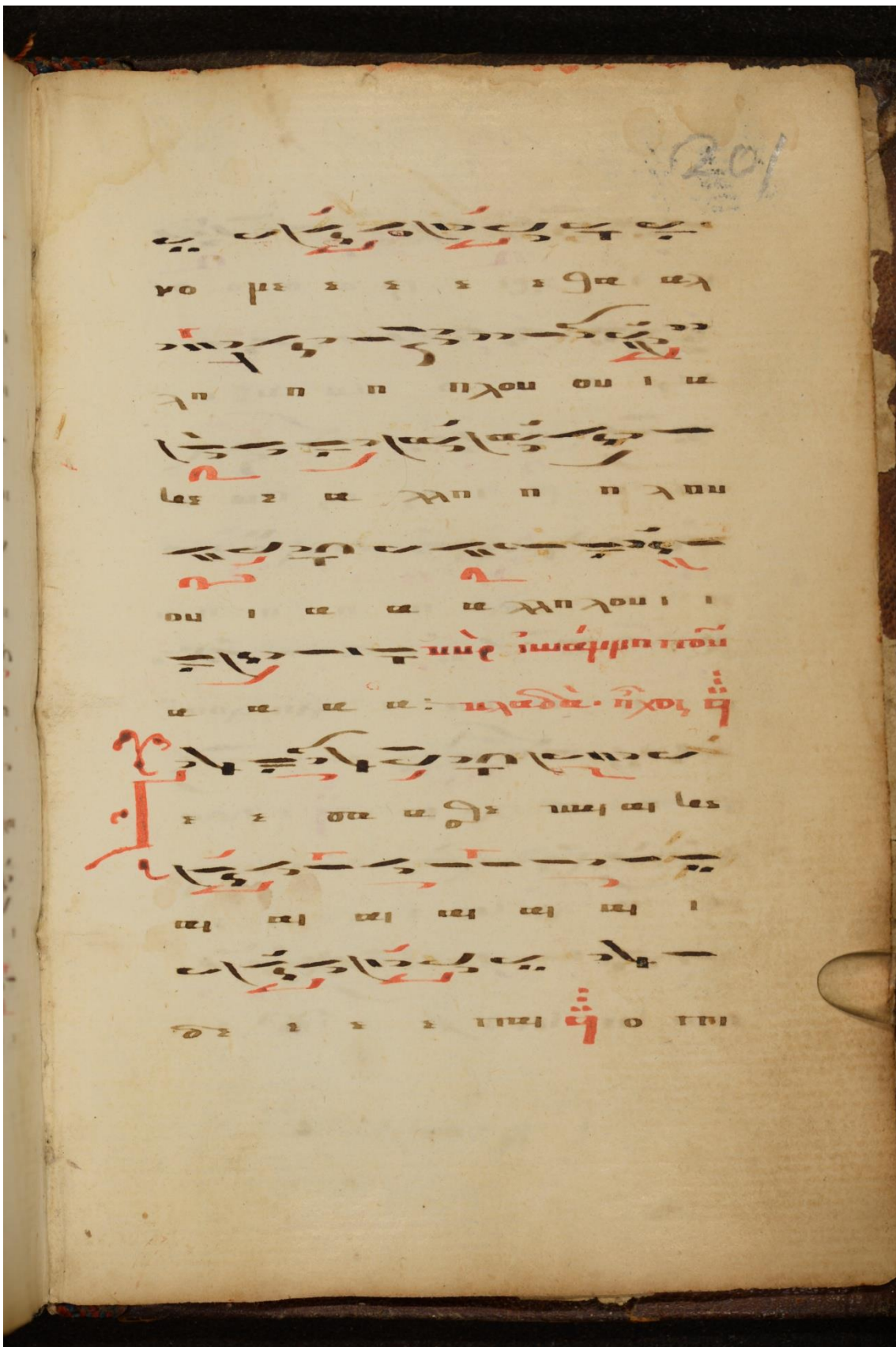
Ιβήρων 1140, φ. 304r

Handwritten text in red ink at the top of the page, possibly a title or heading.

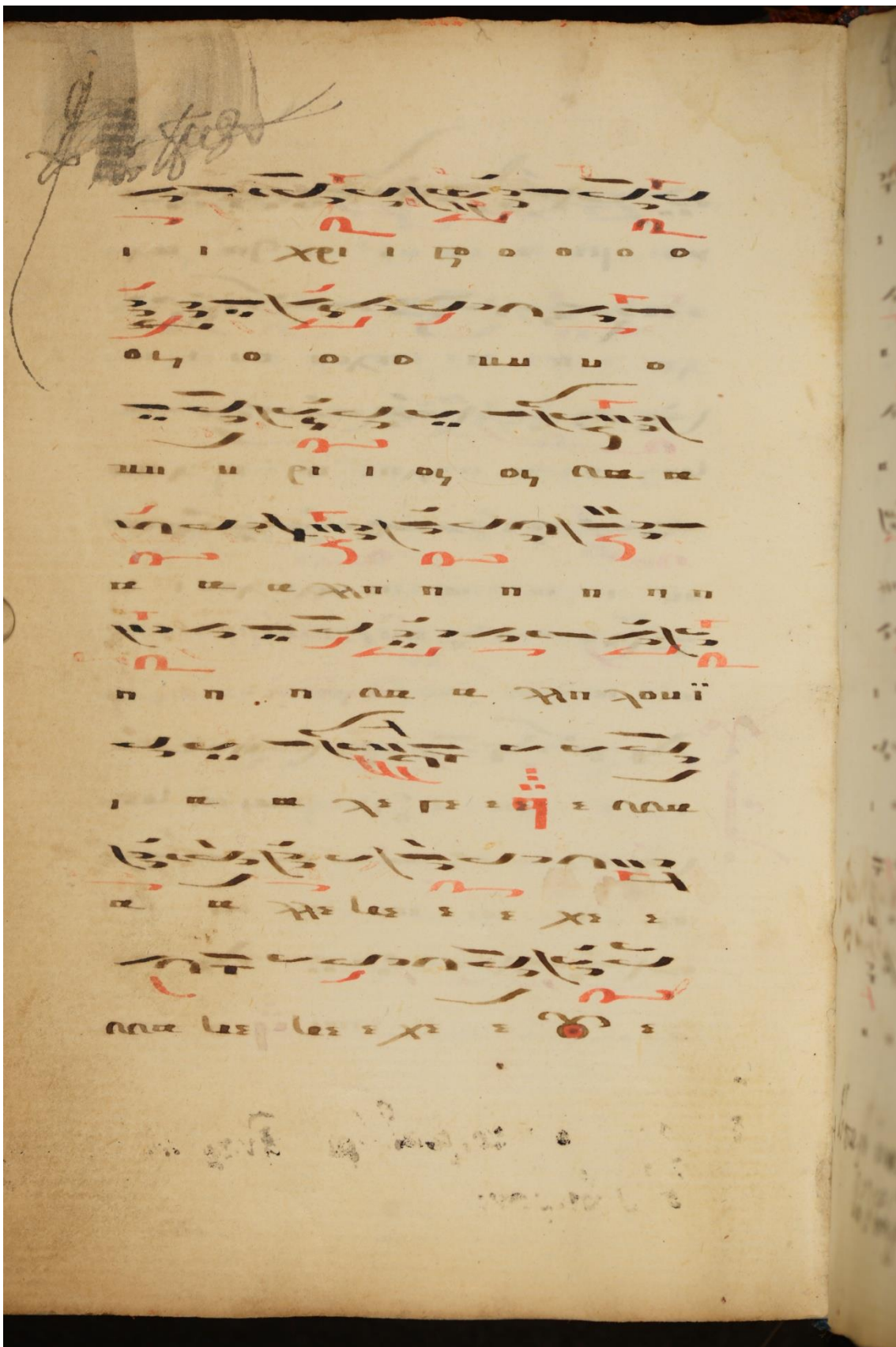
Main body of handwritten text in black ink with red neumes and accents. The text is arranged in several lines, with some lines starting with large red initials. The script is a form of medieval Greek or Latin with musical notation.

Red decorative mark or initial at the bottom left of the page.

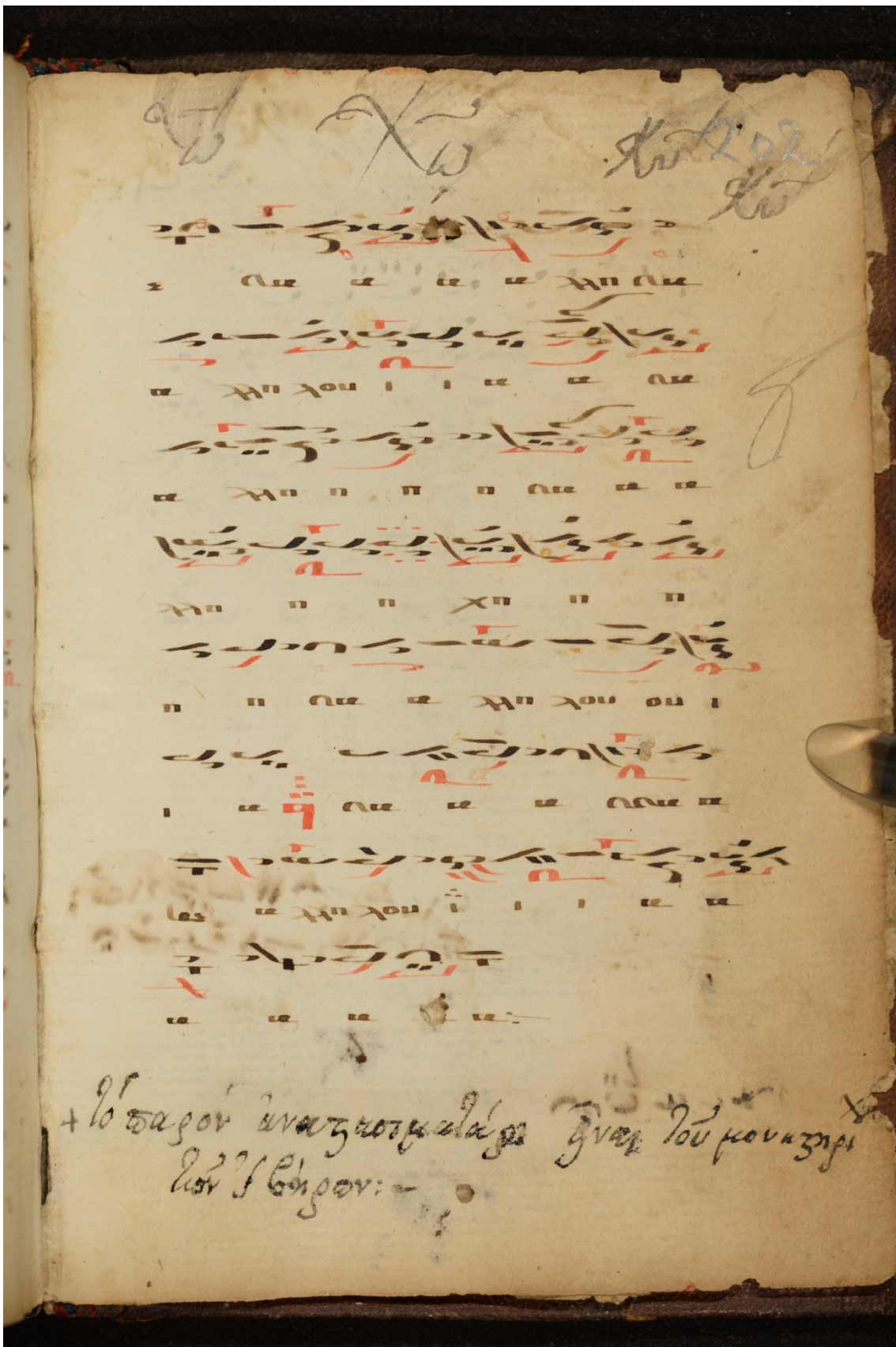
Ιβήρων 1176, φ. 220r

Ιβήρων 1188, φ. 201r

Ιβήρων 1188, φ. 201v

Ιβήρων 1188, φ. 202r

